

Марјан Марковиќ

Ароманскиот и македонскиот говор
од охридско-струшкиот регион
(во балкански контекст)

MACEDONIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

Marjan Marković

The Aromanian and Macedonian dialects
of the Ohrid-Struga region
(in Balkan context)

Skopje 2007

МАКЕДОНСКА АКАДЕМИЈА НА НАУКИТЕ И УМЕТНОСТИТЕ

Марјан Марковиќ

Ароманскиот и македонскиот говор
од охридско-струшкиот регион
(во балкански контекст)

Скопје 2007

Уредник:

академик Зузана Тополињска

Рецензенти:

академик Зузана Тополињска

академик Виктор Фридман

CIP - Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

811.135.1'282.2:811.163.3'282.2(497.771/.772)

811.163.3'282.2:811.135.1'282.2(497.771/.772)

МАРКОВИЌ, Марјан

Ароманскиот и македонскиот говор од охридско-струшкиот регион : (во балкански контекст) / Марјан Марковиќ. – Скопје : Македонска академија на науките и уметностите, 2007. – 187 стр. граф. прикази ; 24 cm

На наспор. насл. стр.: The Aromanian and Macedonian dialects of the Ohrid-Struga region (in Balkan context) / Marjan Markoviќ. – фусноти кон текстот. – Conclusion: стр. 175-179. - Библиографија: стр. 181-185

ISBN 978-9989-101-73-1

а) Аромански јазик - Македонски јазик - Дијалекти - Охридско-струшки регион - Компаративни истражувања б) Македонски јазик - Аромански јазик - Дијалекти - Охридско-струшки регион - Компаративни истражувања

COBISS.MK-ID 68394506

СОДРЖИНА:

ВОВЕД.....	7
Фонетска транскрипција.....	16
1. ФОНОЛОШКИ СИСТЕМ.....	19
1/а. Аромански охридски (<i>Приказ и анализа</i>).....	19
1/б. Македонски охридски (<i>Приказ и анализа</i>)	33
2. Меѓусебни интерференции.....	45
2. ИМЕНСКИ СИСТЕМ.....	49
2/а. Аромански охридски (<i>Приказ и анализа на формийе</i>).....	49
2/б. Македонски охридски (<i>Оишиј ѝреґлед</i>).....	78
3. Меѓусебни интерференции.....	84
4. Коментар за употреба на формите.....	87
3. ГЛАГОЛСКИ СИСТЕМ.....	95
3.1. Приказ на формите.....	95
3.1./а. Аромански охридски.....	96
3.1./б. Македонски охридски.....	102
3.2. Формална анализа.....	109
3.3. Семантичко-функционална анализа.....	125
3.3.1. Придружни предикативни категории.....	125
Основни предикативни категории.....	137
Непредикативни глаголски категории.....	162
ЗАКЛУЧОК.....	169
CONCLUSION.....	175
Користена литература.....	181

ВОВЕД

1. *Начин на работа*

Имајќи ја предвид основната цел на оваа монографија, а тоа е да се прикажат ароманскиот и македонскиот охридски говор врз балкански фон, самата структура на работата е конципирана така што на преден план излегуваат термините: дијалектологија, балканистика, меѓујазичен контакт, ареална лингвистика. Таквата хиерархизација на приоритетите наложува во овој труд да не се занимавам само со дескрипција на еден аромански наспрема еден македонски говор, туку напротив, преку анализа на нивната граматичка структура да ги покажам механизмите на интерференција на сите јазични нивоа. Тука мислам и на Балканската јазична заедница, но пред сè на интерференцијата аромански-македонски-албански опфатена во еден помал географски регион.

Од аспект на ареалната лингвистика тоа изгледа вака:

- аромански ~ говорот на Ароманците Фаршероти од охридско-струшкиот регион
- македонски ~ западните периферни говори со акцент на охридско-струшката група говори
- по потреба - албански ~ податоци од цела албанска територија

Ваквиот начин на работа ќе овозможи:

- да се покажат оние карактеристики на говорот на Ароманците Фаршероти кои го одделуваат од другите аромански говори
- да се покажат резултатите од интерференцијата меѓу ароманскиот и македонскиот на дијалектно ниво
- да се покажат заемните влијанија и приспособувања на овие три (генетски) различни системи во пошироки рамки, т.е. во рамките на Балканската јазична заедница.

За да се постигне тоа, структурата на оваа монографија треба да го прикаже следново:

- аромански охридски (Фаршероти) наспрема аромански крушевски
- македонски охридски во контекст на охридско-струшките говори
- постарата интерференција албански - аромански (Фарш.) која влијаела врз интерференцијата аромански охридски (Фарш.) - македонски охридски
- дијалектните карактеристики на одредено географско подрачје (охридско-струшкиот регион) како резултат на структурните промени на балканските јазици и како резултат на јазичниот контакт меѓу различните микросистеми

Ваквата поставеност ја наложува и внатрешната систематизација на оваа монографија. Така, во рамките на секоја глава се повторуваат следниве постапки: опис на соодветните форми во говорот на Ароманците Фаршероти од охридско струшкиот-регион, нивна внатрешна (формална) анализа, потоа опис на формите во македонскиот охридски говор (одн. охридско-струшките говори) со формална анализа, и како обединувачки момент се наложува контрастивна анализа на ароманскиот охридски говор со ароманскиот крушевски и со македонскиот охридски (на места и со албанскиот), и функционирањето на формите во рамките на еден поширок, балкански фон. Наведените постапки не се секогаш идентични за сите делови во монографијата во зависност од самата природа на јазичната структура и во зависност од хиерархизацијата на претходно наведените приоритети.

Така на пример, описот на глаголскиот систем се разликува од описот на сите останати зборовни групи по тоа што тука постои и дел насловен како "приказ на формите" додека кај другите зборовни групи таква глава не постои. Тоа е пред сè поради постоењето на голем број регуларни многуконпонентни парадигми кај глаголите. Кај останатите, приказот на формите е во рамките на нивната формална и контрастивна анализа.

Покрај тоа, посветувањето повеќе внимание на одредени јазични карактеристики за сметка на други е пред сè наложено од надворешната систематизација.

2. Ароманци / Фаршиеројџи - историски осврт

Ароманското население на Балканот денес се наоѓа расфрлено во сите балкански држави што создава услови за негово потполно исчезнување. Истото се однесува и на јазикот кој полека но сигурно одумира, а се работи за јазик кој оставил голем белег не само во рамките на македонскиот, туку и во рамките на Балканската јазична заедница. Така, може да се случи еден балкански јазик да исчезне и тоа пред да биде целосно проучен, како во својата самостојност, така и во релации со другите балкански јазици.

Во однос на потеклото на Ароманците односно Власите (како што се нарекувани во Македонија), постојат повеќе теории: дека Ароманците потекнуваат од романизираните илирски и тракиски племиња (оваа теорија е поставена од Јохан Гунман уште во 1774 година), потоа дека Ароманците потекнуваат од романизираните дачки племиња - од кои потекнуваат денешните Романци (Капидан 1932), а дури постои теорија дека Ароманците се директни потомци на римските колонизатори. Подетален приказ на различните теории и научниците кои ги застапувале се наведени во книгата "Власите на Балканот" (в. Трпку 1986).

По наездата на словенските племиња, овие староседелци кои претежно биле номадски сточари, се засолниле во високите планини на Илирија, Тракија, Македонија, Епир и Тесалија. Во X век една од најголемите групи живеела на Пинд (Тесалија), во Епир и Македонија. Друга група била распространета на планините на Балканот од Црно до Јадранско Море. Во текот на средниот век, овие номадски сточари крстосувале по планините на Балканот и тоа од Епир и Тесалија на југ, па сè до Карпатите на север. Во тој период тие не основале трајни населби. За време на владеењето на Османлиската империја тие основаат трговски и културни центри.

Во текот на осумнаесетиот век, Ароманците го доживуваат својот најголем економски и културен процут. Во тој период постојат голем број влашки центри меѓу кои најмногу се истакнува градот Москополе кој во својот најголем процут имал околу 60.000 жители, 72 цркви, 300 занаетчиски работилници. Во тој период во Москополе постоела и Академија на која предавале најистакнати професори. Во 1769 година Али паша Јанински го ограбува и го запалува Москополе. Истото се случило и со некои други поголеми аромански центри во Албанија и Грција, така што Ароманците биле принудени во голем број да се повлекуваат кон Македонија, Србија и кон други балкански и европски земји. Се смета дека во тој период од москополскиот крај по цел Балкан се раселиле околу 200.000 Ароманци.

Во Македонија населбите ги граделе над 1000 метри надморска височина. Прво тоа биле летни сточарски 'каливи', а потоа трајни живеалишта со сидани куќи. Што се однесува до градовите, најголемиот број на Ароманци се преселувале во правец на централна Македонија - Крушево, Битола, Велес, а помал дел во западна Македонија. Поголем прилив на Ароманци има и во втората половина на XIX век кога голем број на сточари Фаршероти се населил во западна Македонија (охридско-струшкиот крај) а исто така и кон почетокот на XX век кога поголема група на Грамостени се населиле во источна Македонија (регионот на Штип, Свети Николе, Кочани).

Секако дека овие преселби не биле единствени во периодот од половината на XVIII и почетокот на XX век. Исто така треба да се спомне и дека во некои од местата каде се населувале Ароманците постоело ароманско население кое дошло пред тоа, но во помали групи и кое се занимавало претежно со сточарство.

Доселувањето на Ароманците во охридско-струшкиот крај, поточно во селата Горна и Долна Белица може да се подели во неколку етапи. Првата група ја сочинувале Ароманците кои се доселиле од Смолничкиот крај од областа Черменика (источна Албанија) а потоа им се придружиле и Ароманците од москополско-епирската област. Тие и ги основале селата Горна и Долна Белица некаде во втората половина на XVIII век. Подоцна се доселувале и други помали групи на Ароманци од Албанија и Епир. Кон средината на XIX век во овој крај се доселила и поголема група на Ароманци Фаршероти чие име потекнува од градот Фрашери во средна

Албанија. Тие се населиле во Горна и Долна Белица, а извесен број се населил и во селата Вевчани, Вишни, Подгорци и Лабуништа. Во периодот на својот најголем стопански развој во Горна и Долна Белица живееле околу 1500 Ароманци. Според статистичкиот преглед на австро-унгарскиот вицеkonzул Александар Крал, во 1897 година во Горна Белица имало 848, а во Долна Белица 620 жители. Подоцна, поради повеќе причини, а и поради поставувањето на денешната граница со Албанија (со што на сточарите им било оневозможено да ги носат своите стада преку зима во топлите краишта во Албанија), ароманското население масовно почнало да се иселува од овие села. Најмногу се населиле во Струга, Охрид, Скопје, Белград и во други места. Денес во Горна Белица нема ниту еден постојан жител, а во Долна Белица живеат само Албанци.

Ароманците во Струга се дојдени од Албанија и најмногу од околните аромански села. Во текот на XIX век во Струга имало само неколку аромански фамилии. Најголем прилив имало во втората половина на овој век и тоа најмногу од околните села. Инаку, според пописот од 1994 година во Струга има 545 Ароманци.

Што се однесува до Ароманците во Охрид, тие за првпат се спомнуваат од страна на српскиот патријарх Василиј Бркич во 1771 година. Според Вајганд (1895), кон крајот на XIX век во Охрид имало 150 аромански куќи со околу 700 жители. Се смета дека Ароманците во Охрид потекнуваат од блиските села од Албанија: Лунга, Грабова, Нича, потоа од Линотопи и Николица, а само мал број од Москополе. Според Вајганд, најголем број биле Фаршероти од Грабово. Во текот на овој век, во Охрид се доселуваат и Ароманци од струшките села Горна и Долна Белица, Вевчани и Вишни меѓу кои најголем број се Фаршероти. Според пописот од 1994 година во Охрид живеат 252 Ароманци. Инаку, според истиот попис, во 1994 во Македонија има 8600 Ароманци.

Повеќе податоци за Ароманците од охридско-струшкиот регион може да се најдат во книгите на Тодор Трајановски: "Влашките родови во Струшко", "Власите во Охрид" и "Власите на Балканот".

3. Местото на говорот на Фаршеротите меѓу ароманските говори

Фаршеротите претставуваат посебна група Ароманци кои претежно се занимавале со сточарство. Како што претходно споменав, името го добиле по местото Фрашери во Албанија каде ги имало во најголем број. Се смета дека претходно дошле од планинските предели на Пинд, Грција. Во текот на XVIII век тие се застапени низ цела јужна и централна Албанија, а во XIX век дел од нив се населува во Охрид и во селата Горна и Долна Белица. Со нивниот номадски и полуномадски живот, тие доста се разликувале од останатите Ароманци и дури не стапувале во брак со Ароманци од други родови.

Според еден од моите информатори, Кочи Пани (роден 1914 година), дури и во Горна Белица тие не стапувале во брак со Ароманците кои биле староседелци во селото (и.н. Мбалиоти) сè до почетоците на XX век. Тој бил еден од првите Фаршероти од селото оженил со Мбалиотка.

Нивната конзервативност и посебен начин на живеење придонеле тие да задржат извесни особености во нивниот говор што ги имале од стариот крај. Имено, некои јазични особености што се јавуваат кај Фаршеротите ги има кај Ароманците од Пинд, некои кај Ароманците од Олимп, а некои особености се слични со Ароманците од Албанија. Инаку главната поделба на ароманските говори е на северни - (Грамоستنите и другите албански родови), јужни (Пиндеаните вклучно со говорот на Ароманците од Олимп), со изделување на посебна група на Фаршероти. Ова се однесува на основните поделби на Вајганд (1891) и Капидан (1932). Гледано од денешен аспект, не може да ги изделуваме ароманските говори стриктно според географската распределеност туку пред сè треба да ја имаме предвид нивната родовска припадност. Големите раселувања на Ароманците низ Балканот, почнувајќи од втората половина на XVIII век, траеле сè до првата половина на XX век. Така, во местата во кои

се населувале Ароманците во текот на овој период се јавуваат повеќе слоеви и различни аромански родови. Во рамките на Р. Македонија голем број од Грамостените (вклучувајќи ги тука и Ароманците од Москополе и неговата околина) се населиле во Крушево, Трново, Магарево, Битола, а подоцна и во околината на Штип и Кочани. Фаршеротите се населиле во Охрид, Горна и Долна Белица, Вевчани Подгорци и Лабуништа, а ги има и распрскани низ цела Македонија. Секако дека голем дел од Фаршеротите сè уште живее во Албанија и дел во Грција.

На пример, голем дел од Фаршеротите од охридско-струшкиот регион имаат идентични родовски имиња а и роднински врски со Фаршеротите од Каваја - Албанија. Како во охридско-струшкиот регион, така и во Каваја се присутни истите фаршеротски родовски имиња: Баљук, Л'абру, Пана, Кукунеш, Дуни, Симак, Коровеш, Мани итн. (Трајановски 1999)

Сè до поставувањето на денешните граници меѓу Македонија и Албанија, Фаршеротите со своите стада секоја зима се спуштале од Горна Белица кон приморските краеве на Албанија, пред сè кон областа Музекија. Исто така, тие вршеле и голема трговија со поголемите албански градови. Иако преку 80 години тие живеат раздвоени од својата природна средина која сега е разделена на две држави, во говорот на Фаршеротите останале цврсто вградени некои црти од албанскиот јазик, а сепак (поради специфичниот начин на живот) успеале да ги задржат и оние црти кои ги прават посебни во однос на други аромански говори.

Поради сето тоа, а и поради нивната голема застапеност во охридско-струшкиот регион, сметам дека ќе успеам да придонесам за поцелосно објаснување на некои јазични појави кои се застапени не само во овој говор, туку и во македонскиот охридско-струшки говор имајќи го како главен извор трудот на Божидар Видоески (Видоески 1984), а се надевам дека овој труд ќе придонесе и за дообјаснување на некои појави и во рамките на Балканската јазична заедница.

4. *Месѝоѝо на охридскиоѝ говор во рамкиѝе на македонскиѝе дијалекѝи*

Од перспектива на западните говори охридско-струшкото говорно подрачје не претставува некаква дијалектна посебност. Оние црти што се јавуваат на тој терен како посפעцифични не се простираат на целата географска област. Повеќето од нив зафаќаат помали, поограничени ареали, и токму тие црти го разбиваат дијалектното единство на регионот. Меѓу внатрешните диференцијални особини спаѓаат: континуантите на носовката *o и на вокалните *ɣ и *ʎ, дистрибуцијата на некои вокали во вокални секвенци, реализацијата на повеќе консонантски фонеме /*л, њ, к, џ, к, њ, х*/ или нивно отсуство, а во морфологијата цела редица заменски форми и глаголски флексивни морфеме.

Охридско-струшките говори го зафаќаат котлинскиот дел околу Охридското Езеро. На југоисток од преспанското говорно подрачје нив ги разграничува планинскиот венец Галичица – Петринска планина. На исток спрема централните говори границата оди по правецот Петрино – Буковскиот преслап – Пљакенска планина – Илинска планина – Пресека. На север тие граничат со дебарските говори, а границата на тој дел оди приближно по линијата Пресека – Караорман, го сече Дрим кај Глобочица и излегува на Јабланица нешто малку посеверно од селото Бороец. На запад дијалектната граница на охридско-струшкото говорно подрачје се поклопува со етнографската граница спрема Албанија. На албанска страна остануваат неколку македонски села на јужниот и југозападниот брег на Охридското Езеро – Тушемиште и Пискупија кај Поградец, и Лин на струшкиот дел од брегот.

Јазичните особености на охридско-струшкото говорно подрачје можеме да ги поделеме во две големи групи

Една група сочинуваат оние особини што им се заеднички на сите локални говори на овој терен. Поголем дел од нив ги поврзуваат

охридско-струшките говори со другите западни дијалекти. Втората група заеднички црти охридско-струшкото говорно подрачје го поврзуваат со дебарските и со преспанските говори. Всушност, тие особини им се заеднички на сите западни периферни говори што се наоѓаат на граничниот појас со албанската јазична територија од Шар Планина па скоро до Грамос на југозапад.

Во зависност од географската локација на сите тие особености на охридско-струшкото говорно подрачје може да се изделат шест помали говорни индивидуалности – три на охридскиот терен: градскиот охридски говор, пештанско-љубанишкиот и говорот на Дебарца, и три на струшкиот: градскиот струшки говор со говорот на околните села, вевчанско-радошкиот и говорот на Торбешите во селата Лабуништа и Подгорци.

Забелешка:

*За појасно и полесно објаснување, говорот на Ароманциите Фаршериот од охридско-струшкиот регион ќе го нарекувам **аромански охридски**; говорот на Ароманциите од Крушево ќе го нарекувам **аромански крушевски**; македонскиот говор од Охридско вклучно со околината ќе го нарекувам **македонски охридски**.*

*Фонетска транскрипција***Аромански:**

Овде најпрво ќе ја претставам фонетската транскрипција на ароманскиот охридски говор со која ќе се служам во понатамошниот текст. Како база ми служат латиничните знаци на кои им се додадени уште некои знаци кои се користат во фонетските транскрипции:

' - знак за акцент; се става пред согласката која е составен дел од акцентираниот слог ('punti, mu'leri), или пред самата акцентирана самогласка ('ari, a'ušu).

ă - 'mănă, 'tală, tu'răști; среден полузатворен вокал помеѓу **a** и **ə**; слично со романското **ă** - bună, măr, mămăligă, албанското **ë** - punë, vajzë, vëllazën, shtëpitë; со темниот вокал во македонските говори, и во охридскиот - раќа, кăсат, јăзик, мăгла.

l' = лъ   ñ = њ

z = s   ž = џ

š = ш   ž = ж

k = ќ   ġ = ѓ

c = ц   č = ч

ɥ - воџ, каџ/kal, гаџ ; неслоговно **y** ; се јавува како позиционен алофон на **l** и **u** .

ɨ - пој, vă'zui, 'dojspra, ; неслоговно **и** ; се јавува како алофон на **i** кога е втор вокал во секвенцата.

Македонски¹:**Вокали**

и   *ï*   *у*
                          е   *о*
                                  е   *а̃*   *о*
    ε   *а*   *о*
    ä   *â*
    а

Консонанти

ī   *б̄*   *ф*   *в*   *м*
    θ   *џ*
ī̄   *д̄*   *ц*   *с*   *н*   *л*
    с   *з*   *п*
    ч   *џ*   *р*
    ќ   *џ*   *њ*   *љ*   *ј*
к   *г̄*   *х*

Функции на дијакритичките знаци:

- назалност: *е, а*
- неслоговност: *ј, љ*
- слоговност: *р, л*
- должина: *а:, е:, и:, о:, у:*
- лабијализација: *â*
- поместена артикулација кон напред: *ä*
- поместена артикулација кон горе: *а̃, е̃, о̃*
- полузвучност: *џ, џ, з, жс, ж*
- палаталност: *ī̄, д̄*
- палатализираност: *б̄, ī̄, л̄*
- ослабена артикулација: *с̄рце, л̄а, зме̄*
- акцент: *в'икам, уфч'ар, вик'аше, вод'еница*

¹ Оваа транскрипција се однесува на целиот македонски дијалектен систем. Инвентарот на фонемите во охридско-струшкиот регион е помал од прикажаниот.

ПРАЗНА

1. Фонолошки систем

1/а. Аромански охридски

Приказ и анализа

Фонолошкиот систем на говорот на Ароманците Фаршероти не се разликува во голема мера од оние на другите Ароманци. Сепак, во овој микросистем, кој подолго време бил во контакт со албанскиот, а потоа и со македонскиот јазик, се јавуваат некои карактеристики за кои може да се рече дека се посебни во однос на другите аромански фонолошки системи. Како репрезент на т.н. општ аромански систем тука го земам говорот на Ароманците од Крушево и тоа поради две причини: прво - според потеклото на Ароманците од тој крај и оние од другите краеве на Македонија тој говор може во голема мера да го претставува ароманскиот, и второ - монографскиот опис на Збигњев Голомб (Голомб 1984) кој дава одлична слика на тој говор и концизно ја разработува структурата на ароманскиот .

Така, како основна фонолошка црта која го разликува говорот на Фаршеротите од ароманскиот систем е целосното губење на дифтонзите и тоа во сите позиции (тоа се однесува на дифтонзите со **a** како втора компонента). Со тоа, може да се каже дека извесни тенденции за губење на дифтонзите кои се нотирани и кај Голомб и во други описи за ароманскиот, овде сосема се доразвиле и се вклопиле во системот. Сепак, во некои спорадични случаи, посебно кај постарата генерација може да се чуе поширок изговор на одредени вокали кои всушност претставуваат остатоци од дифтонзите.

Во однос на ова ќе наведем неколку примери:

аром. Крушево	аром. Охрид	
f'eatǎ	f'e:tǎ	девојка
'o:aspe	'o:spi	гостин
p'o:artǎ	p'o:rtǎ	носи
v'e:ade	v'e:di	гледа

1.1. Акцент

Акцентот во ароманскиот охридски не се разликува од оној во другите аромански говори. Имено, тој е **подвижен** и со тоа способен да врши разликувачка функција меѓу граматичките форми. Исто така, тој е **динамичен** што предизвикува редукција на неакцентираниите вокали за што ќе зборувам понатаму.

Што се однесува до местото на акцентот, тој е слободен и може да се движи до третиот слог од крајот.

Примери:

'punti (мост), bǎ'serkǎ (црква), 'inǎmǎ (срце), sku'la (стана)

Најчесто акцентот стои на вториот слог од крајот, но во рамките на парадигмата се поместува до третиот слог. Во рамките на именската флексија, акцентот е морфолошки утврден, односно слогот кој го носи акцентот не се менува, па така имаме:

еднина		множина	
<i>нео̄вр.</i>	<i>о̄вр.</i>	<i>нео̄вр.</i>	<i>о̄вр.</i>
bǎ'serkǎ	bǎ'serka	bǎ'serc	bǎ'serkǎli
frati	fratǎli	frac	fracǎ
mǎhǎ'lǎ	mǎhǎ'lǎu	mǎhǎ'lǎc	mǎhǎ'lǎclǎ
'lapti	'laptili	'lapturi	'lapturli

Кај глаголите пак, местото на акцентот носи граматичка функција. Имено, кај глаголите во сегашно време акцентот најчесто е на основата, додека во имперфект и аорист акцентот го носи наставката:

'fuzi (praes.)	-	fu'zi (aor.)	си оди - си отиде
'talǎ (praes.)	-	tǎ'la (imp./aor.)	сече - сечеше/исече
'dormi (praes.)	-	dur'na (imp.)	спиe - спиеше

Што се однесува до тугите зборови, најчесто акцентот паѓа на првиот слог од крајот. Тоа пред сè се однесува на позајмените турски и грчки зборови. Словенската лексика потполно се вклопила во системот било да се работи за постари позајмени зборови или во поново време.

Примери:

- позајмени зборови со акцент на ултима:

kāšā'bā (град), māhā'lā (мало), pāru'žī (папуција), ki'to (време) ....

Местото на акцентот и неговата морфолошка подвижност целосно ќе биде претставено во рамките на морфологијата (посебно во делот за глаголите).

1.2. Инвентар и дистрибуција на фонемите

1.2.1 Вокали

Една од главните карактеристики на вокалите во овој говор е редуцијата на неакцентираниите вокали. Поради тоа, тука ќе претставам два потсистема: еден на акцентирани вокали (тип А), и еден на неакцентирани (тип Б).

Систем на акцентирани вокали - тип А

i	u
e	o
	ǎ
	a

Според местото на артикулацијата, вокалите се делат на:

предни	i	e
задни	o	u
и средни	a	ǎ

Акцентираниите вокали можат да се јават во сите позиции: на почеток, во средина и на крајот на зборот.

Примери:

- /i/ : 'intră "влегува", 'inămă "срце", 'imn "одам", 'dinti "заб", 'cină "вечера", dur'ni "спиеше", fu'zi "избега"
- /e/ : esk "сум", eš "излегуваш", 'gelă "јадење", 'herb "варам", stră'ze "тргаше", pu'te "можеше"
- /o/ : pot "можам", ortu "осум", okl "око", boџ "вол", kă'roџ "време", ĵucă'do "секаде"
- /u/ : 'ușă "врата", un "еден", bun "добар", 'punti "мост", buză "уста", șă'zu "седна", kă'zu "падна"
- /a/ : am "имам", avd "слушам", sar "јарец", 'karti "книга", 'dadă "мајка", mă'karı "јадење", dur'na "спиеше", tă'la "сечеше"
- /ă/ : kăt "колку", 'răni "леб", 'măni "утре", 'mănă "рака", mă'kă "изеде", tă'lă "исече", kăšă'bă "град"

1.2.1.1. Губење на дифтонзите

Како што веќе спомнав, една од основните разлики на овој говор во однос на фонолошките карактеристики е губењето на дифтонзите. Тенденциите кои спорадично се јавуваат во другите аромански говори, овде сосема се доразвиле. Така, губењето на дифтонзите, освен во фонолошкиот систем предизвикало поместувања и во морфофонолошкиот систем во однос на граматичките значења кои вокалите ги носат во рамките на морфологијата.

Првин ќе наведем неколку примери каде што ќе го прикажам губењето на дифтонзите во фонолошкиот систем:

	аром. Крушево	аром. Охрид	
	↓	↓	
/ea/	'feată 'scară vi'deare tră'zeare	'fetă 'scră vă'deri tră'zeri	девојка вечер гледање тргање
/oa/	'oaĵe	'oă	овца

'oarǎ	'orǎ	час
'poate	'poti	може
s'koate	s'koti	вади
'loaj	'loj	зедов

Исто така, интересно е да се спомене и случајот кога на зборовните граници се сретнуваат два вокала кои според ароманскиот систем би требало да образуваат дифтонг. Но, кај Фаршеротите и во овој случај настанува понатамошно упростување за што сведочат следниве примери:

аром.	аром. Крушево	аром. Охрид	
mi a'flǎ	mca'flǎ	mef'flǎ	ме најде
li adu'na	leadu'na	ladu'na	ги носеше
nu 'are	no'are	'nori	нема
nu ave'a	noave'a	no've	немаше
tu a'lantǎ	toa'lantǎ	to'lantǎ	во друга

Ова покажува дека упростувањето на дифтонзите во говорот на Фаршеротите од охридско-струшкиот регион се врши и во однос на старите дифтонзи за кои кај постарото население сè уште постојат траги, а и во однос на дифтонзите кои се формираат на зборовните граници.

Како што наведов погоре, упростувањето не го одминало ниту случајот кога самите дифтонзи на крајот на зборот носат и граматичко значење. Така, на пример кај именките од женски род, определениот член е **a**, а бидејќи именките од женски род најчесто завршуваат на вокал, во одредени случаи доаѓа до формирање на дифтонзи. Тоа значи дека именките од женски род кои завршуваат на **e** при додавање на членот **a**, формираат дифтонг **ea**. Но, знаејќи дека кај Фаршеротите овој дифтонг се упростува во **e**, се јавува проблем при разликувањето на неопределената од определената форма на именките од женски род што завршуваат на **e**. Поради тие причини, а и поради скоро целосно применување на правилото за редукција на неакцентирани вокали, во нашиов говор се јавува поместување на крајните вокали и така сега имаме **i** како завршеток на неопределената форма на именките од женски род кои што во другите аромански говори завршуваат на **e**, а **e** како завршеток, односно како

членска морфема на определената форма на соодветните именки. Така, сега во ароманскиот охридски имаме поместување на заврше-тоците на одредени именки од женски род, а исто така и две членски морфеме, што не е случај во другите говори. Но, за тоа поопширно ќе зборувам во делот за формите на именките. Сега ќе наведам само неколку примери за оваа појава која во суштина се зароди како фонолошка, односно упростувањето на дифтонзите и понатамошните консеквенци од тоа упростување.

аром. Крушево

аром. Охрид

неопр.	опр.		неопр.	опр.		
'punte	'puntea		'punti	'punte		мост
mu'lare	mu'larea		mu'leri	mu'lere		жена
'pade	'padea		'padi	'pade		под
'vale	'valca		'vali	'vale		река

Нешто слично се јавува и кај глаголите во имперфект. Имено, карактеристичниот суфикс за имперфект е акцентирано **a**, така што кај глаголите од втора коњугација (со основен вокал **e**) и кај глаголите од трета коњугација со основен вокал **i**, при допирот на двата вокала настанува дифтонг. Тоа се случува низ целата парадигма. Во контекст на влијанието на фонолошките појави врз морфологијата најиндикативна во овој случај е формата за трето лице еднина и множина во имперфектот кај глаголите од втора и трета коњугација. Тука со упростувањето на дифтонгот показателот за имперфект т.е. наставката **-a** се губи и имаме сосема нова наставка **-e**.

Примери:

аром. Крушево

аром. Охрид

fränze'a		frän'ze		кршеше
pute'a		pu'te		можеше
vide'a		vă'de		гледаше
fuze'a		fu'ze		си одеше

Од сето ова произлегува дека во говорот на Ароманците Фаршероти од охридско-струшкиот регион процесот на упростување на дифтонзите е целосно завршен и целосно е навлезен во јазичниот систем. Тој процес влијае и врз морфологијата наметнувајќи се како обигаторен дури и во ситуации кога се нарушува односно променува граматичкиот показател. Но, оваа хиерархизација, за да не го наруши

системот, предизвикала понатамошно негово поместување така што сега може да се каже дека тој совршено функционира и не остава нерешени ситуации кои би можеле да предизвикаат проблеми во комуникацијата. Опишувајќи го ароманскиот говор од Крушево, Голомб (Голомб 1984) ја забележува тенденцијата за упростување на дифтонзите кај помладата генерација, а исто така и во ситуации кога дифтонгот доаѓа по палатали. На тој начин може многу јасно да се види како одредена јазична појава која во друг аромански говор сè уште е во доменот на прагматиката, во нашиов говор целосно се граматикализирала (Фридман 1997).

Систем на неакцентирани вокали - тип Б

Кога вокалите не се под акцент, тие редовно подлежат на редукција. Така, имаме:

e > i
o > u
a > ǎ
i > ǎ (во некои случаи)

Што се однесува до кратките (редуцирани) ⁱ и ^u кои се јавуваат на крајот на зборовите, во овој говор се случува нешто поразлично од другите аромански говори.

Имено, во крушевскиот аромански говор, овие кратки вокали се јавуваат само после единечни консонанти и се во автоматска алтернација со полните неакцентирани **-i** и **-u** кои се јавуваат по консонантска група.

Пр. :

'porku - 'porci 'frǎngu - 'frǎnzi

'drak^u - 'dracⁱ neg^u - nezⁱ

Според Голомб, оваа алтернација е чисто фонетска и ја покажува комплементарната дистрибуција на **-i** и **-u** со ⁻ⁱ и ^{-u} : -CCi , -CCu ~ -Cⁱ , -C^u

Во говорот на Ароманците Фаршероти пак, извршена е целосна неутрализација на крајните **-i** и **-u** во случаите идентични како оние погоре. Што се однесува до отпаѓањето на крајните кратки ⁻ⁱ и ^{-u} и во крушевскиот се забележува таа тенденција, посебно во т.н. певлив стил каде што тие и воопшто не се слушаат. Таа тенденција, која е забележана во крушевскиот аромански говор, во ароманскиот охридски целосно се доразвила и тоа не само кај кратките ⁻ⁱ и ^{-u} туку и кај полните **-i** и **-u** со кои се во комплементарна дистрибуција. Во нашиов говор, таа опозиција не само што се неутрализирала, туку и крајните вокали (и кратките и полните) сосема отпаднале. Така, во ароманскиот охридски сега ја имаме следнава ситуација:

Пр.:

'pork - 'porc	'fräng - 'fränz
'drak - 'drac	neg - nez

Може да се види дека упростувањето не ги зафатило само дифтонзите, туку навлегло подлабоко во системот. За последиците од отпаѓањето на крајното **-u** ќе зборувам повеќе во делот за определеноста кај именките бидејќи оваа појава повлекла и други посложени промени кои навлегуваат во доменот на морфологијата.

Со отпаѓањето на гореспоменатите вокали, системот на неакцентирани вокали уште повеќе се поедноставува. Покрај тоа оградите за редукција на неакцентирани вокали кои постојат во крушевскиот аромански, овде се поместени, односно неутрализацијата меѓу вокалите се проширува и на крајот на зборот каде што вокалот најчесто носи граматичко значење.

Најпоказателен е случајот со редукцијата на **e** која се врши во сите позиции на зборот. Но, со редукцијата на крајното **e** не се нарушува системот (определеност кај именките, лице кај глаголите, наставката за образување глаголска именка итн.), туку тој повторно се поместува со што овозможува целосна разбирливост при комуникацијата и употребата на соодветните форми.

Неакцентираното **o** редовно поминува во **u** и тоа без ограничувања. ќе наведем неколку примери:

<i>praes.</i>	<i>impf.</i>		
'poti	pu'te	може	можеше
'portă	pur'ta	носи	носеше
'dormi	dur'ña	спиe	спиеше

Крајното неакцентирано **o** не подлежи на редукција само во случајот на именките од типот - s'teo (свезда), 'neo (снег) итн. Тоа е случај бидејќи тука **o** потекнува од упростувањето на дифтонгот **oa** (s'teoа > s'teo).

Неакцентираното **a** поминува во **ǎ** во средината на зборот, додека на почетокот и на крајот се чува.

Примери :

<i>едн.</i>	<i>мн.</i>		<i>едн.</i>	<i>мн.</i>
'fak	fǎ'cem		правам	правиме
tak	tǎ'cem		молчам	молчиме
'taǎ	tǎ'la		сече	сечеше

На крајот на зборот, **a** најчесто носи граматички признак и затоа во такви случаи не подлежи на правилата за редукција. Таков е на пример случајот со именките и придавките кои во еднина завршуваат на **ǎ**. Кај овие зборови определената форма завршува на **a**, така што опозицијата **ǎ~a** всушност ја покажува опозијата определеност ~ неопределост.

Примери:

<i>oīp.</i>	<i>neoīp.</i>		<i>oīp.</i>	<i>neoīp.</i>
'fetǎ	'feta		девојка	девојката
'portǎ	'porta		порта	портата
'mǎnǎ	'mǎna		рака	раката
'kasǎ	'kasa		куќа	куќата
'bunǎ	'buna		добра	добрата
'albǎ	'alba		бела	белата

Во ароманскиот охридски се јавува и уште една неутрализација која сè уште не е длабоко зацврстена во системот и затоа може да се јават двојни форми - со редукција и без редукција. Имено, тука се работи за редукцијата на неакцентираното **i** во **ǣ**. Пред сонантите и палаталите скоро редовно се случува оваа редукција, додека пред другите согласки таа е факултативна.

Примери:

аром. Крушево		аром. Охрид		<i>u</i>
<i>ší</i>		<i>šǣ</i>		
<i>nǐzɛ'a</i>		<i>nǎ'zɛ</i>		одеше
<i>vi'de</i>		<i>vǎ'de</i>		гледаше
<i>li'ličɛ</i>		<i>lǎ'ličǎ</i>		цвеќе
<i>lipse'ašɛ</i>		<i>lǎp'sešti</i>		треба
<i>'kasile</i>		<i>'kasili/'kasǎli</i>		куќите
<i>'laptile</i>		<i>'laptili/'laptǎli</i>		млекото
<i>bǎr'basli</i>		<i>bǎr'baclǎ</i>		мажите
<i>'lukli</i>		<i>'luklǎ</i>		волците

Во однос на системот на неакцентираните вокали на прв поглед може да се заклучи дека се работи за трочлен вокален систем (**i - u - ǣ**). Но, земајќи ги предвид ограничувањата што ги наметнува морфологијата, од тој систем не би смееле да ги издвоиме: крајното **e** добиено од скратување на **ea** и е носител на граматички признак, а исто така и крајното **a** кое носи признак (маркираност) по определеност.

Од сето ова произлегува дека неутрализацијата (редукцијата) на неакцентираните вокали не само што функционира и во системот на Ароманците Фаршероти, туку таа и се проширила и на крајот на зборовите и навлегла подлабоко во системот. Редукцијата има силно влијание и дури, како што се обидов да претставам преку примерите, успева да ги промени и вокалите кои носат граматички признак притоа повлекувајќи низа промени, но сепак овозможувајќи основна дистинкција. Фонолошкиот систем, иако сега драстично поупростен, функционира беспрекорно и скоро во сите случаи успева да се вклопи во морфологијата без да ја наруши една од основните функции на јазикот - успешната комуникација. Исто така, овие појави покажуваат дека не може редукцијата на неакцентираните вокали да се објасни целосно без да се вовлече морфонолошката структура на јазикот.

1.2.2. Консонантски систем

Системот на консонантите е скоро идентичен со оној на останатите аромански говори. Сепак, треба да спомнеме дека во ароманските говори во Грција и во Албанија постојат согласки кои одговараат на оние во грчкиот/албанскиот јазик. Голомб ги забележува овие согласки (δ, γ, θ), но само во зборови од грчко и албанско потекло. Во говорот на Ароманците Фаршероти од охридско-струшкиот регион овие согласки воопшто не (или многу ретко) се употребуваат.

Примери:

аром. Крушево	аром. Охрид	
ðeʃ'ter	deʃ'ter	втор
ɣu'mar	gum'ar	магаре
θea'min	te'min	женско

Така, системот на консонанти во говорот на Ароманците Фаршероти од охридско-струшкиот крај изгледа вака:

	африкаџии		спиранџии	
	безвучни	звучни	безвучни	звучни
<i>Опструентџии:</i>				
Лабијални	p	b	f	v
Дентални	t	d	s	z
	c	ʒ		
Палатални	č	ǰ	š	ž
Палатално-веларни	k	g	x'	
Веларни	k	g	x	
<i>Сонанџии:</i>				
Назални	m	n	ɲ	
Ликвиди	r	l	l	
Глајд	j			

Преку табелата се трудам да ги покажам симетрично поделбите на опструентите: хоризонтално го покажувам местото на артикулација, додека вертикално ја прикажувам двојната опозиција - звучни vs безвучни и африкати vs спиранти.

Рестрикции при дистрибуцијата:

Веларните **k**, **g**, **x**, не се јавуваат пред предните вокали **i** и **e**. Имено, тие автоматски се заменуваат со соодветните палатални **k̠**, **g̠**, **x̠**.

Примери:

ǵelǎ		јадење, манџа
ǵini		добро
kin		бор
ketrǎ		камен
h'ér		железо
h'érbi		готви

Палаталите **k̠**, **g̠**, се јавуваат и пред задни вокали, но претежно во зборови од турско потекло:

Примери:

kur'çi		курчија
kute'kǎ		котек
'ǵoli		езеро
ǵum		ѓум

Сепак, неутрализацијата на некои консонантски опозиции не може добро да се опише ако не се навлезе и во дијахронијата. Впрочем и примерите од типот *ketrǎ* < *petra, *kin* < pin(us) го покажуваат тоа. Во рамките на описите на ароманскиот јазик (говори) тие појави се многу добро опишани од Капидан (1932), Караџиу-Мариотеану (1968) и други автори кои што се занимавале со ароманскиот.

Сметам дека во овој контекст и како црта која е карактеристична за ароманскиот (а и за говорот на Фаршеротите) треба да се споменат консонантските алтернации кои настануваат на крајот на зборот при допир со неакцентираниот вокал **i**. Во овие случаи вокалот **i** носи граматички информации во однос на бројот кај именките, односно лицето кај глаголите. Но тоа веќе навлегува и во доменот на морфологијата. Всушност, тука се работи за морфонолошки алтернации.

1.3. Морфонолошки алтернации:

Како што спомнав, овие алтернации се јавуваат на крајот на основата на зборовите при допир со вокалот **i** кој носи граматички признак. Во говорот на Фаршеротите од охридско-струшкиот регион,

овој контакт не само што предизвикува измена на крајниот консонант, туку и целосно губење на вокалот *i* што не е на пример случај во крушевскиот аромански каде постојат правила во однос на чувањето, скратувањето или целосното губење на вокалот *i*.

Најпрвин ќе ги наведем консонантите кои подлежат на измена, а потоа ќе наведем примери кај оние зборовни групи каде што се јавуваат овие алтернации, односно при парадигмата.

Формулата за алтернација е следнава: $C_1 > C_2 / C_i$

p	>	k
b	>	g
t	>	c
d	>	z
s	>	š
z	>	ž
k	>	c
g	>	z
m	>	ń
n	>	ń
l	>	l

Примерите што ќе ги наведем се однесуваат на алтернациите кои се јавуваат кај именките при образување на множина и кај глаголите при образување на второ лице еднина сегашно време.

Примери:

Именки

едн.		мн.	
lup		luĸ	волк
g'ropă		groĸ	гроб
pă'rumb		pă'rung	гулаб
preft		prefc	свештеник
frati		frac	брат
'făridă		'făriz	прозорец
mes		meš	месец
Fran'cuz		Fran'cuž	Французин
pork		porc	прасе
drak		drac	ѓавол
'vakă		'vac	крава

rom		poń		јаболко
'mǎnǎ		'mǎń		рака
an		ań		година
kal		kaļ		коњ
'vali		vǎļ		река
boϥ		boļ		вол

Глаголи

1 л. едн. с.в.		2 л. едн. с.в.		
port		porc		носам
herb		herǧ		готвам/варам
skot		skoc		вадам
mǎk		mǎc		јадам
frǎng		frǎnz		кршам
neg		nez		одам
tork		torc		враќам
ved		vez		гледам
avd		avz		слушам
es		eš		излегувам
ku'nosk		ku'nošt/-šč		познавам
dorm		dorn		спијам
spun		spuń		кажувам
umpl		unkļ		полнам

1/6. Македонски охридски

Приказ и анализа

Голем дел од фонетските карактеристики ги поврзуваат охридско-струшките говори со другите западни дијалекти. Во таа група спаѓаат меѓу позначајните: фиксираниот третосложен акцент, стегането на два исти вокали во долги фонови: *снаа* > *сна:*, *негоо* > *него:*, *змии* > *зми:*, образувањето на цела серија дифтонзи од вокални секвенци со /u/ како втор член, сп. *снаи* > *снај*, *сӣреи* > *сӣреј*, *мои* > *мој*, *лебои* > *лебој*, *муи* > *муј*, испуштањето на вокалите во проклитичките зборови кога следната збороформа почнува со вокал, како во случаите: *м-изеде*, *ӣ-осӣај* (*ӣе осӣави*), *џ-удри* (*џо удри*), *ќ-ојӣ* (*ќе одӣӣ*), губењето на интервокалното /v/ во одредени фонетски

услови, потоа замената на *в* во старата секвенца **vъ* со */y/* во примери како *цyӣӣӣӣ*, *осуний̄ӣ*, појавата на протетичко */j/* пред рефлексот на иницијалното **ǝ*, сп. *ј̄џе*, *ј̄џ̄лен*, *ј̄џ̄оок*, одн. *ј̄џе*, *ј̄џ̄оок*, *ј̄џ̄лен*. Во сите западни говори запазени се остатоци од старата замена на носовката **ǝ* во **ǝ* зад */j/*, сп. *ј̄џик* (< **jǝzукъ*). Една група заеднички црти охридско-струшкото говорно подрачје го поврзуваат со дебарските и со преспанските говори. Дел од тие црти претставуваат архаизми, како што се: пазењето на алвеоларната артикулација на */l'/* во сите позиции на збороформите, сп. *л'ӯӣ*, *кл'уч*, *недел'а*, *ӣрија̄ӣел'*, *зел'ка*, пазењето на фонемата */s/* пред множинската наставка *-и*: *белеси*, *ӣолосу*, *бубресу*, одн. пред *-е* во *nose*, чувањето на */ч/* во групата *чере-*: *чере̄ӣ*, *черево*, *чере̄йна*, *черен*, *чере̄ӣ(н)а*, а понекаде се чува */ч/* и од старата група **ǝ̄-*: *ч̄а̄рӣӣӣ*, *ч̄а̄рви*. На еден тесен појас во ред случаи се пазат и финалните групи *-сӣӣ*, *-шӣӣ*: *чес̄ӣ*, *мос̄ӣ*, *ӣршӣӣ*. Место старите палатални **t'*, **d'* како во охридско-струшкиот регион, така и во другите периферни говори превладуваат примерите со */ш̄ӣӣ*, *жд/* или со нивните фонетски варијанти */ш̄ч/*, *жц/*, односно */ш̄к/*, *жз/*. Замените со */к/*, *з/* се ограничени на неколку одделни лексеми: *веке*, *кука*, *ӣојке*, – *межу*, *а̄рза*, *ӣакуџере*, *свеџере*, во глаголот *нејкӣӣ* и партикулата *ке / ка*. На поголем дел од западната периферија не е извршено и јотувањето на групите *-ӣј-*, *-дј-* (< **t̄j*, **d̄j*), сп. *бра̄ӣја*, *цвет̄ӣје*, *ливадје*. Поинаков развој во охридско-струшките и во другите периферни говори имал сонантот */л/* по испаѓањето на слабиот **ъ* во лексемата **l̄ъ̄џӣса* и групата *-ӣн-*, исто така по загубата на **ъ*, во лексемата **t̄ъ̄н̄къ*. Во првиот пример се добило вокално *л*, кое после се рефлектирало во повеќето говори во секвенцата */ол/*: *олжица*, кое после со дисимилација можело да се развие во *олсица*, *олџица*, како што е денеска во охридско-струшките говори, а во лексемата **t̄ъ̄н̄къ* се добила секвенцата *-ӣн-*: *ӣноок*, која негде се дисимилирала во *-кн-*: *кнок*, *кночко*. Во охридско-струшките говори се среќаваат и двете разновидности.

Меѓу позначајните иновации што се образувале во крајните западни говори спаѓаат: метатезата на секвенцата *-ни-* во *-ин-* во повеќесложните збороформи од типот *воде̄ӣнца*, *бране̄ӣнца*, *ӣо̄је̄ӣнца* (< *воде̄ӣнца* < *воденица*), асимилациите извршени во лексемите *чуждо*, *чуждина*, *олсица / олџица*, *солси*, *молсӣӣ*, *ӣолцаф*, па дисимилацијата во *цер̄за* (< *чер̄за*). Во крајните западни говори видно е одразено старото изедначување на назализираното */a/* со рефлексот на **ǝ* во акцентирани, одн. почетна позиција, сп. *сна̄џа*, *зна̄џӣ*, *ма̄мӣӣ*, *ма̄шчја*, како *ма̄и*, *ра̄ка* – во охридскиот и струшкиот говор, *сно̄џа*,

момиӣ, одн. *сна̄га*, *ма̄миӣ* – во дебарските и преспанскиот *q > *ǎ*-говор.

Повеќе податоци ќе дадеме за градскиот охридски и струшки говор, кои ги земаме како основни во групата, а кај другите ќе ги истакнуваме само поважните дијалектни црти.

1.1. Прозодија:

Во областа на прозодијата македонскиот охридски не отстапува позначајно од другите западномакедонски дијалекти. Тој не познава фонолошки квантитет. Долгите вокали добиени со контракција, како во случаите *џла:* (< *џлаа* < *џлава*), *вике:ӣ* (< *викаеӣ*) и др. не се фонолошки релевантни. Сите вокали можат да бидат акцентирани. Акцентот е фиксиран на третата мора од крајот во трисложните и повеќесложните збороформи. Како дистинктивен признак тој се користи во неколку одделни случаи, сп. *зим'ава*, *леи'ово* (прилози) : *з'имава*, *л'еи'ово* (членски форми). Пошироко е застапена неговата фонолошка функција во разни видови синтагми, сп. во предлошките состави: *Падна 'од-д'арво* (со прилошко значење) : *куӣија од-д'арво*. Во случаите како *изб'ере:ӣ* (*изберееӣ*), *џрог'о:ри*, како и во вокативните форми кај повеќесложните имиња, на пр. *Гор'ицо:*, и други слични случаи, акцентот паѓа на третата мора, бидејќи долгите вокали имаат две мори. Вака се објаснува акцентирањето на пенултима и во глаголскиот прилог, сп. *нос'е:ищем* и во прилозите *недел'а:ва*, *џодин'а:ва*. Ист е случајот и кај збороформите што содржат двоморни дифтоншки секвенци од типот *луб'ејнца*, *крас-ӣ'ајца*, *џол'ојна*. Отстапување од правилото за акцентирањето на третата мора покажуваат само неколку туѓи лексеми, на пр. *факул'и'еӣ*, *докум'енӣи*, *џробл'еми*, *мод'ерна*, *џарн'еӣа*, *сеӣи'ембар*, *леи'еза* и др. Во случаите како: *одв'ај*, *од'амна*, *џам'ам* се работи за емфатичко акцентирање.

1.2. Инвентар и дистрибуција на фонемите

1.2.1 Вокален систем

Градскиот охридски говор зазема централно место во охридската говорна област. Заедно со струшкиот говор тие имаат ист шесточлен вокален систем. Од целиот тој ареал отстапува говорот на Дебарца (петочлен систем) и радошко-вевчанскиот говор (шесточлен вокален систем), в. Hendriks, 1976.

Во фонолошкиот систем на градскиот охридски говор од дијалектен аспект интерес побудуваат фонемата /ǎ/ и нејзината дистрибуција, реализацијата на вокалите /e/ и /o/ во акцентирана позиција, реализацијата на вокалот /a/ во акцентиран неиницијален слог, а во консонантизмот некои појави сврзани со дистрибуцијата на одделни консонанти.

Вокалниот систем на овој говор го сочинуваат следниве шест фонемии:

и		у
е	ǎ	о
	а	

Фонемата /ǎ/ претставува најмаркантна црта на вокализмот на градскиот говор, иако е позиционо поограничена во однос на другите вокали. Таа не може да се јави во финална позиција, а во почетокот се јавува само во секвенцата /ǎr/, сп. *ǎри*, *ǎрӣ*.

Историски таа се добила на повеќе начини:

- регуларен континуант на носовката *ɔ, сп. *ǎба*, *ǎзер*, *ǎжва*, *ǎнс*, *ǎради*, *ǎӣ*, *дрǎг*, *зǎби*, *јǎдица*, *јǎже*, *јǎглен*, *јǎгорец*, *јǎӣок*, *кǎде*, *кǎдел'а*, *кǎӣина*, *се кǎӣӣӣ*, *кǎсаӣ*, *крǎк*, *кǎклица*, *кǎндро* (со запазен назализам);
- во случаите каде што е *ɔ добиено од *ɛ зад /j/: *јǎзик*, *јǎчмен*, *јǎӣǎрва*, *јǎдро*, и зад /ч/ во *чǎдо* – *чǎда*;
- како континуант на сек. њ₂ во почетен слог *мǎгла*, *мǎска*, *бǎдник*, *сǎна* (< *снаа*), *сǎӣǎбло*;
- во секвенцата /ǎr/ како континуант на вокалното *ɣ: *ǎрза*, *ǎрне*, *мǎршоф*, *ӣǎрсиӣ*;
- во неколку лексеми место вокалното *ɨ во секвенцата /ǎ.ɨ/: *бǎл'вајца*, *сǎнце* (со загубено л);

- место /a/ во соседство со назален сонант, сп. *ма̄шча / ма̄шчае, сна̄га, ма̄миӣ*;
- место /a/ во акцентиран слог кога не е во иницијална позиција. Неутрализацијата на /a/ со /ǎ/ се врши во споменатава фонетска позиција како во одделни лексеми, така и во синтагми што претставуваат една акцентска целина, сп. *ар̄г̄а̄ӣӣӣе* (: 'ар̄га̄ӣ), *бун'ар̄ӣӣе, бун'ар̄че̄ӣо* (: бунар, бунарче, бунар'ишчено), *вез'ало̄ӣо* (: везало), *воденич'ар̄ӣӣе* (: воденичар, воден'ичари), *друж'ар̄ӣӣе, кле-ӣ'ало̄ӣо, маг'ар̄е̄ӣо* (: магаре, магар'инаӣа), *лив'а̄да̄ӣа, влач'ар̄нӣца, ченк'ар̄нӣца* (: влачарн'ицаӣа, ченкарн'ицаӣа), *брад'а̄џа, уж'алени* (: 'ужален), *иоб'араф̄ӣе*; – *на-р'а̄бо̄ӣа* (: р'абоӣа), *ов'а̄ј-чоек, ов'а̄-жена, десна̄ӣ'а-ра̄ка, вел'ја̄-среда*.

Вокалите /e/ и /o/ во акцентиран слог имаат отворени алофони, сп. *је̄зри, чело, ӣре̄ӣо, ӣе̄јӣ, ӣе̄ӣок, ӣе̄сӣо, г̄ар̄н'е̄ӣа, се̄ӣӣ'ембар, нов'ембар, ле̄ӣ'еза, мод'ерно, факулт̄ӣ'е̄ӣ, – ф̄ӣзри, бр̄е̄:ӣ, к̄мӣӣ, ок̄ӣ'ембар*. Оваа црта особено е забележлива кога акцентот паѓа на пенултима или на ултима во повеќесложните туѓи лексеми.

1.2.1.1. Дистрибуција на вокалите

Во врска со дистрибуцијата на вокалите охридскиот говор се разликува од другите говори во групата по секвенцата /ea/. Овде таа не претрпела промени, понекогаш се јавува и едно факултативно /j/, сп. *леа, с̄ӣреа, ӣареа, неа, реа*, а во 3 л. мн. на минатото определено време редовно се разделува со /j/: *беја, носеја*. – Групата /oa/ кога не е на морфемска граница меѓу две лексички морфеме по правило се асимилира во долго [o:], сп. *Јо:н, ӣо:; ӣо:р, ӣро:; осно:; со:л'ка, бро:м, с̄ӣо:м* (*Јоан, ӣоа, ӣоар, ӣроа, основа, броам*). По оваа особеност градскиот говор стои поблиску до говорот на Дебарца.

Во вокализмот на охридскиот говор треба да се истакнат уште две диференцијални црти – континуантот за вокалното *j и замената на сек. ъ₂ пред сонантите во финална позиција. Место вокалното *j има секвенца /ol/: *болфа, волна, г̄олӣа̄ӣ, дол̄го, јабо̀лко, жол̄ӣ, колк, колнӣӣ, молсӣӣ, ӣолн, ӣолцаф, солса, ӣолчник*, и само во неколку случаи се јавува /ǎl/: *ба̄л'в'а̄џа, са̄нџе* (< са̄лнџе) и /al/ во лексемата *малчӣӣ* и дериватите *малчӣӣолчи, малчлиф*. – Место сек ъ₂ има различни вредности – пред /r/ има /a/: *бис̄ӣар, ве̄ӣар, ве̄ӣар, ӣӣар, ос̄ӣар, ја̄дар*, пред /n/ има /o/: *о̄зон, о̄зонче*, а пред м редовно се јавува у : *седум, осум*.

1.2.2. Консонантски систем

Консонантскиот систем на градскиот охридски говор се состои од 25 фонеме:

$\bar{b} - \bar{b}$		$v - \phi$	m	
$\bar{d} - \bar{d}$	$s - \zeta$	$z - c$	n	$l \quad p$
$\bar{z} - \bar{k}$	$\zeta - \check{c}$	$ж - ш$		$l' \quad j$
$\bar{z} - k$		x		

Во однос на литературната норма, како што се гледа, овој говор не ја познава палаталната назална фонема /њ/. Таа овде се дефонологизирала со губењето на признакот диезност и се изедначила со /н/ директно или преку антиципација на мекоста на /j/, сп. *бана, се кланиџи, џенушка, којн – којни, дејна, јадејне, џајрџа*.

Интересен материјал охридскиот говор ни дава во врска со фонемата /x/. Веднаш да истакнеме дека фонемата /x/ се среќава само во стариот дел на градот – Варош и таа подоследно се пази во речта на најстарата генерација. Во говорот на помладите може да се чуе уште во неколку лексеми, сп. *Охрид, храм, џишо*. Во поновите квартави во градот – Месокастро, Кошиште веќе нема /x/ во системот, како и во говорот на приезерските села. Таму каде што се пази оваа фонема, таа се јавува во сите позиции на зборформите, сп. *хира, хор, хубаф, хунер, хајрчиџи, бухал, џахало, рухо, уxo, чоха, кихаџи, збихаџи, збухна, џахкаџи, крехко, мухла, мехлем, чехре, Влах, џрах, сџрах, уџлах, грех, мех, здих, џиш, моx, бух, глух, задих, вајрх*, и др. Меѓутоа, има и ред случаи со загубено /x/. По правило тоа се губи на почетокот и во интервокална позиција, поретко пред консонант, сп. *абер, аван, џиџар, оди, леџ, ладно, ма:на, ра:џи, са:н, гџаор, џро: (џроа), реа, мјеур, чели*, а на крајот, понекогаш и пред консонант преминува во /ф/ или /в/, сп. *болфа, офџиџка, сиромаф, ореф, очуф*, и редовно во морфемите за минато определено време: *беф, бефме, бефџе*. Во другите делови на градот пред консонант и на крајот место /x/ редовно стои /ф – в/: *греф – гревоџи, змеф – змевоџи, меф – мевовџи, кожуф – кожуви, вајрф – вајрвоџи*, и во интервокална позиција зад вокалот /y/: *мува, суво, сува веџка, руво, уво*, и др.

Кај другите консонанти во овој говор се јавуваат некои посебности во врска со дистрибуцијата.

Фонемите /s/ и /ц/ овде се среќаваат почесто во однос на другите македонски дијалекти, па имаат и поширока дистрибуција. /s/

се јавува како алтернант на /z̄/ пред множинската наставка -и, сп. *белеси, бубреси, дупеси, илеси, каџаси, ѓолосу, долси*, и во *носе*, често место з во група со сонантите /л, н/: *молсиџи, солси, јанса, бенсин*, во група зад д: *одсади, ѓодседе*, како и во група пред в и р: *свезда, свер, своно, се освиваџи, насре, месре, обсре*. – Африкатот /tʃ/ исто така во ред случаи се јавува место ж – пред деминутивниот суфикс -е како алтернант со /ж/: *бубреџе, беџе, бреџе, враџе, књиџе, ноџе, сџоџе*, зад сонантот л: *олџиџа, ѓолџаф*, потоа во секвенци со звучните пловиви /б, д, z̄/: *џбун, џбарџи, џган, џгалџи, ѓодџолџи, надџивеџи* (< *надџивеџиџи*), и регуларно зад д во секвенцата /жд – жџ/: *дожџоџи, чужџо, межџа, сажџи* и др. – Од друга страна палаталните /k̄ – z̄/ се среќаваат многу поретко. Прасловенските палатали *t' *d' во поголем број случаи овде се заменети со /шч – жџ/, сп. *врешче, z̄аишчи, z̄орешчи, z̄орешчо, лешча, мајшча, мајшчејнџа, ѓлешчи, ѓрашча, сфешча, сношчи, ѓашчерка, ѓлашчаџи, врашчаџи*, или: *ношви, ѓолнош* – со редуцирано ч, во морфемата за глаголски прилог -ишчем: *викаишчем; меж(џ)а, ѓрежџа, сажџи, z̄раж(џ)анец, чуж(џ)о, чуж(џ)ина, вижџаџи, рожџаџи, ѓоz̄ожџаџи*. Значително е помал бројот на примерите со /k̄, z̄/, сп. *веке, домакин, керка, кука, ѓојке, сџирека, куџи, ке, нејкџиџи, – меz̄у, ѓреz̄е, ѓрz̄а, сфезере, ѓакуz̄ере*, и во некои изведенки: *броz̄анец, охриz̄ани*.

Групите -џџ-, -дџ- (< *tʃj, *dʃj) во говорот на Варош останале неизменети, сп. *браџџа, ѓраџџе, цвџџе, водџе*, пак дури и во *дџавол*, покрај *z̄аол*, но само *л'уz̄е*, или пак место нив наоѓаме секвенци -џк-, -дз̄-, кои се добиле најверојатно по морфолошки пат: *браџи, ѓраџи, цвџи – џџи, вод(а), ливад(а) + -ке, -z̄е*, сфатени како наставки од соседните дијалекти. Така е образувана и формата *сфџџа* (: *сваџи*), додека во *ѓреџи* тој услов не е исполнет.

Веларните /k̄ – z̄/ пред предните вокали во варошкиот говор се изговараат како [k̄' – z̄'] – благо палатализирани, додека во говорот на помладото поколение степенот на палатализацијата е поизразен, сп. *к'исел, к'исниџи, к'ивџџа, вошк'и, ке заz̄'иниџи, шк'ембе*.

1.2.3. Консонантски промени

Од консонантските промени за дијалектната диференцијација на охридско-струшкото подрачје имаат важност оние што се извршиле во групите /вн/, /л̄н/, /л̄ш/, /л̄ш̄/ и /жд/ во сите позиции, потоа во почетните секвенци /л̄/ + африкатите /tʃ, tʃ/, групите /сџир, здр/ и финалните -сџи, -шџи.

Групата /вн/ во охридскиот се асимилирала во /мн/, сп. *мнук*, *о̀гламник*, *ѝлемна*, *нимно*, покрај *нихно*, а во *на̀йи́ре* се упростила со испаѓање на сегментот /в/.

Интересен материјал охридскиот ни дава во врска со дистрибуцијата на /шӣ/, жд/. Тие можат да се сретнат, и тоа многу ретко, во говорот на најстарите во Варош. Во речта на средното и младото поколение тие се асимилирале во [ш'ч', ж'џ'], односно во [ш'ќ', ж'џ']. Понекогаш е тешко да се установа правата нивна фонетска вредност. Во секој случај и двете секвенци се палатализирани, сп. *џуш'ч'ер*, *о̀гниш'ч'е*, *ӣши'ч'ӣӣ*, *уш'ч'е*, *сфеш'ч'а*, *снош'ч'и*, *фаш'ч'а̄ӣ*, *ш'ч'а̀рбаф*, *ш'ч'ица*, – *дож'џ'о̄ӣ*, *веж'џ'а*, *меж'џ'а*, *нуж'џ'а*, *рож'џ'а̄ӣ*, *саж'џ'и*, *чуж'џ'о*.

Преградната согласка /ӣ/ пред африкатите /ц, ч/ во иницијална позиција се испушта, до колку не се јават некои фонетски пречки, сп. *џојса*, *џојсано*, *џалвӣӣ*, *ченка*, *чејнца*, но *ӣчела* (пловивот во последнава лексема се задржал за да се избегне омонимијата со множинскиот облик од именката 'чело').

Фрикативните /с, ш/ во група со /ӣ/ како прв член преминале во африкати: /ис/ > /ӣц/, /иш/ > /ӣч/, сп. *а̄ӣџ'а:на*, *с̄ӣӣџ'а*, *ӣе̄ӣџ'а*, *ӣџалвӣӣ* (> *џалвӣӣ*), *ӣџојсан* (> *џојсан*), *ӣчејнца* > *чејнца*.

Во поглед на дистрибуцијата на тричлените групи /с̄ӣр/ и /здр/ постои разлика меѓу градскиот говор и говорот на селата. Во градскиот говор овие групи се пазат, сп. *с̄ӣража*, *с̄ӣрела*, *сес̄ӣра*, *здравје*. Кај помладите генерации се среќаваат и нови такви секвенци со вметнати /ӣ, џ/: *с̄ӣребро*, *с̄ӣреда*, *с̄ӣрејка*, *здрело*, покрај *среда*, *сребро*, *срејка*, *зрело*, *зрак*, но само *ждебе*.

Финалните групи -с̄ӣ, -ӣӣ не се непознати во градскиот говор, особено во варошкиот, но силна е тенденцијата за нивното упростување. Во говорот на младите едвај тие да се сретнат. Сп.: *ӣакосⁱⁱⁱ*, *дошⁱⁱⁱ* / *дошч*, но *болес*, *џрос*, *ӣриш*, *џл'уш*.

Охридскиот градски говор од другите соседни говори се разликува и по консонантските секвенци составени од струјните /с, ш/ и африкатите /ц, ч/ на морфемска граница. Овде најчесто тие се пазат неизменети, сп. *месце*, *ке расцӯӣӣӣ*, *вошче*, *крушче*, *ӣушче*, *о̄ӣашче*, освен групата /сч/ која се асимилира во /шч/: *квашче*, *лишче*, *мошче*, *фешче*, *ишчис̄ӣ*, *ишчешл'а*, *се рашчади*.

Од другите фонетски особини сврзани со дистрибуцијата на консонантите ќе ги спомнеме уште следните:

- групата /зв/ во иницијална позиција по правило и во овој говор се изменила во /св/: *свер*, *свиска*;

- звучните фрикативи /з, ж/ во група зад /л/, видовме порано, исто така преминале во соодветните африкати: /лз/ > /лз/, /лж/ > /лџ/, сп. *солса, молсии, долџина, олџица, ѿолџаф*;
- во неколку случаи дентално-алвеоларните пловиви /д, ѿ/ пред /л/ преминале во заднонепчени пловиви /џ, к/: *џлеѿо, џлан* покрај *злан и длан, кланик, клеѿи* покрај *ѿлеѿи*; секвенцата /ѿн/ > /кн/ во *кнок, кночко (ѿноко)*.

Еве уште неколку поситни фонетски промени:

/зв/ > /жв/: *џежве / џежве*;

ж - ж > џ - ж: *џежок*;

з - з > с - з: *сис, сиздар*;

ч - р > џ - р: *џерџа*;

Сп. и: *черешло / чересло, квачка > клачка, веливден*.

Метатеза освен во групата *-ни-* > *-ни-* (> *ѿн*) во повеќесложни збороформи од типот *воденица > водеинца > водеѿница*, се извршила во лексемите: *ејзеро* (< *језеро*), *све, сѿна* (< *снѿа*), *олумнани* (< *оломнани* < *ономлани*), *олѿица, л'урче* (< *рул'че*).

Епентеза е констатирана во лексемите: *умба* 'ума', *сѿрежер* покрај *сѿежер, желездо* покрај *железо*.

И испуштањето на консонантите е честа појава во охридскиот говор. Во почетни консонантски групи се испуштаат: /в/ пред сонантите /н, р/ во примерите *нѿѿре, раѿче – раѿчина*, и пред /ч/ во *чера*; /ѿ/ пред африкатите /џ, ч/ во одделни лексеми: *џојсал, ченка, чеѿница*, но и: *ѿцалвейѿ, ѿчела*; /л/ пред /н/ во *ноѿу*, покрај *нолѿу*.

Во финална позиција со мали исклучоци се испушта /ѿ/ во група зад фрикативните /с, ш/, сп. *лис, мос, мас, радос, шилес, – џл'уш, дош, ѿриш*.

Значително се побројни случаите со загубени консонанти во медијални групи. И во оваа позиција најчесто се губат оклузивните опструенти: /д/ *ено, заено, сеено, ѿѿ* во *сене (сеѿне)*, во секвенцата /сѿн/ кај придавките од типот *масно, ѿосно, радосни*, и кај именските образувања како *вѿрсник, кѿрсник*, потоа во групите /шѿн, шѿк/: *мошне, немошница, ѿмошник, ношви, џашник, ношја, ѿлешка, ѿрашка*. /в/ редовно испаѓа во групите /вск/ во суфиксот *-вск(и)*, сп. *Маркоски, Димоски, ѿеѿоски, кически, ѿѿв* во *ѿорче*, /св/ во заменските форми *сиоѿ, сѿѿе*. Кај сонантите имаме примери со загубено /л/ во секвенцата /лнџ/ во лексемата *сѿнџе*.

И во интервокална позиција се губат ред консонанти. Процесот најмногу напреднал, како и во другите западни говори, при губењето на /v/, сп. *џла;*, *биол*, *џаол*, *лојџи* (ловииџи), *осно*: (осноа), *џеџаеџ*, *деној*, и др. Фонетскиот и морфолошкиот фактор го попречиле губењето во изведените девербативни глаголи со суфиксите *-в(а)*, *-ив(а)*, *-ав(а)*, *-ев(а)*, сп. *навиваџи*, *џознаваџи*, *кајришеваџи*.

Значителен е и бројот на случаите со загубено /d/. Освен во десетичните броеви, сп. *дваесеџи*, *џеесеџи*, *девеесеџи*, /d/ често се испушта во 2 и 3 л. едн. и во 1 и 2 л. мн. на презентот кај глаголите од типот 'даде, јаде, кладе, оди' и др., сп. *јаџи*, *јаџиџи*, *јаџме*, *јаџиџе* (: *јадеџи*), *изеџи*, *даџи*, *клаџи* - *клаџиџи*, *оџи*, *џлеџи* (*џледаџи*).

1.3. Фонетски особености на струшкиот говор

Овде ќе наведеме неколку фонетски особености на струшкиот говор кои се малку поразлични од охридскиот и кои од балкански аспект побудуваат интерес во однос на споредбата со ароманскиот. Тоа е пред сè затоа што голем број од Ароманците Фаршероти потекнуваат од струшкиот крај и имале постојани контакти со македонскиот струшки говор што влијаело и врз фонетскиот систем.

Струшкиот македонски говор не ја познава измената на /a/ со /ǎ/ во нагласен неиницијален слог, сп. *ар'амија*, *маџ'ареџио*, *ов'а-деџие*, итн.

Вокализмот на струшкиот говор се одликува со цела серија дифтоншки секвенци настанати со десилабизација на предните вокали /u, e/ и на задните лабијализирани, главно /o/, во одделни лексеми и /y/.

Фонемата /u/ како прв член во група со сите вокали се десилабизира во [i] образувајќи со следниот вокал двофонемна дифтоншка секвенца: *luel* > [iɛ], *lual* > [ja], *luol* > [jo], теориски би можело и /uyl/ да премине во [iy]. Овие измени се позиционо ограничени. Тие не можат да се вршат на границата меѓу лексички морфеме од основата, вклучувајќи ги тука и службените зборови, сп. *ниеден*, *иако*, или со префиксите: *џриака*, *џриоди*, *џриучи* и др. Оваа појава е ограничена само на струшкиот говорен ареал.

Сп. примери:

- *luel* > [iɛ]: *измиен* > *измиџен*, *џо фаџиџе* > *џо фаџиџе* Стр;

- /*ua*/ > [*ja*]: *ловџа* > *ловџа*, *коџра*, *раџа* > *раџа*, *машиџа* (*машиџа*), *судџа*, *шамџа* Стр², *џочало* (*џочало* < *џочивало*), *џрежџаџи* (*џрежџаџи* < *џреживаџи*), *џрежџач*, *сџа* (*сџа*), *мамеџаџа*, *сиромашџаџа*, *џџач* (*џџач*) Таш, *сџа* Вран;
- /*uo*/ > [*jo*]: *бел'џоџи* (< *белиоџи*), *џџрџоџи*, *сечџо* (*сечџо*), *џечџо* (*џечџо*), *варџо* (*варио*) Стр, *џлуџоџи* (*џлувиоџи*), *слабџоџи*, *џросџоџи*, *сџ одџиџи* (*си-одџиџи*) Таш, *џел'џоџи*, *ниџоџи* Лож.

Вокалот /*e*/ исто така во секвенци со задните вокали образува дифтонзи: /*ea*/ > [*ja*], /*eo*/ > [*jo*]. Промената на групата /*ea*/ во [*ja*] позната е на поширок ареал во Западна Македонија. Констатирана е во говорот на Дебарца и готово на целото преспанско говорно подрачје, а во нешто поограничена мера се среќава и во некои кичевски и демирхисарски села. Меѓутоа, промената на /*eo*/ во [*jo*] ограничена е само на струшкиот терен, и повеќе е изразена во говорот на селата. Сп. примери:

- /*ea*/ > [*ja*]: *н'џа* (*неа*), *се смџа* (*смеа*), *џл'џа* (*џлеа* < *џледа*), *исџџано* (*исџџано*), *черџа* (*череа* < *черева*) Стр, *оџсџан* (*оџсеан*), *л'џа* (*леа*), *изл'ал* (*излеал*) Таш;
- /*eo*/ > [*jo*]: *черџо* (*черео* < *черево*), *л'џонка* (*леонка*), *н'џол'а* (*неол'а*), *орџоџи* (*ореоџи*), *Пеџрџо* (*Пеџрео* < *Пеџрево*) Стр, *орџон* (*ореон*), *џел'џо* (*џелео* < *џелево*) Таш, *Пеџрџо* (*Пеџрео*), *Сџоџл'џо* (*Сџоџлео* < *Сџоџлево*) Вран, *черџо* Виш, Лаб.

Широко е распространета на струшкиот терен и десилабијализацијата на /*o*/ во /*v*/ во вокалните секвенци /*oa*/ и /*oe*/, сп.:

- /*oa*/ > [*va*]: *квач* (*коач* < *ковач*), *џџва* (*џџоа*), *џџвар* (*џџоар* < *џџовар*), *џџварено маџаре*, *некваџи* (*некоаџи* < *некоџаџи*), *никваџи*, *неџџа* (*неџџоа* < *неџџова*), *букџа* (*букоа* < *букова*), *даџџа*, *свал'ка* (*соал'ка* < *совал'ка*), *водџач* (*водоач*), *чџа* (*чоа*) Стр, *сџа* (*соа*), *наквално* (*наковално*), *џоџџџа* (*џоџџоа*), *сџџџџа(м)* (*сџџџоам*), *сџџџџа* (*сџџџоа*) Таш, *неква* (*некоа*), *никџа* (*никоа*) Виш, *џџвар*, *квач*,

² Во натамошниот текст се служиме со следниве кратенки: Бел(чишта), Биц(ево), Бор(овец), Вев(чани), Велес(тово), Виш(ни), Вран(иште), Врб(јани), Глоб(очица), Год(ивје), Гор(енци), Драс(лајца), Лаб(уништа), Лак(тиње), Лож(ани), Љуб(аништа), МВ (Мали Влај), Мис(лодежда), Мор(уништа), Оп(еница), Пеш(тани), Прис(овјани), Рад(ожд), Реч(ица), Слат(ино), Слив(ово), Стр(уга), Таш(маруништа), Треб(еништа), Трп(ејца).

не̄ва, наквално, Глӣгорва (Глӣгороа < Глӣгорова), но Јо:н, осно: (Јоан, основа) Драс, ква (коа), с̄ӣва (с̄ӣоа), ӣва (ӣоа) Лож;

- /oel > [ve]: чвек (чоек < човек), з̄ведо (з̄оедо), з̄ведар Виш, јазвец (јазоец < јазовец), рекве (рекое, 3 л. мн. аор.), зедве, дојдве Стр, квел (коел), з̄вечко (з̄оечко), чвек, чвечки, с̄ӣвел (с̄ӣоел) Таш, с̄ӣвей̄и (с̄ӣое̄ӣ), најдве (најдое), јазвец, ӣј̄р̄з̄вец (ӣј̄р̄з̄оец < ӣј̄р̄з̄овец), з̄ведо, с̄ӣвеше (с̄ӣоеше), рекве Драс, чвек, з̄ведо Вран, Лож.

Во одделни случаи појавата се морфологизирала. Така, на пример, придавската форма за с.р. не̄во: (не̄зоо < не̄зово), букво: (буково), да̄бво: (да̄бово), и др. слични се образувани според формите за ж.р., сп. не̄зоа > не̄зва, и според овој облик преобразувана е целата парадигма: не̄зоф – не̄зва: – не̄во: (место очекуваното не̄зо: < не̄зоо < не̄зово).

Таму каде што фонетските услови не допуштаат, процесот одел по друг пат, сп. осно: (< основа < основа), Јо:н (Јоан < Јован), ӣро: (ӣроа), кре:ӣ (< крое̄ӣ), ӣо̄ли (ӣоели < ӣовели), или во з̄реоӣ, бре: (брое), бре:ӣ (брое̄ӣ), бре:л (броел), з̄ојадар, и з̄ојадо Стр, покрај з̄ведо, – или пак процесот се задржал, како на пример, кај глаголите од типот: с̄ӣие̄ӣ, жнӣе̄ӣ, шӣе̄ӣ, во заменските форми мие, ӣше, и др. Меѓутоа, во ваквите случаи вокалните секвенци се разделуваат со слабо артикулирано [ʔ], сп. с̄ӣӣе̄ӣ, вӣе, мӣе, или бӣол, з̄ре̄оӣа, покрај биол, з̄реоӣа.

Сите споменати појави во помала или поголема мера се познати на целото струшко говорно подрачје. Меѓутоа, тие се по-фреквентни во западниот дел на областа на пограничјето со албанскиот јазик на правецот Боро(в)ец - Вевчани - Вишни - Радожда. Измените на групите /oa, oe/ во [va, ve] освен во струшкиот се среќаваат и во говорот на охридските села Пештани и Љубаништа, и во одделни лексеми, како лексикализирана појава, се констатирани во преспанските села што се наоѓаат на југозападниот брег на Преспанското Езеро.

Во однос на консонантизмот вреди да се истакнат неколку фонетски процеси кои се во тек. Меѓу нив најмногу до израз доаѓа тенденцијата во градскиот говор да се дефонологизираат палаталните консонанти. Во говорот на помладото поколение во Струга палаталниот ред на консонантите /њ, к̄, ѓ/ е ликвидан со изделување на палаталниот признак во посебна фонема, сп. коњ > којн,

куќа > *кујча*, *л'уѓе* > *л'ујце*, или со негово полно губење, сп. *бања* > *бана*, *џилиња* > *џилина*, *ке* > *че*, *керка* > *черка*, *џаол* > *џаол*, *џон* > *џон*. Овој процес ги зафатил и случаите каде што се /*ќ*, /*џ*/ добиени од /*к*, /*џ*/ пред /*л*/, сп. *ракиа* > *раќиа* > *раќја* > *рајча*, *сејчира*. Во рамките на оваа тенденција може да се објасни и метатезата извршена во секвенцата /*л'ј*/ во /*јл'*/ во примерите *џојл'ак*, *војл'а*, *невојл'а*.

2. Меѓусебни интерференции

Тука ќе се обидам да ги прикажам паралелите што се јавуваат на фонолошко ниво меѓу ароманскиот охридски, македонскиот охридски и во извесна мерка и албанскиот. Тоа ќе го сторам како од аспект на ареалната лингвистика (земајќи ја предвид територијата што ја зафаќаат дел од југозападните македонски периферни говори), така и од еден поширок аспект на Балканската јазична заедница. Со тоа ќе се обидам да ги потврдам оние јазични карактеристики на западното македонско наречје за кои и Конески (1981) и Видоески (1993) нагласуваат дека имаат поширок балкански карактер.

- **Постоењето на "темниот" вокал ǣ**

Темниот вокал ǣ е дел од вокалниот систем и во албанскиот и во ароманскиот, додека во македонскиот се јавува во рамките на дијалектите. Рефлексот на старата носовка *ǫ (>ǣ) е една од диференцијалните карактеристики на западните македонски периферни говори. Секако, не се исклучува можноста (Конески 1981) дека овој развој сведочи и за контактот на фонолошките системи на балканските системи, односно дека конзервирањето на ǣ е потпомогнато од ароманските и албанските дијалекти. И во албанскиот: **këmbë**, **kangë këndoj**, (нога, песна, пеам) и во ароманскиот: **kǎntik**, **kǎnt**, **kǎmp** [< *campus lat.*] , **'sǎmbǎtǎ** (песна, пеам, поле, сабота) темниот вокал се јавува од назализирано **a**. Тука би сакал да истакнам дека во охридско-струшките говори затемнувањето на **a** во ǣ е многу честа појава. Во охридскиот говор, во внатрешни акцентирани слогови, **a** > ǣ : *бу нǎриџе*, *Ал бǎнија*, *дру ǎриџе*, *ли вǎдаџа*,...

Исто така, **a** > **ǎ** во соседство на назален сонант како што е впрочем и случај во ароманскиот :

мак. охридски	аром. охридски	
ма̄мит	'mǎnǎ	рака
ма̄шчеа	'kǎmp	поле
сна̄га	stǎ'mǎnǎ	седмица

Во струшкиот говор, покрај неутрализацијата на **a** со **ǎ** во контакт со сонанти, таа се јавува и во соседство со:

j : ка̄јче, од̄а̄јче, ја̄сика,...

z : за̄ш, за̄р, за̄јак, ...

Ваквата голема застапеност на темниот вокал во периферните западни и југозападни говори, секако дека е потпомогната од албанскиот и ароманскиот иако во дел од случаите таа појава дошла по различен пат (тука пред сè мислам на **ǎ** добиено по редукција на **a** во неакцентиран слог - во ароманскиот охридски, и **ǎ** добиено со неутрализација на **a** во акцентиран неиницијален слог во македонскиот охридски. Како извесна паралела, иако не целосна, може да се спомене интензивниот развој на ***o** во **ǎ** во македонскиот охридски, и развојот на назализираното **a** во **ǎ** во ароманскиот охридски.

- **Паралели кај дифтонзите**

Како што споменав погоре, во ароманскиот охридски постои процес на губење на дифтонзите со втор член **a** кој скоро целосно е завршен.

Примери:

ea > e	'featǎ	'fetǎ		девојка
	'searǎ	'serǎ		вечер
	pu'tea	'pute		можеше
oa >	trǎ'zeare	trǎ'zeri		тргање
	s'koate	s'koti		вади
	'oaspit	'ospit		гостин

Исто така и контракција при додавање на членската морфема **a** .

ǎ+a > a	kasǎ	kasa		куќа(та)
	s'kaǎ	s'kafa		чаша(та)

Во македонскиот охридски (поточно на еден поширок ареал кој ги опфаќа охридско-преспанските говори) вокалската група /**oa**/: се изменила во едносложен дифтоншки глас [o^a], сп. Јо^aн, то^aр, осно^a, односно се асимилара во долго [o:], сп. Јо:н, то:р, осно:, тро: - во охридскиот, додека во струшкиот **oa > ва** : квач, твар, некваш, ...

Групата /ea/ на овој ареал се изменила во дифтонгот /ja/ : бја, стрја, глја, испјано, ...

Контракцијата на два исти вокали: глава > глаа > гла: , снаа > сна: , негово > негоо > него: , змии > зми: ,.....

Паралелизам во однос на монофтонгизацијата на дифтонзите покрај ароманскиот и македонскиот охридски, може да се забележи и во албанските дијалекти (Десницкаја 1968) : grue > gru: , duer > du:r , miell > mi:ll ,....

Интересен е и паралелизмот меѓу сите три система во однос на дифтоншката секвенца со втор член **и** :

<i>мак.</i>	<i>аром.</i>	<i>алб.</i>
лебој	pur'taj	dhaj
стреј	trej	traj
мој	noj	moj
снај	boj/(bol)	shëj

• Паралели во консонантизмот

Најпрво ќе ја споменам фонемата /s/ која во голема мера се јавува во македонскиот охридски бидејќи најверојатно нејзината голема застапеност во овој говор е потпомогната од нејзиното постоење и широка употреба во албанскиот и ароманскиот.

Покрај честото јавување на фонемата /s/ во примери од типот : esero, бенсин, одсади, молсит,... - во македонскиот охридски; buză, ziă, zaci, grănz, graz, - во ароманскиот охридски; ханхë, хихë, пхëнëс - во албанскиот, тука би сакал да наведам еден паралелизам меѓу македонскиот и ароманскиот охридски, а тоа е алтернацијата меѓу **г** и **s** пред предни вокали (најчесто при образување на множина кај именките).

Примери:

<i>аром.</i>		<i>мак.</i>	
ču'magă	ču'maz	белег	белеси
neg	nez	нога	носе
bă'ligă	ba'liz	бубрег	бубреси
lung	lunz	долг	долси

Паралелизам меѓу македонскиот и ароманскиот охридски може да се забележи и кај консонантските групи во финална позиција: **-ск**, **-шт**, а исто така и преминот на **-шт** во **-шч**.

Примери:

аром.

мак.

варијантиа

ku'nosk (1 л.)	ku'nošt (2 л.)	ku'nošč		уште	ушче
munt'resk(1 л.)	munt'rešt (2 л.)	munt'rešč		сфешта	сфешча
a'nost (едн.)	anošt (мн.)	a'nošč		нешто	нешчо
a'ist (едн.)	a'išt (мн.)	a'išč		пришт	пришч

Паралелизам меѓу ароманскиот охридски и албанскиот се јавува со вметнувањето на назалните сонанти пред лабијалите **b**, **p**, **v**, денталите **d**, **z**, со што прават паралела со албанските консонантски групи со назален сонант на почетокот. Во однос на македонскиот, тука може да се најде паралелизам во бобоштенскиот (Видоески 1999).

Примери:

алб.

аром.

Бобошчица

(епентеза на **б** по **м**)

mbret

Mbelă

мблат

mbi

mbatat

мбравје

mbruj

mvesta/nvestă

мбрамор

dhëmb

mvec

умбри

mpak

mprost

mprosht

mpadi

ndal

Ndona

ndreq

ndreg

nga

ndrept

kënga

nko

nxënës

nzenă

Се надевам дека со ова се надополнуваат мислењата на Конески и Видоески за постоење на една македонско-ароманско-албанска паралела во рамките на ареалот на западните и југозападните периферни говори. Овие паралели ги потврдуваат балканските карактеристики на периферниот дел од западното македонско наречје и го покажуваат интензитетот на меѓусебната интерференција на фонолошко ниво.

2. Именски систем

2/а. Аромански охридски

Приказ и анализа на формите

2.1. Именки

Во ароманскиот охридски говор именките ги поседуваат следниве морфолошки категории: род, број, определеност, падеж.

Во однос на категоријата падеж именките во овој говор немаат некоја специфична дефлекција и воопшто изразувањето на падежните односи овде се стреми кон потполн аналитизам. Но сепак, тука ја спомнувам и категоријата падеж како морфолошка бидејќи кај именките од женски род сè уште постојат траги од падежните наставки.

Род

Во рамките на категоријата род, може да се изделат три граматички рода со тоа што средниот род ги има карактеристиките на машкиот (во еднина) и на женскиот (во множина). Единствено таа карактеристика го изделува средниот род од машкиот одн. женскиот.

Основното разликување на родовите е по завршетоците на именките во неопределената еднинска форма. Оние именки кои завршуваат на консонант најчесто се вбројуваат во машкиот (одн. неженски бидејќи тука влегуваат и именките од т.н. среден род); именките што завршуваат на **ǎ** најчесто влегуваат во женски род; завршетокот **i** е амбивалентен во однос на родот и може да го носат именки од сите родови.

Другиот момент на разликување го носат различните наставки за определеност и за број кои се диференцирачки во однос на машкиот и женскиот род.

Како и во македонскиот, така и во овој говор, природниот род во однос на живите суштества најчесто се поклопува со граматичкиот род. Тоа се однесува на примери од типот:

аром.	мак.
băr'bat - mu'leri	маж - жена
'fičor - 'fetă	момче - девојка
băr'bek - 'oǎ	овен - овца
'boǎ - 'vakă	вол - крава

Од следнава табела може да се видат основните опозиции по категоријата род:

	м. род		ж. род	
	неопр.	опр.	неопр.	опр.
еднина	lup	'lupu	'fetă	'feta
	frați	frațali	mu'leri	mu'lere
множина	luک	'luکlă	'feti	'fetăli
	frac	fraclă	mu'ler	mu'leri

За средниот род веќе споменав дека се поведува по машкиот во еднина, а по женскиот во множина.

Број

Во ароманскиот охридски, како впрочем и во другите аромански говори, се разликуваат два броја (еднина и множина). Опозицијата се изразува преку формите на множинските наставки и преку формите на множинските показатели за определеност. Како и во македонскиот, и тука оваа категорија е вклучена во граматичкото усогласување по број и род. Така, синтаксичките модификатори и предикатот се усогласуваат со именката, додека бројот на именката се усогласува спрема показателите на множественост (броевите од два па нагоре, и други показатели).

Пр.:

1. 'Fetăli > mu'sati > int'rară tu 'kasa.
Убавите < девојки > влегоа во куќата.
2. Năskanc > 'feti > int'rară tu 'kasa.
Неколку > девојки > влегоа во куќата.

Определеност

Во ароманскиот охридски постои определен (морфолошки, постпозитивен) и неопределен (лексички, препозитивен) член.

Во однос на определеноста како основно може да се каже дека и во овој говор позицијата на морфолошкиот показател е постпозитивна. Тоа впрочем и влегува во рамките на таа категорија како еден од структурните балканизми.

Примери:

un bǎr'bat	-	bǎr'batu	еден маж - мажот
'unǎ mu'leri	-	mu'lere	една жена - жената

Во рамките на множината тие се разликуваат по членската морфема која се додава на множинската форма на именките:

Примери.:

bǎr'bac	-	bǎr'bacǎ	мажи - мажите
mu'ler	-	mu'leri	жени - жените

Падеж

Во ароманскиот охридски, во рамките на категоријата падеж настанале извесни поместувања кои го оддалечиле овој говор од останатите аромански говори и од дакороманскиот и го доближиле повеќе до македонскиот. Инаку, во романскиот и во ароманскиот сè уште постојат наставки за одредени падежи кај именките што не е случај во овој говор кој речиси го генерализира аналитичкиот начин на изразување на падежните односи. Затоа, за оваа појава ќе зборувам повеќе во посебна глава.

2.1.1. Именки од машки род

Како што веќе споменав, именките од машки род најчесто завршуваат на консонант, потоа на некацентирано **i**, и одреден (помал) број завршуваат на акцентиран вокал (**'ǎ**, **'i**, **'o**). Опозицијата за која пишува и Голомб и која постои во крушевскиот (-CCu ~ -C^u), во говорот на Фаршеротите сосема е изгубена и крајното **-u** во сите случаи отпаѓа. Со тоа се поедноставува неопределената форма на овие именки и со тоа се овозможува поедноставување и на членската морфема со што се доближува до другите балкански јазици.

Така, во овој говор имаме именки од машки род кои завршуваат на консонант (што не е случај во другите аромански говори):

1.) -VC, -CC

pǎ'rumb	гулаб
korb	гавран
prefɪ	свештеник
a'fend	отец
pork	прасе
'sokur	свекор
'kuskur	дедо (татко на сопругата)
mes	месец
rom	јаболко
an	година
lup	волк
fok	оган
fum	чад
fǎ'čor	момче
rǎu	поток
bou	вол

2.) именки кои завршуваат на неакцентирано i :

Овде се работи за оние именки кои во другите аромански говори завршуваат на **e** ('munte, so'are, o'aspe ...), но како што веќе наведов во делот за редукција на неакцентираните вокали, во овој говор и на крајното неакцентирано **e** се врши редукцијата.

-VCi , -CCi

p'rinti	родител
'munti	планина
'ospɪ	гостин
'kǎni	куче
'sori	сонце
fрати	брат

3.) именки кои завршуваат на акцентиран вокал

Тука се работи пред сè за оние именки кои најчесто потекнуваат од други јазици и спаѓаат во редот на позајмени зборови:

-V'CV , - C'CV

kāsǎ'bǎ	град
mǎhǎ'lǎ	маало
bǎf'čǎ	бафча
pǎpu'žǐ	папуџија
jorgan'žǐ	јорганџија
kǐ'ro	време

Треба да се спомене дека има две форми од машки род кои завршуваат на **ǎ** :

'tatǎ	татко
'lalǎ	чичко

2.1.1.1. Определени форми на именките од машки род (еднина)

Како што спомнав погоре, губењето на крајното **-u** предизвикало и промени кај членската морфема. Таа во другите аромански говори е **-lu** , **-l^u** , **-le** , додека во говорот на Фаршеротите е **-u** и **-li** .

Во рамките на ароманскиот крушевски членската морфема

-lu се додава по именките од типот **-C^u** , **-V_u** , **-CV** ;

-l^u се додава по именките од типот **-CCu** , **-Cǎ** ;

-le се додава по именките од типот **-Ce** ;

Во рамките на ароманскиот охридски членската морфема

-u се додава по именките од типот **-C^u** , **-CCu** , **-Cǎ** , **-V_u** , **-C'V** ;

-li се додава по именките од типот **-Ci** ;

Па така имаме:

аром. Крушево		аром. Охрид	
<i>неоџр.</i>	<i>оџр.</i>	<i>неоџр.</i>	<i>оџр.</i>
rom ^u	rom <u>lu</u>	rom	rom <u>u</u>
băr'bat ^u	băr'bat <u>lu</u>	băr'bat	băr'bat <u>u</u>
pă'rumbu	pă'rumb <u>u</u> ^u	pă'rumb	pă'rumb <u>u</u>
'žungu	'žung <u>u</u> ^u	'žung	'žung <u>u</u>
käsă'bă	käsă'bă <u>lu</u>	käsă'bă	käsă'bă <u>u</u>
boṽ	'boṽ <u>lu</u>	boṽ	'boṽ:
kī'ro	kī'ro <u>lu</u>	kă'ro	kă'rou
<i>неоџр.</i>	<i>оџр.</i>	<i>неоџр.</i>	<i>оџр.</i>
'dinte	'dintile	'dinti	'dintili
'frate	'fratile	'frati	'fratili
'kăne	'kănle	'kăni	'kănăli
so'are	so'arle	'sori	'sorăli

Ваквата споредба овозможува да се види како една појава која на прв поглед спаѓа во доменот на фонологијата, навлегува подлабоко во системот и предизвикува и понатамошни поместувања во морфологијата и целосно се вклопува во системот.

2.1.1.2. Множина кај именките од машки род

Основната (и најчеста) наставка за образување на множина е -*î* кое како што наведов во делот за фонологија, во ароманскиот охридски сосема отпаднало (предизвикувајќи измена на претходниот консонант) без оглед дали на крајот имаме консонантска група или само еден консонант.

Во крушевскиот аромански скратувањето односно чувањето на -*î* зависи од крајот на именката:

Пр.:
rom - 'ро^î,   pă'rumbu - pă'run^{gî}

Во говорот на Фаршеротите -*î* редовно отпаѓа. Па така имаме:

<i>едн.</i>	<i>мн.</i>		
kor b	kor g		гаврани
pre ft	pre fc		свешетници

afend	a'fenz		господа
pork	porc		прасиња
'jatur	'jacār		доктори
lup	luḱ		волци
mes	meš		месеци
fā'čor	fā'čor		момчиња
'raṁ	rāl		потоци
'boṁ	boī		волови
'sori	sor		сонца
'kāni	kāñ		кучиња
'munti	munc		планини

Наставката **-az** се јавува кај оние именки што завршуваат на акцентирани вокал и кои најчесто се од туѓо потекло (освен еден збор од романско потекло - Dumni'zā "Господ"):

<i>едн.</i>	<i>мн.</i>		
Dumni'zā	Dumni'zāz		богови
kāsā'bā	kāsā'bāz		градови
vujvod'ā	vujvod'āz		војводи
rapu'ži	rapu'žāz		папуции
bāf'čā	bāf'čāz		бафчи
jorgan'ži	jorgan'žāz		јорганции

Наставката **-āñ** се јавува само кај три форми кај именките од машки род:

Пр.:

<i>едн.</i>	<i>мн.</i>		
'lātā	tā'tāñ		татковци
'lālā	lā'lāñ		чичковци
'pāru	pā'pāñ		дедовци

2.1.1.3. Определени форми на именките од машки род (множина)

Основната форма на постпозитивниот член е **-lǎ** (добиено од **-li** со неутрализација на неакцентираното **i** во **ǎ** пред палатали. Се додава на основната множинска форма на именките од машки род.

Примери:

неоип.   *о̄пределени*

soc	'soclǎ		пријателите
poń	'pońlǎ		јаболките
bol	'bolǎ		воловите
luċ	'luċlǎ		волците
dinc	'dincǎ		забите
'ospǎc	'ospǎclǎ		гостите
kǎsǎ'bǎc	kǎsǎ'bǎclǎ		градовите
tǎ'tǎń	tǎ'tǎńlǎ		татковците
drac	d'racǎ		ѓаволите
frac	f'racǎ		браќата
pǎ'rung	pǎ'rungǎ		гулабите
'jacǎr	'jacǎrlǎ		докторите

2.1.2. Именки од женски род

Именките од женски род во говорот на Ароманците Фаршероти од охридско-струшкиот регион завршуваат на **-ǎ**, **-i** и **-o**.

1.) Именки што завршуваат на **-ǎ** :

'kasǎ		куќа
'cinǎ		вечера
'jarbǎ		трева
'inǎmǎ		срце
ba'ligǎ		лепешка
bǎ'scrkǎ		црква
'vakǎ		крава
fǎ'ridǎ		прозорец

2.) Именки што завршуваат на **-i** :

Тука се работи за именките што во ароманскиот охридски завршуваат на **-e**, кое со редукција преминало во **-i**. Голомб, во описот на говорот на Ароманците од Крушево, овде ја разделува групата на именки што завршуваат на **-e** по палатали и по **-j**, и на именки со завршеток на **-e** по непалатали. Во охридскиот аромански говор, именките од подгрупата "**-e** по палатали" преминале во групата што завршува на **-ă** (поточно тука се врши редукција на неакцентирано **e** во **ă** по палатали и по глајдот).

Примери:

аром. Крушево		аром. Охрид	
a'giŋe		'iŋă	лозје
'lamŋe		'lamŋă	ламја
mo'aŋe		'moŋă	старица
m'reže		m'režă	мрежа
ure'akle		u'reklă	уво
fur'tije		fur'tiă	товар
k'laje		k'leă	клуч

Групата на именки што во крушевскиот завршуваат на **-e**, овде, како што споменав погоре, завршуваат на **-i** поради редукцијата на неакцентираните вокали и на крајот на зборот.

2. а) Именки што завршуваат на **-i** (по непалатали):

аром. Крушево		аром. Охрид	
'pade		'padi	под
'kefe		'kefi	кеф
'punte		'punti	мост
'parte		'parti	дел
'păne		'păni	леб
'kale		'kali	пат
'vale		'vali	река
a'mare		a'mari	море
mu'lere		mu'leri	жена

И тука може да се види поедноставувањето на системот и доследното применување на правилото за редукција на неакцентираните вокали. Како што ќе се види при објаснувањето на определе-

носта кај овие именки, диференцијацијата меѓу неопределените наспрема определените се задржува и е јасна, иако овој говор се поместува во однос на другите аромански говори.

3.) Именки што завршуваат на -о

Овде се вбројуваат мал број именки и тоа оние кои пред завршетокот имаат вокал. Во крушевскиот некои од нив во основата го имаат дифтонгот **-ea** кој тука се упростил во **-e**.

аром. Крушево

аром. Охрид

'neao		'neo		снег
s'teao		s'teo		свезда
ha'rao		ha'rao		радост
jǎ'cao		jǎ'cao		јуница
kǎ'cao		kǎ'cao		кучка

Во крушевскиот постојат и две форми од женски род кои завршуваат на консонант. Тоа се именките: **sor^u** (сестра) и **nor^u** (снаа). Во говорот на Фаршеротите овие именки се со формите - **'sorǎ** и **'norǎ**, односно спаѓаат во групата на именки што завршуваат на **-ǎ**.

2.1.2.1. Определени форми на именките од женски род (еднина)

Определениот член за женски род еднина е **a** кој се додава на еднинската форма на именката. Бидејќи именките од женски род во еднина завршуваат на вокал, при контактот со членската морфема настануваат извесни промени при допирот на вокалите.

Имено, кај именките што завршуваат на **-ǎ**, при контактот со членската морфема **a**, доаѓа до асимилација на **-ǎ** и всушност опозицијата **ǎ - a** ја покажува опозицијата неопределеност-определеност.

а) Именки што завршуваат на ǎ

Примери:

неоџр.		оџр.		
'fetǎ		'feta		девојка
'vakǎ		'vaka		крава
'cinǎ		'cina		вечера
'horǎ		'hora		село
'lunǎ		'luna		месечина
kǎ'livǎ		kǎ'liva		колиба
'sorǎ		'sora		сестра

а₁) Именки што завршуваат на **ǎ** (неакцентирано **-е > -ǎ** по палатали)

Примери:

<i>нео̄пр.</i>		<i>о̄пр.</i>	
'mošǎ		'moša	старица
m'režǎ		m'reža	мрежа
'iǎǎ		'iǎa	лозје
'lamǎǎ		'lamǎa	ламја
u'reklǎ		u'rekla	уво
fur'tiǎ		fur'tia	товар
k'te'ǎ		k'te'a	клуч

б) Именки што завршуваат на **-i**

Во рамките на изразувањето на определеноста кај именките од женски род, кај оваа група се јавуваат најинтересни промени поради две причини: поради редукцијата на **e** во **i** и поради упростирањето на дифтонзите. Сепак, и овие промени целосно се вклопуваат во системот и дистинкцијата определеност-неопределеност и овде јасно е запазена. Имено, во крушевскиот и во другите аромански говори, на именките од женски род што завршуваат на **-e** им се додава членската морфема **-a** и со тоа всушност на крајот на зборот се јавува дифтонгот **-ea**.

Така, опозицијата неопределеност - определеност кај овие именки во ароманскиот јазик е изразена на следниов начин:

Примери:

неопр.		опр.	
'vulpe		'vulpea	лисица
'punte		'puntea	мост
'minte		'mintea	памет, ум
pǎ'dure		pǎ'durea	шума
mu'lere		mu'lcrea	жена

Во ароманскиот охридски пак, како што спомнав погоре, опозицијата неопределеност - определеност е јасна и вклопена во системот, но поради погореспомнатите правила изгледа сосема поинаку:

Примери:

<i>нео̄р.</i>		<i>о̄р.</i>	
'kālī		'kale	пат
'pūntī		'punte	мост
'mīntī		'minte	памет, ум
pă'duri		pă'dure	шума
mu'lēri		mu'lere	жена
'păni		'păne	леб
a'mari		a'mare	море

Од погорните и од овие примери може да се види дека формите кои во другите аромански говори означуваат определена форма од именките од женски род, во говорот на Фаршеротите означуваат неопределена форма. Така формата од типот - **'păne** во крушевскиот аромански ја означува неопределената форма (**леб**), додека во охридскиот аромански ја означува определената форма (**лебот**). Оваа појава само ја докажува тезата дека во еден т.н. јазичен микросистем функционираат внатрешни правила кои имаат за примарна цел да ја олеснат комуникацијата меѓу самите носители на тој јазичен микросистем и кои покажуваат извесна самостојност во неговиот развој. Но исто така треба да спомнам и дека оваа појава не значи изолација на овој говор во глобални рамки, т.е. во рамките на Балканскиот јазичен сојуз. Како што веќе е објаснето во делот за фонологија, скоро сите тенденции што постојат и во другите аромански говори (а впрочем и во другите јазици од Балканскиот јазичен сојуз) - овде се граматикализирале; и што е уште поважно, промените кои настанале под влијание на фонологијата навлегуваат и во доменот на морфологијата, но и остануваат во тие рамки. Ако пак гледаме поглобално, имено во рамките на една балканска мултилингвална средина, може да се каже дека во овој (а и во кој било друг словенски или несловенски) микросистем (говор) постојат две тенденции:

Првата - која ги засегнува пред сè односите меѓу фонолошкото и морфолошкото ниво - да се зацврсти внатре системот и да овозможи полесна и поедноставна комуникација меѓу носителите на тој микросистем, и

Втората - која навлегува подлабоко во структурата на јазикот и ја поврзува морфологијата со синтаксата во еден систем: морфосинтакса (на пример стремењето кон аналитичко изразување на падежните односи како што е случај во нашиов говор) - и која има

цел да овозможи полесна комуникација меѓу носителите на различни микросистеми (и цели јазични системи) без оглед на различното потекло. Оваа тенденција, впрочем е сржта на Балканскиот јазичен сојуз.

в) Именки што завршуваат на **-о**

И кај овие именки, определеноста се образува со додавање на членската морфема **-а**.

Примери :

<i>нео̄р.</i>		<i>о̄р.</i>		
'neo		'neoa		снег
s'teo		s'teoa		свезда
ha'rao		ha'raoa		радост
jă'cao		jă'caoa		јуница
kă'cao		kă'caoa		кучка

2.1.2.2. Множина кај именките од женски род

Наставките за образување множина кај именките од женски род се: **-î** (кое на крајот на зборот по влијанието врз консонантската алтернација отпаѓа), потоа **-i** (добиено од **-e** со редукција) и **-uri** која се јавува кај помал број именки.

Кај именките од женски род што во еднина завршуваат на **-ă** можат да се јават сите три наставки. Некое цврсто правило за тоа кои наставки се јавуваат кај овие именки, не може да се определи. Сепак, некои основни параметри може да се воспостават.

а) Наставката **-î** се јавува кај најголем број именки од оваа група (впрочем и воопшто кај најголемиот број именки од женски род);

Примери:

<i>едн.</i>		<i>мн.</i>		
g'ropă		grok		гроб
'făridă		'făriz		прозорец

'mäňă		măň		рака
bă'ligă		bă'liz		лепешка
bă'serkă		bă'serc		црква
'vakă		văc		крава
'iňă		iň		лозје
s'kiľă		skiľ		лисица

б) Наставката **-i** се јавува кај помал број именки од оваа група и тоа (според Голомб) најчесто кај оние именки што спаѓаат во т.н. "основен речник" :

Примери:

<i>едн.</i>		<i>мн.</i>		
'kasă		'kasi		куќа
'inămă		'inămi		срце
'fetă		'feti		девојка
'dadă		'dadi		мајка
'sokră		'sokri		свекрва
'limbă		'limbi		јазик
'moșă		'moși		старица
'soră		'sori		сестра

в) Наставката **-uri** се јавува кај многу мал број на именки од оваа група и најчесто си конкурира со наставката **-i** :

Примери:

<i>едн.</i>		<i>мн.</i>		
'kasă		'kasuri / 'kasi		куќа
'jarbă		'jauri / 'jarbi		трева
'masă		'masuri		маса
'căcă		'căcuri		града

Кај именките од женски род што во еднина завршуваат на **-i** најчесто се јавува наставката **-î** а понекогаш и наставката **-uri** (многу ретко):

а) наставка **-î**

Примери:

<i>едн.</i>		<i>мн.</i>		
'radi		răz		под
'parti		rărc		дел
'răni		răñ		леб

'punti		'punc		мост
păr'podî		păr'poz		чорапа
fă'ridă		fă'riz		прозорец
mu'leri		mu'ler		жена
'vali		văĭ		река

б) наставка **-uri**

Исто како и кај претходната група именки, и овде наставката **-uri** си конкурира со наставката **-î** :

Примери:

<i>едн.</i>		<i>мн.</i>		
'kali		'kaluri / kăl		пат
'vali		'valuri/ văl		река
'kefi		'kefuri		ќеф
'padi		'paduri / păz		под

Кај именките од женски род што во еднина завршуваат на **-o** најчесто се јавува наставката **-î** а понекогаш и наставката **-uri** (многу ретко):

Примери:

<i>едн.</i>		<i>мн.</i>		
'neo		'neuri		снег
'steo		'steli		свезда
jă'cao		jă'cali		јуница
kă'cao		kă'cali		кучка

2.1.2.3. Определени форми на именките од женски род (множина)

Основната форма на постпозитивниот член е **-li** (добиео од **-le** со измената на неакцентираното **e** во **i** . Се додава на основната множинска форма на именките од женски род.

Примери:

неопр.		опр.		
'kasi		'kasăli / 'kasili		куќи(те)
'feti		'fetăli / 'fetili		девојки(те)
'moši		'mošăli		старици(те)
skil		s'kilăli		лисици(те)
bu'kăc		bu'kăcli		парчиња(та)

pǎñ		'pǎñli		лебови(те)
mu'ler		mu'lerli		жени(те)
'sori		'sorǎli		сестри(те)
'kaŕuri		'kaŕurli*		патишта(та)
'inǎmi		'inǎmli*		срца(та)

*Опшатаганиеџо на вокалоџи кај овие форми е џоради заџазувањеџо на џравилоџо за месџоџо на акцентџоџи кој не може да оди џодалеку од џреџоџи слоџ од краџоџи.

2.1.3. Именки од среден род

Од формален аспект може да се каже дека именките од т.н. "среден род" ги содржат карактеристиките на именките од машки род во еднина и од женски род во множина. Затоа тука ќе наведем неколку примери на именки кои ги содржат тие карактеристики:

Примери:

едн. (= м.р.)		мн. (= ж.р.)		
неоџр.	оџр.	неоџр.	оџр.	
kar	'karu	'karati	karǎtli	глава
čǎ'čor	čǎ'čoru	čǎ'čori	čǎ'čorli	нога
kaš	'kašu	'kašuri	'kašurli	сирење
'lapti	'laptili	'lapturi	'lapturli	млеко
gorc	'gorcu	'gorci	'gorcǎli	круша

Табелава што следи посликовито ќе ги прикаже формите на именките низ соодветните категории:

ИМЕНКИ	еднина		множина	
	неоџр.	оџр.	неоџр.	оџр.
машки род	korb	'korbu	korǎ	'korǎlǎ
	rom	'romu	ron	'ronǎlǎ
	'boɥ	bou	boǎ	'boǎlǎ

	fрати	fратали	фрас	фрацла
	'sори	'sorали	sор	'sorла
	mähä'lă	mähä'lău	mähä'lăc	mähä'lăclă
	papu'ži	papu'žiu	papu'žăc	papu'žăclă
	'tати	'tatали	tă'tăń	tă'tăńlă
	еднина		множина	
	<i>нео̄р.</i>	<i>о̄р.</i>	<i>нео̄р.</i>	<i>о̄р.</i>
женски род	'fetă	'feta	'feti	'fetăli
	bă'serkă	bă'serka	bă'serc	bă'serkăli
	'iňă	'iňa	iń	'ińli
	'mošă	'moša	'moši	'mošăli
	'padi	'pade	păz	'păzli
	'punti	'punte	punc	'puncăli
	mu'leri	mu'lere	mu'ler	mu'lerli
	'kali	'kale	'kaluri	'kalurli
	s'teo	s'teoa	s'teli	s'telăli
	еднина		множина	
	<i>нео̄р.</i>	<i>о̄р.</i>	<i>нео̄р.</i>	<i>о̄р.</i>
среден род	sufult	'sufultu	'sufălti	'sufăltli
	gorc	'gorcu	'gorci	'gorcăli
	'lapti	'laptili	'lapturi	'lapturli
	kaš	'kašu	'kašuri	'kašurli

Од сето ова може да се види како во овој говор влијаеле сите фонетски промени (упростување на дифтонзите, редуција), а исто така и морфонолошките (алтернација на консонантите) во рамките на морфологијата кај именките и како овој систем се снаоѓал за да ја запази основната дистинкција во рамките на опозициите на самите категории, а и меѓу различните категории. Влијанието на фонолош-

ките промени е толку силно што морфологијата морала да се прилагодува кон нив поместувајќи го системот кон поголема поедноставеност со што се овозможува и полесна комуникација.

2.2. Придавки

Што се однесува до придавките во овој говор, а и воопшто во ароманскиот, тие главно може да се поделат во четири групи: придавки со 4 форми, придавки со 3 форми, придавки со 2 форми и придавки со 1 форма.

Во однос на категориите што ги поседуваат придавките, тие се од синтаксички карактер; имено, родот, бројот и определеноста кај придавките се во корелација со тие категории кај именките односно тие се усогласуваат според именката што ја модификуваат.

а) придавки со 4 форми:

Како и кај дел од именките, во множината кај овие придавки носител на категоријалната опозиција по род е алтернацијата.

Примери:

едн.		мн.		
<i>м.р.</i>	<i>ж.р.</i>	<i>м.р.</i>	<i>ж.р.</i>	
a'vut	a'vutǎ	a'vuc	a'vuti	богат
alb	'albǎ	alǵ	'albi	бел
bun	'bunǎ	buń	'buni	добар
mu'sat	mu'satǎ	mu'sac	mu'sati	убав
gros	g'rosǎ	groš	g'rosi	дебел
mort	'mortǎ	'mortc	'morti	мртов
skump	s'kumpǎ	skunk	s'kumpi	скап

Како што може да се види од примериве, овде се работи за придавки кои имаат посебни форми за машки и женски род и во еднина и во множина. Придавките од среден род се однесуваат според соодветните именки - по машки род во еднина и по женски род во множина.

б) придавки со 3 форми:

Овде се работи за придавки кои имаат форми за машки и женски род еднина и една заедничка форма за множина:

Примери:

едн.		мн.		
м.р.	ж.р.	м. и ж. род		
vekl	'veklǎ	'vekli		стар
larg	'largǎ	larz		широк
lung	'lungǎ	lungz		долг
rǎmǎ'nesk	rǎmǎ'neskǎ	rǎmǎ'nešt (šč)		аромански

в) **придавки со 2 форми:**

Овде се работи за придавки кои имаат по една заедничка форма за еднина и множина. Овие придавки завршуваат на **-i** во еднина и на **-i** (>⊙) во множина :

едн.	мн.		
'verdi	'verz		зелен
'mari	mǎr		голем
'dulci*	dulc		сладок
sǎp'cǎri	sǎp'cǎr		тенок

*Кај некои информатори оваа придавка е само со една форма и за еднина и за множина - 'dulci .

г) **придавки со 1 форма:**

Тука спаѓаат мал број на придавки и тоа претежно од туѓо потекло.

ta'ze	'roze	'karo	g'rao
-------	-------	-------	-------

Како што може да се види, при образувањето на множина, и овде како и кај именките настануваат консонантски алтернации. Ќе наведем само неколку примери:

Примери:

едн.		мн.		
slab	-	slág		слаб, болен
alb	-	alǵ		бел
mort	-	morc		мртов
ńik	-	ńic		мал
'verdi	-	verz		зелен
'orfǎn	-	'orfǎń		сиромав
bun	-	buń		добар

2.2.1. Компарација на придавките:

Кај квалитативните придавки се јавуваат три споредбени степени: позитив, компаратив и суперлатив.

Компаративот се образува аналитички со помош на прилогот **kama** (повеќе) кој стои пред придавката во позитив.

Суперлативот се образува синтетички; имено се образува со помош на словенскиот префикс **нај-** (naj-).

Примери:

bun	kama bun	naj'bun	добар, подобар, најдобар
'mari	kama 'mari	naj'mari	голем, поголем, најголем
gros	kama gros	naj'gros	дебел, подебел, најдебел
mu'sat	kama mu'sat	najmu'sat	убав, поубав, најубав

Во одреден контекст, за поголема експресивност, може да се употребат и формите од типот:

naĵkamabun,   naĵkamamari...   (најподобар,
најголем)

Во однос на придавките треба да споменам дека прилозите кои се образуваат од придавки се идентични со формите на соодветните придавки во женски род кој во ароманскиот е немаркиран за разлика од македонскиот каде тоа е средниот род (што може да се види и во делот за глаголскиот систем - на пр. каде на македонското "имам носено" му одговара ароманското "am purtată").

Така, на прилозите изведени од придавки од типот - **убаво**, **лошо**, **долго** (во среден род) им одговараат соодветните прилози во ароманскиот јазик - **mu'sată**, **u'rută**, **'lungă** (во женски род).

2.3. Заменки

Во рамките на делот за заменките може да се каже дека оваа група скоро воопшто не се разликува од ароманскиот систем (освен промените предизвикани од редукцијата и упростувањето на дифтонзите кои се исти за сите зборовни групи). Во повеќето монографии за ароманскиот објаснети се сите поделби во рамките на заменките. Затоа овде само ќе ги претставам во табеларен преглед сите видови на заменки. Во секој случај, секако дека е битна поделбата на замен-

ките во рамките на нивната функција; имено во зависност од тоа дали заменките примарно ја заземаат синтаксичката позиција на именката или пак ја заземаат синтаксичката позиција на придавката, во рамките на граматиките постојат повеќе потподелби. Исто така постојат и заменки кои можат да ги заземат и двете позиции (амбивалентни).

2.3.1. Лични заменки

Како еден од структурните балканизми е и удвојувањето на објектот. Така и во ароманскиот личните заменки во зависните падежи поседуваат кратки и долги заменски форми. Исто така, првото и второто лице не се подложни на промена по категоријата род за разлика од третото лице кое се менува и по род.

За разлика од другите говори, каде за прво лице еднина ја имаме заменката **eu, iu**, овде секогаш се јавувава формата **mini**.

Табелата на личните заменки (ортотоничните форми) во ароманскиот охридски изгледа вака:

		еднина		
	1 лице	2 лице	3 лице м.р.	3 лице ж.р.
N.	mini	tini	năs	năsă
D-G.	a nia nă	a că ^l ă că	a lui lă	a lei li
Acc.	mini mi	tini ti	năs u	năsă u
		множина		
N.	noi	voi	năș	năsi
D-G.	a nao nă	a vao vă	a lor lă	a lor li
Acc.	noi nă	voi vă	năș lă	năsi li

Во однос на рефлексивните заменки, постои само една задолжителна (кратка) форма и тоа за трето лице - **să** за акузатив и **șă** за генитив-датив (еднина и множина); додека за прво и второ лице се употребуваат соодветните форми од личните заменки.

Примери:

mi duk (се "водам")*	nă lau mănli (си мијам раце)*
ti duk	că lai mănli
s-đuci	șă la mănli

nă ducem		nă lam măńli
vă ducesc		vă lac măńli
s-duk		şă la măńli

*Во ароманскиот формии за прето лице **şă** и **şă** одговараат на македонските **се** и **си**, додека во другите лица се употребуваат крайните форми на личните заменки за акузатив одн. датив иако во буквален превод би било: ме водам, те водиш, ... / ми мијам раце, ти миеш раце,....

2.3.2. Прашални и релативни заменки

а) Прашални заменки се:

за живо:

N.	kaĵ ?	(кој?)
Acc.	pi kaĵ ?	(кого?)
D-G.	al kuĵ ?	(чиј? , кому?)
за неживо:	ci ?	(што?)

Примери:

Kaĵ vă'ni? Ti kaĵ vi'niş?	Кој дојде? За кого дојде?
Pi kaĵ u vă'zuş?	Кого го виде?
Al kuĵ sănt pomli?	Чии се јаболките?
Al kuĵ lă aĵ dată praz?	Кому си му ги дал парите?
Ci ari ti măkari?	Што има за јадење?
Ti ci muleşt?	За што молиш?

б) Релативни заменки:

N-Ac.	(pi) kaĵ , ci
D-G.	al kuĵ

Како што е впрочем и во македонскиот, истите форми се употребуваат и за прашалните и за релативните заменки. Разликата во однос на македонскиот е во тоа што во ароманскиот прашалните одн. релативните заменки немаат дистинкција по род и број.

Примери:

A'cia estî 'omu ti **kaĵ** ti zbu'raj .

Тука е човекот за **кого** ти зборував.

'Feta **kaĵ** 'vini 'esti mu'satǎ.
 Девојката **која** дојде е убава.
 Aĉia sǎnt fiĉori **pi kaĵ** lǎ vǎzuĵ a'serǎ.
 Тука се момчињата **кои** ги видов вчера.
 Zburǎsk ku omu **ci** esti tu gǎrdina.
 Зборувам со човекот **што** е во градината.
 Ju 'esti 'karte **ci** ti u am patǎr'kutǎ di 'Ohǎrdǎ?
 Каде е книгата **што** ти ја имам пратено од Охрид?

2.3.3. Показни заменки

Според горенаведените потподелби овие заменки можат да се јават и во придавска и во именска функција.

Во ароманскиот се јавуваат две групи показни заменки - за близина и за далечина. Последнава група функционира и како не-маркирана.

Примери:

близина:

машки род	едн.	мн.
N-Ac.	aist	aišč
D-G.	aist*	aišč*
женски род	едн.	мн.
N-Ac.	aistǎ	aisti
D-G.	aisti*	aisti*

*Во другите аромански говори формите за показните заменки за близина во генитив-датив се следниве:

еднина		множина
м.р.	ж.р.	м. и ж. род
aistuĵ	aisteĵ	aiščor

Од ова може да се види дека падежните наставки во овој говор кај оваа група заменки се изгубиле. Но за тоа ќе стане збор во наредната глава.

далечина / немаркирано

машки род	едн.	мн.
N-Ас.	aceu	acel
D-G.	acelui	atsă'lor
женски род	едн.	мн.
N-Ас.	a'ce	a'celi
D-G.	acăleji	acă'lor

Кај ова група пак, може да се забележи дека падежните наставки се чуваат. Со тоа всушност и се покажува и немаркираноста во однос на просторот.

Основната дистинкција меѓу македонскиот и ароманскиот во однос на показните заменки е таа што во таква функција не можат да се јават личните заменки за трето лице.

Како прво немаркираната форма на показната заменка која во македонскиот се јавува во среден род (**тоа**), во ароманскиот е во женски (како немаркиран) и секогаш се употребува формата на показната заменка (**a'ce**), а никогаш формата на личната заменка (**'năsă**) која може да се однесува само на лица.

Така на македонското **тоа** му одговара ароманското **a'ce** :

Тоа што сакам да го кажам е ...

A'ce ci voj să spun 'esti....

Тоа е голема работа.

A'ce 'esti 'mari 'lukur.

Исто така, формите за трето лице од личната заменка се блокирани и во однос на придавската функција. Не може никогаш : ***năs om, *năsă fetă**,... туку секогаш мора: **aceu om, ace fetă**,...

Примери:

Ace muleri kafî zuă aduci lapti, să dapojă **năsă** fuzi akasă.

Таа (онаа) жена секој ден носи млеко, и после **таа** си оди дома.

Абе **aceu** ku peru alb, nu știu kum să klemă, u văzui **pi năs** la skuliă.

Абе **тој** со белата коса, не знам како се вика, го видов **на тој** (**него**) во школо.

2.3.4. Присвојни заменки

И тука се работи за форми кои можат да се јават и со придавска и со именска функција. Придавските форми се поведуваат по именките и немаат свои падежни наставки - тие остануваат кај именките, додека "вистинските" присвојни заменки се јавуваат како енклитики и се менуваат по падеж.

Masc. sing.		
1 л.	ameu	anost
2 л.	atāu	avost
3 л.	aluĭ	alor
Masc. plural		
1 л.	ameĭ	anošč
2 л.	atāi	avošč
3 л.	alui	alor
Fem. sing.		
1 л.	ame	anostā
2 л.	ata	avostā
3 л.	afeĭ	alor
Fem. plural		
1 л.	ameĭi	anosti
2 л.	atāli	avosti
3 л.	afeĭi	alor

Примери:

fīčoru ameu

моето дете

ānvesta ame

мојата невеста

Но како и во македонскиот, кај роднинските имиња се овие јавуваат како енклитики:

Примери:

fratu ņu		брат ми
fratu tu		брат ти
fratu su		брат му
muler me		жена ми
muler te		жена ти
muler sǎ		жена му

Исто така често се јавуваат и двојни форми:

hiľu ńu ameu	син ми мој
fratu ńu ameu	брат ми мој

2.3.5. Неопределени заменки

Тука спаѓаат заменките од типот:

'vãr	некој
'vãrnu	никој
'kafi	секој
a'lant	друг
tut	сиот
'singur	сам
nãš'kãnc	неколку
cã'va	нешто

2.4. Броеви

Што се однесува до броевите, ароманскиот охридски не се разликува од ароманскиот крушевски. Затоа само ќе ги наведем основните броеви:

1. un , unã	15. 'cisprã
2. doĵ , dao	16. 'šaj̣spra
3. treĵ	20. 'ińãc
4. 'patru	21. 'uńsprã'ińãc
5. 'cinci	22. 'doĵsprã'ińãc
6. 'šasi	30. treĵ'zãc
7. 'šapti	31. treĵ'zãc š-un
8. 'optu	100. unã sutã
9. 'nao	101. unã sutã š-un
10. 'zaci	
11. uńspra	
12. doĵsprã	

Во однос на разликите со македонскиот, кај броевите од 11 до 19 во ароманскиот охридски се испушта десетката ('zaci). Па затоа имаме: uńspra, doĵsprã (еден на, два на). Кај броевите од 21 до 29, го имаме типот: 'uńsprã'ińãc 'doĵsprã'ińãc (еден на дваесет, два на дваесет, ...).

2.5. Падеж

Во рамките на Балканската јазична заедница, губењето на падежите, односно преминот од синтетичка кон аналитичка дефлекција се смета за еден од структурните балканизми. Романскиот јазик и ароманскиот се единствените романски јазици кои ги зачувале падежите не само во рамките на заменките, туку и во рамките на именките со посебните падежни наставки. Тука пред сè мислам на падежните наставки за генитив-датив кои функционираат и во рамките на постулираниот стандард на ароманскиот (имајќи ја предвид ароманската граматика од Јанку Јанакиевски), а и во ароманските говори (в. описот на Голуб за крушевскиот аромански).

Но, ароманскиот охридски, како говор во кој во огромна мера се доразвиле балканските тенденции, поседува скоро целосно аналитичка дефлекција. Тоа значи дека падежните наставки за генитив-датив кај именките целосно отпаѓаат и падежните односи се реализираат аналитички, поточно како кај македонскиот. Во рамките пак на ароманскиот (освен мегленороманскиот), оваа појава не е позната.

Имено, во ароманскиот, наставките за генитив - датив се следниве:

	еднина		множина
	м. род	ж. род	м. и ж. род
G-D.	-luj	-lej	-lor
	a barbat luj	a feti lej	a omin lor

Како што напоменав во ароманскиот охридски овие наставки сосема отпаднале во машкиот род и во множината, додека кај дел од именките од женски род (што завршуваат на **-ă**) постои наставката **-i** која можеби претставува остаток од старата падежна наставка.

Исто така, треба да се спомене дека секогаш генитивот/дативот се изразува покрај со падежните наставки и со предлогот **a** (**kasa a om**luj**** - куќата на човекот). Во овој говор и тука има извесна разлика. Имено, тука се употребуваат две форми на предлогот: и тоа **al** за именките од машки род и **ali** за именките од женски род. Сметам дека овие форми потекнуваат од проклитичната членска морфема за генитив - датив која стои пред нечленувана именка (види Matilda Karagi, 1968 стр. 92). Имено, во ароманскиот, оваа проклитичка

морфема за именки од машки род гласи **alu**, а за женски **ale**. Така, од овие форми, знаејќи ги правилата за отпаѓање на крајното **-u** и за редуција на неакцентираното **e**, во говорот на Фаршеротите ги добиваме формите **al** и **ali**. Во овој говор овие форми се употребуваат и со членувани именки, но без падежни наставки. Тие на некој начин претставуваат петрифицирани аломорфи на предлогот. На овој начин повторно говорот на Фаршеротите ги користи средствата кои веќе постојат во јазикот и ги употребува за изразување на падежите на аналитички начин.

Со помош на следниве примери ќе се обидам поилустративно да ја прикажам ситуацијата во овој говор наспрема ароманскиот крушевски:

Примери:

аром. к.	Aesta jaste kasa a fetilej .
фарш.	Aista 'esti 'kasa ali feti .
мак.	Ова е куќата на девојката.
аром. к.	Li zăk a mulerej .
фарш.	Li zăk ali muleri .
мак.	И велама на жената.
аром. к.	Năš ja're 'multu harasit ^u di mušuteaca a horălej .
фарш.	Năš a're 'multu hara'sit di mušuteca ali hori .
мак.	Тој беше многу радосен од убавината на селото.
аром. к.	Va s-u-adukă hilisa a văsileluj .
фарш.	U s-u-adukă hilăsa al caru .
мак.	Ќе ја донесе ќерката на царот.
аром. к.	Il zăsiră a ominlor s-fugă.
фарш.	Il zăsară al omănlă s-fugă.
мак.	Им рекоа на луѓето да си одат.

Од примерите се гледа дека во говорот на Фаршеротите сосема се изгубиле падежните наставки за генитив - датив и може да се каже дека овој говор поседува целосно аналитичка дефлекција.

Примери:

romu	al romu
barbatu	al barbatu
sorăli	al sorăli

feta	ali feti
punti	ali punti
omǎnlǎ	al omǎnlǎ
prefclǎ	al prefclǎ

Разликата меѓу генитивот и дативот од формален аспект е тоа што во дативот удвојувањето е задолжително, додека во генитивот тоа не се јавува:

Примери:

Mini **ǎ** spus al fičoru.

Јас **му** реков на момчето.

Асе estǐ kalu al fičoru.

Тоа е коњот на момчето.

Уште една потврда дека процесот на губењето на падежните наставки во овој говор е длабоко навлезен во системот е и губењето на овие наставки кај показните заменки за посочување на блиски предмети, додека кај немаркираните показни заменки тие сè уште се чуваат.

Примери:

U vǎzuǐ kasa al aist om. (би требало- a aistulu**ǐ** om)

Ја видов куќата на овој човек.

L'i spuǝ ali aisti muleri. (а не - a aiste**ǐ**)

И реков на оваа жена.

Но кај немаркираните показни заменки падежните наставки се уште се чуваат.

U vǎzuǐ kasa al acelu**ǐ** om.

Ја видов куќата на тој човек.

L'i spuǝ ali ce**ǐ** muleri.

И реков на таа жена.

Интересно е и тоа што во охридскиот аромански се чуваат предлошки конструкции за искажување на партитивниот генитив. Така за искажување на дел од целина или број се користи предлогот **di** (од).

Примери:

Dǎñ unǎ skafǎ di apa.	Дај ми една чаша вода. (...од вода)
Dǎñ unǎ bukatǎ di kaš.	Дај ми едно парче сирење. (...од сирење)
Ankupraj un kil di kaš	Купив едно кило сирење.
Vlorǎ avem un buluk di oj.	Порано имав еден булук овци.
Vlorǎ avem unǎ ñilǎ di oj.	Порано имав илјада овци.
Lukram žumatati di zua.	Работев половина ден.
Vǎzuǐ unǎ čudia di omǎñ.	Видов едно чудо луѓе.
U ašteptam cinzac di añ.	Го чекав педесет години.
U ašteptam unǎ zaci añ. (кај бројот 10 нема di)	Го чекав едно десет години.

Од сето ова може да се заклучи дека ароманскиот охридски и во рамките на показателите на падежните односи се доближил до македонскиот. Иако во повеќето аромански говори се задржале морфолошките показатели за датив/генитив, а и покрај многувековните контакти со албанскиот, во овој говор имаме скоро целосно аналитичка деклинација. Кон тоа пред сè придонел интензивниот контакт со македонскиот.

2/6. Македонски охридски

Ойшӣӣ ѝре̄глед* (ѝреземено од Б. Видоески 1984, 1999)

Од граматичко-структурните особини охридско-струшките говори со другите западни дијалекти ги поврзуваат: разликувањето на номинативната и општата форма кај личните и роднинските имиња од м.р. што завршуваат на *консонан̄ӣ*, на *-o* и на *-e*, сп. *С̄ӣојан дојде* : *Го виде С̄ӣојана*, или: *Јанко, Миле, ѝе̄ӣин, ѝа̄ӣко, ѝа̄ӣе*, општа форма: *Јанка, Миле̄ӣа, ѝе̄ӣина, ѝа̄ӣка, ѝа̄ӣе̄ӣа*, множинската наставка *-o(в)и* кај еднословните именки од м.р.: *лебо(в)и, ридо(в)и*,

* Во овој дел ќе биде даден општ преглед на морфолошките карактеристики на македонските охридско-струшки говори (преземени од описот на Видоески, 1984) пред сè поради тоа што повеќето категории не отстапуваат од општата слика на македонскиот дијасистем, а посебно од западните периферни говори.

тројниот член, сп. *лебов, лебоӣ, лебон*, кај личните заменки се пази дативната флексивна форма: *мене ми (рече), нему му, нам ни* итн.; како лична замена за 3 л. се употребува *ӣој*. Сите западни говори, меѓу кои и охридско-струшките, познаваат три вида демонстративни заменки: *овој, оној, ӣој*. Во областа на синтаксата најкарактеристична западномакедонска црта е консеквентното удвојување на објектот и употребата на заменските и глаголските клитики на почетокот на реченицата, сп. *Го виде С̄иојана, Му рече на деӣеӣо, Си го виде соноӣ*.

Од зборообразувачките морфемии како дијалектна особина во овие говори се јавува суфиксот *-уле* со деминутивно-хипокористичко значење, сп. *деӣуле, кукуле, кукичуле*, а од службените зборови дијалектно се издиференцирани предлозите *кон*, со разновидноста *кун*, и *из* со значење ‘низ, преку’. Овие говори ги поврзуваат меѓу себе, а истовремено ги диференцираат од другите западни дијалекти, и цела редица лексички дијалектизми, како, на пример: *бл’уӣ, буза, кра̄г, риза, скеӣар, ӣес̄ӣ, ӣеш̄ӣа, кочено*, и др.

Морфологијата на охридско-струшките говори е доста уедначена. Некои разлики меѓу одделни локални говори наоѓаме во формите за искажување на дативниот однос кај личните и роднинските имиња од машки и женски род, и во некои заменски форми.

Охридски говор

2.1. Именки

Дативниот однос кај личните и роднинските имиња во охридскиот градски говор се искажува аналитички, сп. *Му рече на С̄иојана, Му даде ӣро: ӣари на Марка, Ама шчо не је нарече на Елица*.

Вокативната форма кај именките од ж.р. на *-а* се образува претежно со наставката *-о* : *Маро, Божано*, редовно така и кај имињата што завршуваат на *-ка* : *Ела мори Душко, С̄иојанко, Загорко, Милко*. Со наставката *-е* вокатив образуваат само имињата на *-ица*, сп. *Ела мори Колејце да ӣе оӣӣивам нешчо! Дојди, Мар’ице!* – Според тоа, кај личните и роднинските имиња од м.р. на консонант во градскиот говор наоѓаме три форми – номинативна, општа и вокативна, сп.: *С̄иојан (дојде) – С̄иојана (го виде) – С̄иојане (дојди)*! Имињата што завршуваат на *-е* и на *-о* имаат по две форми: *Марко – Марка, Пеӣре – Пеӣреӣа*. Кај именките на *-а* општата и номинатив-

ната форма се исти, а вокативот се разликува само со интонацијата. Кај именките од ж.р. разликуваме две форми – една номинативно-општа и вокативната, сп. *Мара (дојде) – (Је видоф) Мара : Маро!*

Во врска со **категоријата на бројот** треба да истакнеме дека во охридскиот говор покрај обичната множина во широка употреба е и збирната, додека избројаната е доста расколебана. Множински наставки за обичната множина се: *-и, -ој / -еј (< -ови, -еви), -офци*, сп.: *за̀би, ња̀рсѝи, рабо̀иѝници, судиѝ > суди:*, *лебој, веѝрој*; со *-ој* множина често образуваат и двосложните именки од м.р. што означуваат сродство, сп. *дедој, ша̀иѝкој, сфѐкрој, шу̀рој, ву̀јчеј*, покрај: *дедофци, ву̀јкофци, сѝрикофци*. Со наставката *-овци* множина образуваат и пејоративите од м.р. на *-ло, -ле, -ко*: *џа̀рбл'о – џа̀рбл'офци, мешко – мешкофци*. Именките од ж.р. множина образуваат со наставката *-и*, со исклучок на именките 'нога' и 'рака', кај кои се задржале старите дуалски форми *носе, ра̀це*. Множински наставки за с.р. се: *-а, -ина*, сп. *села, ја̀јца, ја̀дејна, лозја, њѝлина, и -и во очи, уши*.

Збирната множина се образува, главно, со наставките: *-је, -ја* за сите три рода, сп.: *камејне / камејна, ња̀рње, ња̀рња, да̀бе / да̀ба, њра̀ије / њра̀ија, кол'је / кол'ја, џл'ужје, – водје / водја, њревје / њревја, болезје, – крил'ја, жиѝја, њерја, да̀рвја*. Во оваа група спаѓаат и формите со наставките *-ишча : ридишча, веѝришча, -ци : њрасци, њелци, њѝлици, и -ца : ја̀ганца* (: множинските форми *веѝрој, њрасина, њелина, ја̀гнина*).

Треба да се истакне дека и формите на *-је* имаат множинска конгруенција (и на реченично и на ниво на именска синтагма):

Примери:

Фа̀шчав ракој во оние кол'јено.

На њролеѝ идеѝ водјено.

И донесе њра̀ијено.

Избројаната множина на *-а*, која всушност е варијанта на обичната множина при број, најчесто се употребува со бројот два и всушност формите на избројаната множина потекнуваат од старата двоина. Избројаната множина во овие говори се наоѓа во процес на губење. Денеска се пообични множинските форми на *-и, -ој* со број, сп. *два лебој, два волој, поретко два, њри леба, вола*.

Примери:

Келнерон ми донесе два сѝола. Келнерон ми донесе њеѝ сѝолој.

Перо ораѝ со два вола. Перо имаѝ њеѝ волој.

Категоријата род е нешто порасколебана кај именките од ж.р. на консонант. Така, именките *џри, нош / ношч* во членските форми се од ж.р., сп. *џришиа, ношиа, ношва / ноќва*, а во множината се јавуваат наспоредни форми со наставките *-ој*: *џржој, ношчој, ноќој*, покрај *џржје, ношчи / ноќи*.

Морфемите за **категоријата определеност** се: *-оџ, -ов, -он*, итн., сп. *деноџ, деноф, денон*; *земјаџа, земјава, земјана*; *џолеџо, џолево, џолено*, итн., кај придавките: *доброџо, доброџф, доброџон*, итн. За охридскиот говор, па и воопшто за сите говори во охридско-струшкото подрачје, карактеристична е широката употреба на определените форми со морфемите *-он, -на, -но*, особено кога се работи за именки коишто сигнализираат место, сп. *Шеџаше џокрај бреџон на ејзероно. Прошеџај џо џлавнана улица, кај чинарон, кџрши милиџијана*. Овие форми се сретнуваат и кај прекарите: *Го видов Џачкана, седеше со Муџион и Тасено*.

2.2. Заменки

Лични заменски форми се: *јас – мене ми – мене ме; ние – нас ни – нас нџ; џи – џебе џи – џебе џе; вие – вас ви – вас ве; џој, џо: (џоа) – нему му – неџо џо; џа: (џаа) – нејзе е – неа (ј)е; џие – ними му – ними и; себе си – себе се*.

Лично-предметни заменки се: *кој, ко(ј)е – кому му – коџо џо*, мн. *кој (кои)*; *некој, неко(ј)е – некому (му) – некоџо (џо)*, *некоја – на некоја*, мн. *некој; никој, нико(ј)е – никому – никоџо, никоја; секој, секо(ј)е – секому (му) – секоџо (џо)*, *секоја; и(ч)о, нешчо, нишчо, сешчо; чи, чио, чија – чи: (чиш)*, сп. *Чи си, бре џиле? Чија е момичкана? Чи си, море момче? Чи: се деџана?*

Показни заменки: *џој – нему му – неџо џо, џа: (џаа), џо:*, мн. *џие; овај – овему (му) – овеџа (џо), ова: (оваа), ова*, мн. *овие; онај – онему (му) – онеџа (џо), она: (онаа), она*, мн. *оние*.

Со **присвојно** значење се употребуваат: *мој, моја, мое – мој; наш, -а, -е, -и; џфој, џфоја, џфое – џфој, ваш -а, -е, -и; неџоф, неџо: (неџоа), неџо: (неџоо < неџово), неџој (неџои – неџови), нејзин, -а, -о, -и, нхни, -а, -о, -и // нимни*.

Општата заменка се јавува во формите: *сиоџ, сеџа, сеџо / сфе, сиџе; сиоф, сион*.

Струшки говор

2.1. Именки

Кај именските зборови за струшкиот говор карактеристични се две појави – искажувањето на дативниот и на директниот објект со предлогот *на*. Дативната *на*-конструкција е општа појава на целото струшко говорно подрачје, сп. *Му дал ѝари на Никола, Му рекол на Сјасеџа д-ојџи на Дрим, Је рекоф на Цвеџа да дојџи* Стр., *Речи му на Абаза нека ѝреџарчиџи наваму Бор. Је сџоре абер на Ленка Виш*. Искажувањето на директниот објект со *на* ограничено е на градскиот говор и, главно, во речта на помладото поколение од претшколска и школска возраст. Сп.: *Го викна на Но:мчеџа, Го фаџи на Кузеџа за рака* Стр. Овој *на*-објект ограничен е на лични и воопшто на одушевени именки. Во говорот на струшките села вакви форми се необични. Сп.: *Го виде Јончеџа / Сџојана / Марка, Је викна Милица*. Во поисточните села можат да се сретнат дури и синтетички дативни форми, сп. *Му ѝорачаф Кјрсџану / Трајану / Маркоџу / Тодеџу*, покрај: *Му рекоф на Кјрсџана / на Марка / на Тодеџа* Драс. *Му ѝриврескаф Вел'јану / Николу Вран*.

Во **множинските категории** кај именките струшкиот говор не покажува поголеми отстапувања од охридскиот и од другите западни говори. Кај именките од м. и ж.р. е во жива функција и збирната множина, сп. *џарње / џарње, дабје, бруке, ѝраке, нивје* Стр, *враке, ливаге, ограге, камење* Бор, *враке, рабоке, воге, ливаге, ограге, лобоге, бориње, џланиње* Виш. Кај именките од ж.р. на *-а* има тенденција да се генерализира наставката *-и* и на лексемите 'нога, рака'. Така, покрај старите облици *носе, раце* се употребуваат и формите *носи, раци* Виш, Таш. Множинските форми на *-а* кај именките од м.р. се многу ретки кога е именката придружена со бројот 'два', сп. *два џеџли, куџи два лебој* Стр. Сп. други множински форми: *лакџи, нокџи; дедофци, џаџкофци, џеџинофци*, но и: *дедој, џаџкој, џеџиној, вујкој, зеџој, чичкој, сџирој, и лакџој, нокџој* Виш; *ридџиџа, сонџиџа* Таш. Кај именките од с.р. сè повеќе продира множинската наставка *-иџиџа* (*-иџича*) со неутрално значење, сп. *времиџиџа, дечиџиџа*, покрај *времиња, дечиња, јагњиџиџа* покрај *јагџанца* и *јагњиња* Виш. Формите со наставката *-џи* од типот *џеџиџи, ѝрафџи, џиџи* повеќе се чувствуваат како збирни, спрема множинските *џрасиња, џелиња*.

Од остатоците од **старите падежни форми** впечаток прават акузативната *џарков*, која се употребува денеска како општа еднинска

форма, и *Сѝругав*, сп. *идиѝ оѝ Сѝругѝаф*, *беф Сѝругѝаф* (< *Сѝругѝах*).

Морфемите за **категоријата определеност** кај именките се: *-оѝ* (*-ѝа*, *-ѝо*, *-ѝе*, *-ѝа*), *-он* (*-на*, *-но*, *-ни*, *-на*), *-ов* (> *-оф* : *-ва*, *-во*, *-ви*, *-ва*), сп. *двороѝ*, *гласоѝ*, *градоѝ*, – *кошоф*, *кл'учоф*, – *мѝжон Вин*.

2.2. Заменки

Разнообразен материјал струшкиот говор ни нуди во областа на заменките.

Личните заменки се јавуваат во следниве форми: *ја* / *јас* (*мене ми*, *мене ме*), *ми(j)е* (*нас ни* / *нам ни*, *нас нѝ* / *нам нѝ*), *ѝи*, *ви(j)е* (*вас ви* / *вам ви*, *вас ве* / *вам ве*), *ѝој* / *ѝоја*, *ѝо*: / *ѝва* / *ѝе(j)а* (*нему му*, *негѝ гѝо*), *ѝа*: / *ѝаја* (*нејзе* / *нејсе је*, *неја* / *нѝа (j)е*), *ѝи(j)а* / *ѝи'е* / *ѝје* (*ними им* / *му*, *ними и*), *себе се*, *себе си*.

Лично-предметните гласат: *кој*, *ко(j)е* (*кому му*, *когѝ гѝо*), *која*, *кој* (< *кои*), *ш(ч)о* / *шѝо*, *некој*, *нешчо* / *нешѝо*, *никој*, *нишчо* / *нишѝо*, *секој*, *сешчо* / *сешѝо*, *чи* / *чиф*, *чива*, *чиво*, *чиви*.

Демонстративни се: *овој* / *овај* / *ојве* (*овему* / *овому му*, *овегѝа* / *овогѝо гѝо*), *ова*: (*оваа*) (*овејзе* / *овојзе је*), *ова* / *ове* / *овеја*, *ови(j)е* / *овје*; *оној* / *онај* / *ојне* (*онему* / *оному му*, *онегѝа* / *оногѝо гѝо*), *она*: (*онаа*, *онејзе* / *онојзе је*), *она* / *оне* / *онеја*, *они(j)е* / *онје*; *ѝој*, *ѝо*: (*ѝоа*) / *ѝва*, *ѝе(j)а*, *ѝаа* / *ѝа*: / *ѝаја*, *ѝи(j)е* / *ѝје*.

Со **посесивно** значење покрај заменките *мој*, *ѝвој*, *негѝов*, *нејсин*, итн. се употребуваат уште: *овегѝов*, *онегѝов*, *овејзин*, *онејзин*, *овифни*, *онифни*.

Општата замена се јавува во фонетските разновидности: *сиоѝ*, *сиоф*, *сион*, одн. *сијоѝ*, *сеѝо* / *сѝѝо*, *сеѝа* / *сѝѝа*, *све*.

Забелешки. – Како и во другите западни говори, и овде има тенденција да се изедначат полните форми за дативен и директен објект кај личните заменки. Во 1 и 2 л. мн. негде превладува акцентираниот облик *нас*, *вас* (*не*, *ни*; *ве*, *ви*) Лаб, Бор, во други села се наложила дативната форма: *нам*, *вам* (*ве*, *ви*; *не*, *ни*) Виш. Во 3 л. мн. насекаде се генерализирала дативната форма *ними и*, *ними им* / *му* Бор. Во градскиот говор овој процес се наоѓа во почетна фаза. Кај некои говорни субјекти сѐ уште се чува разликата меѓу дативниот и акузативниот облик кај заменките за 1 и 2 л мн. *нам ни*, *вам ви* – *нас не*, *вас ве*, но само: *ними и* – *ними им(му)*. Во торбешкиот говор во

Боро(в)ец кратката заменска дативна форма од 'тие' се среќава во две разновидности – *им* и *му*, сп. *му рече на л'уѓејџо* / *им рече на децајџа*. Заменската форма *јас* се јавува паралелно со *ја* во градскиот говор. Заменскиот облик *џеја* Лаб, Виш карактеристичен е за дебарските говори. Таму каде што се употребува *џеја* се јавува и *овеја*, *онеја*. Обликот *џоја* за м.р. покрај *џој* во градскиот говор е секако иновација од поново време. Заменските форми *ојве*, *ојне* за м.р. ограничени се на говорот на Муслиманите во Боро(в)ец, сп. *ојве лей*, *ојне вол*. Формите *сјџа*, *сјџо*, *сјво*, покрај *сјјој*, забележани се во Вишни.

3. Меѓусебни интерференции

Паралелизмите во однос на морфологијата што ќе ги наведем тука се пред сè оние кои се однесуваат на формалната структура на зборовите. Другите паралелизми, како на пример: граматикализацијата на **му** во однос на категоријата род (па и број), граматикализацијата на **на** кај одушевените именки, испуштање на предлогот **во** при означување на правец, спаѓаат во домен на синтаксата и семантиката. Затоа за нив повеќе ќе зборувам во делот за употреба на формите.

Во однос на именките би сакал да покажам извесна паралела со албанскиот јазик. Имено, како што е спомнато во воведот, Фаршеротите во охридско-струшкиот регион се дојдени пред само 150 години од Албанија и меѓусебната интерференција (како што може да види понатаму во делот за глаголскиот систем) е голема.

Во случајот со формите на именките тука пред сè мислам на членските морфемии **-а** (за именки од женски род) и **-и** (за именки од машки род). Секако дека не станува збор за некое директно влијание, но сепак, посебно во рамките на упростувањето на членската морфема **-и** во **-и** (по отпаѓањето на крајното **-и** кај нечленуваните именки) може да се забележи извесна сличност меѓу говорот на Фаршеротите од Охридско со албанскиот јазик.

Пр.: $p'reftu > p'reftulu > *p'reftlu > p'reftu$

*форма забележана во Долна Белица

Тука ќе наведем неколку примери кои покажуваат извесна сличност меѓу овие два система:

Именки од машки род:

Овие примери се однесуваат на дел од именките од машки род кои во албанскиот завршуваат на **-k**, **-g**, **-h**, и на акцентираан вокал:

Примери:

албански:	аромански охридски:
mik - miku	pork - porku
shok - shoku	korb - korbu
zog - zogu	puł - pułu
krah - krahu	an - anu
bari - bariu	anži - anžiu
njeri - njeriu	băfčă - băfčău
ka - kau	oç - bou

Именки од женски род:

Тука не би можеле да се задржиме само на говорот на Фаршеротите во однос на албанскиот, туку воопшто на ароманскиот наспрема албанскиот, односно на опозицијата неопределеност - определеност кај именките од женски род што завршуваат на **-ă** во ароманскиот, т.е. на **-ë** во албанскиот:

Примери:

албански:		аромански:
vajzë - vajza	< девојка >	fetă - feta
nënë - nëna	< мајка >	dadă - dada
derë - dera	< врата >	portă - porta
orë - ora	< саат, час >	oră - ora
dorë - dora	< рака >	măną - măna
frikë - frika	< страв >	frikă - frika

Ова секако не значи дека фонетската идентичност претставува некаква директна интерференција, но сепак, посебно кај именките од машки род во говорот на Фаршеротите, може да се забележи една тенденција за поедноставување на опозицијата определеност-неопределеност која во глобални рамки покажува извесни сличности со албанскиот јазик.

Другата паралела се однесува за идентичниот начин на образување на множина кај именките од машки род кои означуваат сродство. Тука не мислам на идентичен начин од формален аспект, туку дека сите три јазика имаат свои посебни наставки за образување на множината кај овие именки.

Во ароманскиот се јавува наставката **-ăń**, во македонскиот **-вци**, а пак во албанскиот **-llarë** и тоа само кај ваквите именки:

аромански		македонски		албански	
едн.	мн.	едн.	мн.	едн.	мн.
'lătă	tă'tăń	татко	татковци	baba	baballarë
'lălă	lă'lăń	чичко	чичковци	xhaxha	xhaxhallarë
'răru	ră'răń	дедо	дедовци	daje	dajellarrë

Во однос на придавките може да се каже дека големи сличности постојат при компарацијата. Ароманскиот, како што претходно веќе споменав, го презел македонскиот префикс **naj-** за градење на суперлативот (**najbun, najmušat,...**).

Исто така и градењето на броевите од единаесет до деветнаесет е идентично кај сите три јазика:

аром.	dojspra(zaci)	<	doj - supra - zaci
мак.	дванаесет	<	два- на - десет
алб.	dymbëdhjetë	<	dy - mbë - dhjetë

Секако дека еден паралелизам во балкански рамки е и употребата на бројот **еден** како неопределен член. Во ароманскиот неговата употреба како неопределен член е редовна и со право може дека тука постои интерференција меѓу ароманскиот и македонскиот.

Примери:

- Aseră măkaj **ună** pită dulci.
 Вчера јадев (една) блага пита.
 Viktor să feci **un** om mari.
 Виктор стана голем човек.
 Dăń **ună** skafă di apă.*
 Дај ми (една) чаша вода.

*Во ароманскиот не може да се јави оваа конструкција без неопределениот член (не може - Dăń skafă di apă).

4. Коментар за употреба на формите

4.1. Внатрешна структура на именската синтагма

Во ароманскиот охридски, основните правила на линеаризација и на синтаксичка зависност меѓу компонентите на именската синтагма скоро целосно се поклопуваат со балканскиот модел.

Основната (немаркирана) позиција на придавката во однос на именката е - *именка + ѝридавка*, но сè почесто придавката може да се најде и пред именката.

Првиот модел - *именка + ѝридавка* е вообичаен и за албанскиот:

аром. *fetă mușată, om sanatos, apă araci,..*

alb. *vajzë e mirë, djalë trim, shtepi e madhë,..*

Вториот модел - *ѝридавка + именка* е вообичаен за македонскиот:

аром. *bun om, mari kasă, verdi jarbă,..*

мак. *добар човек, голема куќа, зелена трева,..*

Третиот модел, секогаш определен (близок до албанскиот и романскиот) се јавува најретко:

аром. *omu aceu bun, feta ace mușată, vaka ace albă,..* (*човекоѝ ѝој добар*)

Во однос на категориите род и број, придавката секогаш се усогласува по именката. Секако тука треба да се имаат предвид и придавките со три, две и една форма кои по некогаш имаат една форма за род или број. Што се однесува до категоријата определеност, таа информација секогаш ја носи првиот член на синтагмата. Во однос на падежната наставка за генитив/датив (во ароманскиот охридски тоа е само кај именките во женски род во еднина) може да се каже дека тенденцијата е таа да остане на именката и тоа најчесто кога именката е прв член на синтагмата. Кога пак именката е втор член, наставката се колеба - може да остане на именката, може да прејде на придавката и може сосема да отпадне. Тоа докажува дека тој единствен остаток на падежната наставка веќе ја губи својата функција и само го потврдува фактот дека овој говор се стреми кон потполн аналитизам во изразување на падежните односи. Преку примерите што следуваат ќе се обидам да ги покажам можните комбинации кои се јавуваат во рамките на именската синтагма.

Примери:

L'-u frāmsi čāčogu ali vaki. (-i = *осӣа̄ӣок од ӣадежна̄ӣа нас̄ӣавка -lēj*)

И ја скрши ногата **на кравата**.

L'-u frāmsi čāčogu ali vaki albā.

И ја скрши ногата **на кравата бела**.

L'-u frāmsi čāčogu ali albi vakā. (*ӣадежна̄ӣа нас̄ӣавка -i ӣреминува на ӣрвио̄ӣ член ӣ.е. на ӣридавкаӣа*)

И ја скрши ногата **на белата крава**.

L'-u frāmsi čāčogu ali alba vakā. (*мно̄у Ches̄ӣо ко̄а ӣридавкаӣа е ӣрв член, ӣадежна̄ӣа нас̄ӣавка о̄исусӣвува*)

Неопределениот член секогаш стои пред именката кога не е во експресивна функција.

Примери:

L'-u frāmsi čāčogu ali uni vakā albā.

И ја скрши ногата на **една крава бела**.

Skumpa verdi karti nā gā'zu.

Скапата зелена книга ми падна.

Unā karti skumpa sā verdi nā gā'zu.

Една книга скапа и зелена ми падна.

Кога во рамките на именската синтагма се јавуваат показните заменски придавки, тие најчесто стојат пред именката, а како што веќе спомнав, немаркираните показни заменки ја имаат задржано и падежната наставка.

Примери:

U vāzuj kasa ali celej feti mušatā.

Ја видов куќата на таа (онаа) девојка убава.

L'ā spuš al acelor omāñ.

Им реков на тие (оние) луѓе.

Aist om vini.

Овој човек дојде.

Ali celej feti lā ded praz.

На таа (онаа) жена ѝ дадов пари.

Ali aistā fetā lā ded praz. (*ӣука ја нема ӣадежна̄ӣа нас̄ӣавка -i*)

На оваа жена ѝ дадов пари.

Посвојните заменски придавки во рамките на именската синтагма најчесто стојат по именката. Пред именката може да се јават само заменките за 1 и 2 лице еднина и множина. Но за разлика од македонскиот, каде овие заменки најчесто ја носат определеноста во рамките на именската синтагма, во ароманскиот кога тие ќе се најдат пред именката не постои морфолошки показател на определеноста. Така, оние суптилности кои може да се развијат во македонскиот од типот:

1. Нашите и вашите пријатели дојдоа.
- 1a. Нашите и ваши пријатели дојдоа.
2. Нашиот и ваш пријател дојде.
- 2a. Нашиот и вашиот пријател дојдоа.

- во ароманскиот може да се разликуваат само според контекстот; т.е. не постои синтаксичка зависност во однос на предикатот:

1. и 1a. Anost šă avost ospăc vinăřă.
2. и 2a. Anost šă avost ospit vini / vinăřă.

Кога овие заменки ќе се најдат по именката, тогаш именката го носи морфолошкиот показател за определеност:

Kasăli anosti săn măr. (но - Anosti kasi săn măr.)

Куките наши се големи.

Ospitu anost vini. (но - Anost ospit vini.)

Гостинот наш дојде.

Како што спомнав погоре, посвојните заменски придавки за 3 лице еднина и множина не може никогаш да се јават пред именката. Имено, нивните форми се идентични со генитивно/дативните форми за 3 лице еднина и множина на личните заменки.

Alui l-u turaĵ kera.

Нему му ја вратив колата.

L'-u turaĵ kera **aluj**.

Му ја вратив колата **негова**.

Во таков контекст хипотетички може да се постави ваква реченица:

Năs lu tura **aluj** karte **aluj** .

Тој му ја врати **нему** книгата **негова**.

Така, во рамките на именската синтагма показателите на генитивниот (посвоен) и дативниот однос кај заменките во 3 лице се разликуваат само во однос на редот на зборовите.

4.2. Употреба на долгите и кратките заменски форми

Во однос на употребата на долгите и кратките заменски форми може да се забележи потполн паралелизам меѓу ароманскиот и македонскиот.

а) долга и кратка форма

Añia ñă dedi.

Мене ми даде.

Aleĵ lă spusĭ ka u sã-s tornă.

Нејзе ѝ рече дека ќе се врати.

Pi nãs u ved.

Него го гледам.

б) кратка форма

Aseră rapu ñu vini ša u văzui.

Вчера дојде дедо ми и го видов.

Toма lă klisi ušă.

Тома ѝ затвори врата.

в) во состав со предлог - само долга форма

Săñă te di mini.

Држи се од мене.

U s-vanec ku noĵ ma ku năš?

Ќе дојдете со нас или со нив?

Во контекст на кратките заменски форми треба да се спомене и една појава која е навлезена длабоко и во системот на западните говори, и која е секако плод на интерференција меѓу ароманскиот и македонскиот. Имено, тука се работи за граматикализацијата на кратката заменска форма **му** во западните македонски говори во однос на категоријата род и број.

Така покрај:

Му рече на човекоѝ. има и: Му рече на женаѝа; Му рече на луѓеѝо.

Оваа појава има паралела во ароманскиот и сигурно интерференцијата била голема бидејќи во ароманскиот постои само една кратка дативна заменска форма (**lă**) која се употребува и во машки и во женски род еднина и множина:

L'ă spuș ali feti zină.	Му (и) реков на девојката да дојде.
L'ă spuș al fiçoru zină.	Му реков на момчето да дојде.
L'ă spuș al omăńla zină.	Му (им) реков на луѓето да дојде.

4.3. Граматикализација на предлозите

Во овој дел ќе се обидам да го покажам процесот на граматикализација на некои предлози во македонскиот дијалектен јазик, а посебно во охридскиот говор во рамките на западните периферни говори (Конески 1982; Видоески 1984). Ароманското влијание во рамките на оваа појава го спомнува и Конески (1981) и Видоески (1999). Јас тука ќе се обидам ја потенцирам и да покажам дека оваа карактеристика на охридскиот македонски е резултат на интерференција со ароманскиот.

1. Граматикализација на предлозите при изразување акузативен однос

Од балкански аспект, секако дека најголемо внимание побудува граматикализацијата на предлогот **на** при изразување на **акузативен однос** кај одушевените именки во рамките на западните периферни говори, а секако и во охридскиот македонски. Така, во охридскиот говор се сретнуваат примери од типот:

*Го виде **на** Климеїа.*

*Ќе ми го оїерии **на** деїеїо.*

*Је видоф чера **на** Билјана кăј го бацвиї **на** Борчеїа.*

Имено, во ароманскиот охридски предлогот **pi** секогаш се употребува при изразување на директниот објект кај одушевените именки, но не само таму. Предлогот **pi** се употребува и со сите заменки при изразување на акузативниот однос.

Така покрај примерите од типот:

U văzui pi Ndonă.

U văzui pi Biljana kum u bașă pi Klime.

Редовно се јавува употреба на **pi** и со заменките. Па така имаме:

Pi kaj u vǎžuš? (На) ко̀го го̀ виде?
Pi mini mi vǎžu. (На) мене ме виде.
U ntre'baš pi nās? Го̀ пра̀ша (на) нѐго?

Во ароманскиот единствено предлогот **pi** ги диференцира формите на личната заменка за 3 лице во номинатив (nās, nāsā, nāš, nāsi) од формите на личната заменка за 3 лице во акузатив (pi nās, pi nāsā, pi nāš, pi nāsi).

Таа разлика е неопходна бидејќи ако се јави конструкција од типот:

"**Toj** го гледа **него**" во ароманскиот би било "**Nās** u vedi **pi nās**".

Nās u vǎžu pi Toma. Тој го̀ виде Тома.
Pi nās u vǎžu Toma. Нѐго (на *шој*) го̀ виде Тома.

Доколку го нема **pi** тешко би се разликувал субјектот од директниот објект. Затоа и најверојатно интензитетот на употребата на **pi** + одушевени именки во акузативни конструкции во ароманскиот е толку силен и дури се наметнал и во македонската јазична средина.

Да споменам дека при употреба со неодушевените именки, **pi** има предлошка функција:

Примери:

Skafa esti pi masā.
Ча̀ша̀а е на маса̀а.
Mulerli šād pi kǎrvet.
Женѝе седа̀и на кревет̀и.

Треба да се спомене дека предлогот **pi** со неодушевени именки во акузативни конструкции не се употребува:

Nās nu u vedi kasa al mǎrǎu.
Тој не ја зе́да кука̀а на царо̀и.
Koči u skosi skamnu di kasa.
Кочи го̀ извади сѝолчѐи од кука̀а.

2. Граматикализација на предлозите при изразување дативен/генитивен однос

Може да се каже дека и процесот на граматикализација на предлогот **na** при изразување на дативен / генитивен однос исто така е под балканско влијание, односно дека и за таа појава придонел контактот со балканските јазици.

Замената на стариот датив со предлошка конструкција како балканска појава ја објаснува и Конески (1982) во *Историја на македонскиот јазик*, каде што се објаснува и за преземањето на посесивната функција на генитивот од страна на дативот. Конески објаснува дека оваа појава наоѓа и паралели и во другите балкански јазици (пред сè во албански и аромански каде има една дат. / ген. форма).

Така и во македонските говори се јавува иста предлошка конструкција со **на** и за индиректен предмет и за посесивно значење:

Му реков на човекој; наспрема Кукајџа на човекој;

Според Конески тоа потекнува од постарите конструкции од типот:

Му реков човеку; Кукајџа човеку (џому);

Што се однесува до западните периферни говори, а посебно на охридскиот, посесивната конструкција се јавува со предлогот **од**. Видоески во своите трудови оваа појава ја наведува како една од диференцијалните карактеристики на периферните западни говори.

Пр.: *Кукајџа од човекој; Нивајџа од брај ми;*

Ваквите посесивни конструкции им се познати и на балканските јазици и секако дека и балканското влијание имало огромна улога и врз овој процес.

Тоа ќе се обидам да го илустрирам со паралели од ароманскиот охриски говор (на Фаршеротите), а и со неколку примери од крушевскиот аромански.

Така, во говорот на Фрашеротите од Охридско, генитивно/дативниот однос во конструкциите со одушевени именки се изразува со предлогот **al, ali** (на) :

*Aista esti kasa **al** baču.*

*Ова е кукајџа **на** бачој.*

***Ali** aista mulcri lă ded praz.*

***На** оваа жена и дадов џари.*

Но, кога во вакви конструкции се јавуваат неодушевени именки или кога се покажува однос на дел од нешто, тогаш редовно се употребува предлогот **di** :

*Mănuša **di** kazani are di h'er.*

*Рачкајџа **на** (од) казаној беше од железо.*

*Tu paduri văzuј un kap **di** ursoј.*

*Во шумајџа видов една глава **на** (од) мечка.*

*Văг nă frămsi zezutu **di** măna.*

*Некој ми го скрши џрсној **на** (од) ракајџа.*

Во текстовите запишани во монографијата на Големб (1984), *The Arumanian Dialect of Kruševo*, може да се сретнат и конструкции со предлогот **di** и со одушевени именки:

Следниве примери се однесуваат на текстот запишан од Илија Андреевски во 1954 година, а раскажувачот е роден 1876 година:

Alantă zăă hiljlu di vasile ...

Друџиоџи ден синоџи од цароџи...

Hiljlu di vasile vrea s-ve^adă...

Синоџи од цароџи сакаше да знае...

Инаку, во сите други текстови се јавува конструкцијата со предлогот **a/al** :

'Măsa a 'šarpile 'zăși...

Мајкаџи на змијаџи рече...

'Inși 'măsa al 'vintului ši 'multu ș-čudu'si...

Излезе мајкаџи на веџроџи и мноџу зе зачуди...

Како заклучок треба да се истакне дека во западните периферни говори, а посебно во охридскиот говор, ваквите конструкции сигурно биле повлијаени и од контактот со ароманскиот.

Предвид треба да се земе и фактот дека по граматикализацијата на предлогот **na** (pi) во акузативните конструкции, потоа и кај дативните исто така со **na** (al), генитивните конструкции нашле начин да се издвојат со навлегување на предлогот **od** (di) за што голема поткрепа имало и во ароманскиот.

Па така во македонскиот охридски ги имаме следниве конструкции:

Го видов **na** човекот;

Му реков **na** човекот;

Куќата **od** човекот;

Додека во ароманскиот охридски ќе имаме:

U vădzuǐ **pi** omu; (Го видов човекот)

Lji spuș **al** omu; (Му реков на човекот)

Kasa **al** omu; (Куќата на човекот)

no - Manușa **di** kazane (Рачката од казанот)

Сето ова ја покажува интерференцијата меѓу ароманскиот и македонскиот и во рамките на синтаксата и семантиката, и иако на површината излегуваат различни показатели за одредени функции, сепак може да се согледа длабоката мотивација за еден појасен семантички и синтаксички систем во рамките на Балканската јазична заедница.

3. Глаголски систем

Вовед

Ароманскиот охридски говор (пред сè говорот на Фаршеротите) досега воопшто не е проучуван во вакви рамки, а глаголскиот систем воопшто не е анализиран од функционален аспект.

Описот и анализата на глаголскиот систем на ароманскиот охридски говор ќе придонесат не само во областа на романистиката и балканистиката, туку и ќе објаснат некои појави во глаголскиот систем на македонскиот охридски говор кои настанале поради интензивните меѓусебни контакти.

Глаголскиот систем во македонскиот јазик, посебно во западното македонско наречје (каде што спаѓа и охридскиот говор), со право може да се нарече глаголски систем од "балкански" тип. Покрај наследените форми од старословенскиот јазик, тој поседува и голем број форми (посебно во сложените времиња) кои му го даваат епитетот "балкански". Со тие свои особености тој отстапува од скоро сите словенски јазици, а им се доближува на балканските несловенски, од кои најмногу на ароманскиот. Со оваа анализа ќе се обидеме да покажеме во колкава мера тие два јазика се доближиле во однос на нивните глаголски системи како по форми, така и по функции.

Преку функционалната контрастивна анализа на двата глаголски системи ќе се видат појавите кои настанале во двата система поради меѓусебните (а и други) влијанија и кои ги прават блиски или различни, а со тоа ќе се дојде и до некои пошироки согледувања во рамките на македонскиот и ароманскиот јазик, а исто така и во рамките на Балканската јазична заедница.

3.1. Приказ на формите

Во овој дел ќе бидат прикажани глаголските форми кои постојат во ароманскиот и во македонскиот охридски говор. Тука се прикажани повеќе глаголи со цел за појасен увид во поголемиот дел на карактеристиките кои ги поседуваат глаголите (пред сè во македонскиот охридски). Така на пример, во табелата 'презент' се

прикажани два глагола од кои едниот е од **a**-група и е несвршен, а другиот е од **u**-група и е свршен. Истиот принцип се јавува и во табелата 'имперфект'. Во табелата 'аорист' дадени се два глагола од кои првиот (*сѝаф*) е од **a**-група и е несвршен. Карактеристично е тоа што во македонскиот јазик постои тенденција за образување на аорист само од свршени глаголи, а во охридскиот постојат само неколку несвршени глаголи кои образуваат аорист. Вториот глагол (*ојдоф*) е од **u**-група и е свршен. По истиот принцип е постапено и кај сложените минати времиња (еден свршен и еден несвршен глагол). Во табелата 'перфект Пб' дадена е и конструкцијата '**сум биден**' како многу честа и карактеристична за тој регион, а која е настаната под директно ароманско влијание. Исто така, и кај конструкциите со **ќе** и со **да** е постапувано по принципот - по еден свршен и еден несвршен глагол, а исто така прикажувани се и покарактеристични глаголи, како на пример во табелата '**ќе** + имперфект' каде е даден глаголот '**ѝијаф**' кој исто така е прикажан и во табелата 'императив' како глагол со двојни форми. Табела за глаголски прилог не е дадена поради тоа што тој денеска скоро воопшто не се употребува во охридскиот говор. Помладата генерација понекогаш го употребува глаголскиот прилог на **-јки**, но тоа воопшто не е карактеристично за овој говор.

Насловите на секоја парадигма се дадени на таков начин што претставуваат само формални показатели, а во никој случај показатели на одредени функционални значења на прикажаните форми.

3.1./а. Аромански охридски

Принципот на прикажување на парадигмите е ист и кај македонскиот охридски говор со тоа што овде не постои дистинкцијата *свршени-несвршени* глаголи. Кај сложените минати времиња прикажани се комплетните парадигми за да може да се види промената на помошните глаголи **am(у.мам)** и **esk(сум)** низ времињата. Истата постапка е применета и кај конструкциите со **să(да)** за да се види промената на помошните глаголи во субјунктивот. Во табелата 'конструкции со **să** + презент' подвлечени се крајните самогласки во трето лице еднина и множина бидејќи тие се различни од индикативните форми. Во табелата 'партицип' дадени се сите три форми кои можат да се јават во различни конструкции.

1. ПРЕДИКАТИВНИ ФОРМИ

презент

	I конјугација	II конјугација	III конјугација
еднина			
1	strig	pot	dorm
2	striz	pos	dorń
3	st'rigă	'poti	'dormi
множина			
1	stri'găm	pu'tem	dur'ńim
2	stri'gac	pu'tec	dur'ńic
3	st'rigă	pot	dorm

имперфект

	I конјугација	II конјугација	III конјугација
еднина			
1	tu'ram	stră'zem	in'sam
2	tu'raj	stră'zej	in'saj
3	tu'ra	stră'ze	in'sa
множина			
1	tu'ram	stră'zem	in'sam
2	tu'rat	stră'zet	in'sat
3	tu'ra	stră'ze	in'sa

аорист

	I конјугација	II конјугација	III конјугација
еднина			
1	tă'l'aj	šă'zuj	fu'zij
2	tă'l'aš	šă'zuš	fu'ziš
3	tă'l'ă	šă'zu	fu'zi
множина			
1	tă'l'ăm	šă'zum	fu'zim
2	tă'l'at	šă'zut	fu'zit
3	tă'l'ară	šă'zură	fu'ziră

перфект

	тип <i>a</i> (имама)praes.	тип <i>b</i> (сум)praes.
	еднина	
1	am 'nesă	esk sku'lat/ă
2	aĭ 'nesă	ešt sku'lat/ă
3	'ari 'nesă	'esti//e sku'lat/ă
	множина	
1	a'vem 'nesă	xim sku'lac
2	a'vec 'nesă	xic sku'lac
3	a:r 'nesă	săn(t) sku'lac

плусквамперфект I

	тип <i>a</i> (имама)impf.	тип <i>b</i> (сум)impf.
	еднина	
1	a'vem im'nata	a'rem vă'nit/ă
2	a'veĭ im'nata	a'reĭ vă'nit/ă
3	a've im'nata	a're vă'nit/ă
	множина	
1	a'vem im'nata	a'rem vă'nic
2	a'vet im'nata	a'ret vă'nic
3	a've im'nata	a're vă'nic

плусквамперфект II

	тип <i>a</i> (имама)aor.	тип <i>b</i> (сум)aor.
	еднина	
1	a'vuĭ im'nata	fuj vă'nit/ă
2	a'vuš im'nata	fuš vă'nit/ă
3	a'vu im'nata	fu vă'nit/ă
	множина	
1	a'vum im'nata	fum vă'nic
2	a'vut im'nata	fut vă'nic
3	a'vură im'nata	'fură vă'nic

плусквамперфект III

	тип <i>a</i> (имама)perf.	тип <i>б</i> (сум)perf.
	еднина	
1	am a'vutǎ luk'ratǎ	am 'futǎ vǎ'nit/ǎ
2	aǐ a'vutǎ luk'ratǎ	aǐ 'futǎ vǎ'nit/ǎ
3	'ari a'vutǎ luk'ratǎ	'ari 'futǎ vǎ'nit/ǎ
	множина	
1	a'vem a'vutǎ luk'ratǎ	a'vem 'futǎ vǎ'nic
2	a'vec a'vutǎ luk'ratǎ	a'vec 'futǎ vǎ'nic
3	a:r a'vutǎ luk'ratǎ	a:r 'futǎ vǎ'nic

Плусквамперфект IV: a'vem a'vutǎ luk'ratǎ,.../ a'vem 'futǎ vǎ'nit/ǎ,...

Плусквамперфект V: a'vuj a'vutǎ luk'ratǎ,.../ a'vuj 'futǎ vǎ'nit/ǎ,...

1.1. Конструкции со **sǎ**(да)**sǎ + презент**

	I конјугација	II конјугација	III конјугација
	еднина		
1	sǎ strig	s-pot	z-dorm
2	sǎ striž	s-poc	z-dorǐ
3	sǎ st'rigǎ	s-'potǎ	z-'dormǎ
	множина		
1	sǎ stri'gǎm	s-pu'tem	z-dur'ńim
2	sǎ stri'gac	s-pu'tec	z-dur'ńic
3	sǎ st'rigǎ	s-'potǎ	z-'dormǎ

sǎ + имперфект

	I конјугација	II конјугација	III конјугација
	еднина		
1	s-tu'ram	sǎ strǎ'zem	s-in'sam
2	s-tu'raǐ	sǎ strǎ'zeǐ	s-in'saǐ
3	s-tu'ra	sǎ strǎ'ze	s-in'sa
	множина		
1	s-tu'ram	sǎ strǎ'zem	s-in'sam
2	s-tu'rat	sǎ strǎ'zet	s-in'sat
3	s-tu'ra	sǎ strǎ'ze	s-in'sa

să + перфект

	тип <i>a</i> (имам)subj.praes.	тип <i>б</i> (сум)subj.praes.
	еднина	
1	s-am 'nesă	s-xib sku'lat/ă
2	s-a _i 'nesă	s-xiġ sku'lat/ă
3	s-'a _i bă 'nesă	s-'xibă sku'lat/ă
	множина	
1	s-a'vem 'nesă	s-xim sku'lac
2	s-a'vec 'nesă	s-xic sku'lac
3	s-'a _i bă 'nesă	s-'xibă sku'lac

să + плусквамперфект I

	тип <i>a</i> (имам)subj.impf.	тип <i>б</i> (сум)subj.impf.
	еднина	
1	s-a'vem im'nata	s-a'rem vă'nit/ă
2	s-a've _i im'nata	s-a're _i vă'nit/ă
3	s-a've im'nata	s-a're vă'nit/ă
	множина	
1	s-a'vem im'nata	s-a'rem vă'nic
2	s-a'vet im'nata	s-a'ret vă'nic
3	s-a've im'nata	s-a're vă'nic

1.2. Конструкции со **u/va** (ќе)

u/va + системите на **să** + praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum.

-u s-neg,...;u s-nă'zem,...;u s-am 'nesă,...;u s-a'vem 'nesă,...;

1.3.1 Императив

	I конјугација	II конјугација	III конјугација
2л.ед.	'kăntă/ 'tal'ă	'torci/ ză	fuz/ pul'te
2л.мн.	kăn'tac/ 'tal'ac	tur'cec/ ză'cec	fu'zic/ pul'tic

1.3.2 Прохибитив

Прохибитивот се претставува со **ni** + формите за императив.

1.4. Конструкции со **-cka/-ska****am** (имам) - a'vuska; **esk**(сум) - 'fuska;

неменливи форми			
tu'racka		vă'necka	
u sǎ tu'racka		u sǎ vă'necka	
a'vuska tu'ratǎ		'fuska vǎ'nit/ǎ/c	
менливи форми			
(3л.ед.)	'ari a'vuska tu'ratǎ	(3л.ед.)	'ari/ 'esti 'fuska vǎ'nit/ǎ/c
(3л.ед.)	a've a'vuska tu'ratǎ	(3л.ед.)	a've/ a're 'fuska vǎ'nit/ǎ/c

2. НЕПРЕДИКАТИВНИ ФОРМИ

2.1. Партицип/глаголска придавка

I конјугација	tu'rat/ǎ/c,stri'gat/ǎ/c,ta'l'at/ǎ/c,mǎ'kat/ǎ/c
II конјугација	pǎ'tut/ǎ/c,šǎ'zut/ǎ/c,st'rapt/ǎ/c,zǎ's/ǎ/c,
III конјугација	fu'zit/ǎ/c,zbu'rat/ǎ/c,in'šat/ǎ/c,pul'tit/ǎ/c

2.2. Глаголска именка

I конјугација	tu'rari,stri'gari,ta'l'ari,mǎ'kari
II конјугација	tur'ceri,šǎ'deri,st'razeri,zǎ'ceri,
III конјугација	fu'zeri,zbu'rari,in'šari,pul'teri

3.1./б. Македонски охридски**1. ПРЕДИКАТИВНИ ФОРМИ****презент**

	а-група	и-група
	еднина	
1	викам	... паднам
2	викаш	... падниш
3	викат	.... паднит
	множина	
1	викаме	... паднине
2	викате	... падните
3	вике:т	... паднет

имперфект

	а-група	и-група
	еднина	
1	гледаф	...седнеф
2	гледаше	... седнеше
3	гледаше	... седнеше
	множина	
1	гледафме	... седнефме
2	гледафте	.... седнефте
3	гледаја	... седнеја

аорист

	а-група	и-група
	еднина	
1	спаф	ојдоф
2	спа	ојде
3	спа	ојде
	множина	
1	спафме	ојдофме
2	спафте	ојдофте
3	спаја	ојдоја

перфект I

	свршен	несвршен
	еднина	
1	сум влегол/ла/ло	сум носел/а/о
2	си влегол/ла/ло	си носел/а/о
3	влегол/ла/ло	носел/а/о
	множина	
1	сме влегле	сме носеле
2	сте влегле	сте носеле
3	влегле	носеле

перфект IIa

	свршен	несвршен
	еднина	
1	имам ојдено	имам одено
2	имаш ојдено	имаш одено
3	имат ојдено	имат одено
	множина	
1	имаме ојдено	имаме одено
2	имате ојдено	имате одено
3	име:т ојдено	име:т одено

перфект IIб

	еднина	
1	сум седнат/а/о	сум биден/а/о
2	си седнат/а/о	си биден/а/о
3	е седнат/а/о	е биден/а/о
	множина	
1	сме седнати	сме бидени
2	сте седнати	сте бидени
3	се седнати	се бидени

плусквамперфект I

	несвршен	свршен
	еднина	
1	беф правел/а/о	беф направил/а/о
2	беше правел/а/о	беше направил/а/о
3	беше правел/а/о	беше направил/а/о
	множина	
1	бефме правеле	бефме направиле
2	бефте правеле	бефте направиле
3	беја правеле	беја направиле

плусквамперфект IIa

	свршен	несвршен
	еднина	
1	имаф ојдено	имаф одено
2	имаше ојдено	имаше одено
3	имаше ојдено	имаше одено
	множина □	
1	имафме ојдено	имафме одено
2	имафте ојдено	имафте одено
3	имаја ојдено	имаја одено

плусквамперфект IIб

	еднина	
1	беф седнат/а/о	беф јаден/а/о
2	беше седнат/а/о	беше јаден/а/о
3	беше седнат/а/о	беше јаден/а/о
	множина	
1	бефме седнати	бефме јадени
2	бефте седнати	бефте јадени
3	беја седнати	беја јадени

1.1. Конструкции со *да***да + презент**

	а-група	и-група
	еднина	
1	да викам	да паднам
2	да викаш	да падниш
3	да викат	да паднит
	множина	
1	да викаме	да паднине
2	да викате	да падните
3	да викате:т	да паднет

да + имперфект

	а-група	и-група
	еднина	
1	да гледаф	да седнеф
	да гледаше	да седнеше
3	да гледаше	да седнеше
	множина	
1	да гледафме	да седнефме
2	да гледафте	да седнефте
3	да гледаја	да седнеја

Може да се образуваат и конструкции со **да** + *сисѝемииѝе на сложе-ниѝе минаѝи времиња*.

1.2. Конструкции со *ќе***ќе + презент**

	а-група	и-група
	еднина	
1	ќе викам	ќе паднам
2	ќе викаш	ќе падниш
3	ќе викат	ќе паднит
	множина	
1	ќе викаме	ќе паднине
2	ќе викате	ќе падните
3	ќе викате:т	ќе паднет

ќе + имперфект

	свршен	несвршен
	еднина	
1	ќе купеф	ќе пијаф
2	ќе купеше	ќе пијаше
3	ќе купеше	ќе пијаше
	множина	
1	ќе купефме	ќе пијафме
2	ќе купефте	ќе пијафте
3	ќе купеја	ќе пијаја

ќе + перфект I

	свршен	несвршен
	еднина	
1	ќе сум влегол/ла/ло	ќе сум носел/а/о
2	ќе си влегол/ла/ло	ќе си носел/а/о
3	ќе влегол/ла/ло	ќе носел/а/о
	множина	
1	ќе сме влегле	ќе сме носеле
2	ќе сте влегле	ќе сте носеле
3	ќе влегле	ќе носеле

ќе + перфект IIa и IIб

	IIa	IIб
	еднина	
1	ќе имам вратено	ќе сум станат/а/о
2	ќе имаш вратено	ќе си станат/а/о
3	ќе имат вратено	ќе е станат/а/о
	множина	
1	ќе имаме вратено	ќе сме станати
2	ќе имате вратено	ќе сте станати
3	ќе имет вратено	ќе се станати

Исто така, постојат и конструкции со **ќе+сисџемииџе** на **џлусквामीџер-фекџи I и II**.

1.3. Конструкции со **би*****рејќо се ујојребуваај*

	свршен	несвршен
	еднина	
1	би влегол/ла/ло	би носел/а/о
2	би влегол/ла/ло	би носел/а/о
3	би влегол/ла/ло	би носел/а/о
	множина	
1	би влегле	би носеле
2	би влегле	би носеле
3	би влегле	би носеле

1.4.1. ИМПЕРАТИВ

	а-група	и-група	двојни форми
2 л.ед.	трчај	сечи	пијај/пи
2 л.мн.	трчајте	сечите	пијајте/пите

1.4.2. ПРОХИБИТИВ

	а-група	и-група	двојни форми
	I		
2 л.ед.	не трчај	не сечи	не пијај/ не пи
2 л.мн.	не трчајте	не сечите	не пијајте/не пите
	II		
2 л.ед.	немој да трчаш	немој да сечиш	немој да пијаш
2 л.мн.	немој да трчате	немој да сечите	немој да пијате

2. НЕПРЕДИКАТИВНИ ФОРМИ

2.1. **н/ӣ**-партицип / глаголска придавка

а - група		и-група	
несвршен	свршен	општ дел на -н	останати
викан/а/о/и	(за)спан/а/о/и	станат/а/о/и	јаден/а/о/и

2.2. глаголска именка

а - група	и-група
трчање	влегвење
спање	пеење

3.2. Формална анализа

3.2.1. Презент

Во ароманскиот охридски говор глаголите може да се поделат во три групи според вокалот на кој завршува презентската основа. Полната форма на основата најдобро се гледа во второ лице множина. Така, во охридскиот аромански говор, основата може да завршува на: **-a**, **-e**, **-i**. Мора да напоменеме дека во повеќето трудови за ароманскиот јазик (Папахаци, Карациу-Мариотеану, Голомб, Влаху) се наведени четири глаголски групи. Во ароманскиот охридски говор таканаречената трета конјугација (според традиционалните граматички) сосема преминала во втората конјугација.

Пред да ги наведеме личните наставки за сите три конјугации, ќе ги прикажеме вокалските и консонантските алтернации кои може да се јават кај глаголите.

Вокалски алтернации:

- неакцентирано -a > -ă (stri'gam - st'rigă)
  - неакцентирано -e- > -i- (du'cem - 'duci)
  - неакцентирано -o- > -u- ('port - pur'tac)
  - неакцентирано -i- > -ă- ('vini - vă'niš / 'vedi - vi'dem* - vă'dem)
- * преодна форма

Консонантски алтернации:

- кога консонантите се наоѓаат пред -i (>∅) (понекогаш и пред -e)
- b > ġ (să xib - să xiġ)
- p > k (an'kupur - an'kuċăr)
- t > c (pot - poc)   k > c   (trek - trec)
- d > ğ (ved - veĝ)   g > ğ   (neg - neĝ)
- s > ș (es - eș)   sk > șt/șć   (ku'nosk - ku'noșt/-șć)
- m > n (dorm - dorń)   n > n   (imn - imń)
- l > l' (afl - afl', umpl - unkl')

Личните наставки кај сите три конјугации кои ќе ги наведеме се однесуваат на сегашната состојба на глаголот во ароманскиот охридски говор, односно ќе бидат претставени во форма добиена од живиот говор.

-прво лице еднина:	- Ø	<	- u
-второ лице еднина:	- 'i	<	- 'i
-трето лице еднина:	- Ø	<	- Ø
-прво лице множина:	- m	<	- mu
-второ лице множина:	- c	<	- ci
-трето лице множина:	- Ø	<	- Ø, - u

Кај првата конјугација, основниот вокал **-a-** се придржува кон следниве правила:

- ↪ **a** пред вокал се губи, додека пред консонант и во крајна позиција останува
- ↪ акцентираниот **a** пред **m** поминува во **ă**

-прво лице еднина:	st'rig-Ø-u > st'rig-u > st'rig-Ø > st'rig
-второ лице еднина:	st'rig-a-'i > st'rig-Ø-'i > st'riz-i > st'riz-Ø > st'riz
-трето лице еднина:	st'rig-a-Ø > st'rig-a > st'rigă
-прво лице множина:	stri'g-a-mu > stri'g-a-mØ > stri'găm
-второ лице множина:	stri'g-a-ci > stri'g-a-cØ > stri'gac
-трето лице множина:	st'rig-a-Ø > st'rig-a > st'rigă

И кај втората конјугација, основниот вокал **-e-** подлежи на истите правила, со тоа што врши и палатализација на претходните консонанти (како **-'i**).

-прво лице еднина:	st'rag-Ø-u > st'rag-u > st'rag-Ø > st'rag
-второ лице еднина:	st'rag-e-'i > st'rag-Ø-'i > st'raz-i > st'raz-Ø > st'raz
-трето лице еднина:	st'rag-e-Ø > st'raz-e > st'razi
-прво лице множина:	stra'g-e-mu > stra'z-e-mØ > stra'zem
-второ лице множина:	stra'g-e-ci > stra'z-e-cØ > stra'zec
-трето лице множина:	st'rag-e-u > st'rag-Ø-u > st'rag-u > st'rag-Ø > st'rag

Кај третата конјугација, основниот вокал **-'i-** подлежи на истите правила, со тоа што во трето лице еднина преминува во **e** (за да се избег-

не истоветноста со формата на второ лице едн.) кое според законите за алтернација на неакцентирани вокали преминува во *i*.

-прво лице еднина:	'dorm-Ø-u > 'dorm-u > 'dorm-Ø > 'dorm
-второ лице еднина:	'dorm-'i-'i > 'dorm-Ø-'i > 'dorń-i > 'dorń-Ø > 'dorń
-трето лице еднина:	'dorm -e-Ø > 'dorm-e > 'dormi
-прво лице множина:	dur'm-'i-mu > dur'ń-i-mØ > dur'ńim
-второ лице множина:	dur'm-'i-ci > dur'ń-i-cØ > dur'ńic
-трето лице множина:	'dorm-'i-u > 'dorm-Ø-u > 'dorm-u > 'dorm-Ø > 'dorm

Треба да се спомене дека во оваа конјугација влегуваат и глаголите со основен вокал **-ǎ-** ('avdi-av'zǎm, am'puti-ampu'cǎm, 'esi-in'šim/in'šǎm). Сепак сметам дека и овие глаголи биле со основен вокал **-i-** кое преминало во **ǎ**.

Исто така, постојат и нерегуларни глаголи (оние на кои основата им завршува на вокал). Кај нив не отпаднале старите лични наставки за прво и второ лице еднина.

Примери: ʔe-u, 'be-ǰ / ʔa-u, ʔa-i / š'ti-u, š'ti-ǰ

Во македонскиот охридски говор основата на презентот завршува на два основни вокала: **a** и **u**. Глаголите од старата **e**-група во поголем број преминале во **u**-групата, а одреден број во **a**-група (Видоески, 1984). Во **u**-група преминале глаголите со општ дел на консонант (*донесӣӣ, бидӣӣ, берӣӣ, кажӣӣ*) и оние глаголи на кои општиот дел им завршува на **-a-** (*зна̄ӣӣ, ѿка̄ӣӣ, ѿра̄ӣӣ*) и на **-e-** (*сме̄ӣӣ, ѿе̄ӣӣ, ̄ре̄ӣӣ*). Оние глаголи на кои општиот дел им завршува на **-u-** (*ѿӣја̄ӣ, мӣја̄ӣ, сѿӣја̄ӣ*) и на **-y-** (*дӯја̄ӣ, ѿцӯја̄ӣ, обӯја̄ӣ*) преминале во **a**-група. Оваа појава не е толку стара. Наспрема формите дадени во Четиријазичникот на Данаил (крајот на XVIII век) може да се забележи дека разлагањето на глаголите од **e**-група сè уште не било завршено (Конески, 1982).

Презентските лични наставки во македонскиот охридски говор се следниве: за прво лице еднина е **-ам**, за второ **-и**, за трето **-ѿ**. Во множина за прво лице е наставката **-ме**, за второ **-ѿе**, а за трето **-еѿ**. Кај **a**-групата, основниот вокал останува ист во сите лица освен во трето лице множина каде тој се асимилирал (*вик-a-eѿ é викеeѿ é вике:ѿ é викеѿ*). Кај **u**-групата во прво лице еднина наместо основниот вокал стои **-a-**. Истата појава е и во стандардниот македонски ја-

зик каде наставката **-ам** се јавува кај сите глаголски групи во прво лице еднина. Тоа е старата наставка **-мъ** која преку атематските глаголи се проширила на **a**-групата, а потоа и на другите глаголски групи (Конески, 1982). Што се однесува пак до наставката **-еӣ** за трето лице множина, таа исто така се проширила од глаголите од **a**-група и на оние од **и**-група. Инаку, во стандардниот јазик и во голем дел од говорите се обопштила наставката **-аӣ** за трето лице множина.

3.2.2. Имперфект

Имперфектот во **ароманскиот охридски** се образува така што на презентската основа се додава карактеристичниот суфикс **-а-**, и потоа личните наставки.

Личните наставки за имперфектот за сите три коњугации се следниве:

-прво лице еднина:	- m	<	- mu
-второ лице еднина:	- i	<	- i
-трето лице еднина:	- Ø	<	- Ø
-прво лице множина:	- m	<	- mu
-второ лице множина:	- t*		*(во сите други аромански говори, -t е наставка за 2л.мн. аорист, додека за имперфект е наставката -с)
-трето лице множина:	- Ø	<	- Ø

Кај првата коњугација настанува контракција на основниот вокал **-а-** и карактеристичниот суфикс **-а-** за имперфект.

-прво лице еднина:	porta-'a-mu > purta'a-mØ > pur'ta-m > pur'tam
-второ лице еднина:	porta-'a-i > purta'a-i > pur'ta-i > pur'taj
-трето лице еднина:	porta-'a-Ø > purta'a-Ø > pur'ta-Ø > pur'ta
-прво лице множина:	porta-'a-mu > purta'a-mØ > pur'ta-m > pur'tam
-второ лице множина:	porta-'a-t > pur'ta-t > pur'tat
-трето лице множина:	porta-'a-Ø > purta'a-Ø > pur'ta-Ø > pur'ta

Кај втората коњугација, од контактот на основниот вокал **-е-** и карактеристичниот суфикс **-а-** настанал дифтонгот **-еа-** кој е присутен во сите останати аромански говори. Во овој говор, дифтонгот се мо-

нофтонгизирал во **-е-**. Процесот сè уште не е комплетно завршен, така што (многу ретко) може да се чуе изговорот **-е^а-**.

-прво лице еднина:	tork-e-'a-mu > turce'a-mØ > tur'cea-m > tur'cem
-второ лице еднина:	tork-e-'a-i > turce'a-i > tur'cea-i > tur'cej
-трето лице еднина:	tork-e-'a-Ø > turce'a-Ø > tur'cea > tur'ce
-прво лице множина:	tork-e-'a-mu > turce'a-mØ > tur'cea-m > tur'cem
-второ лице множина:	tork-e-'a-t > turce'a-t > tur'cea-t > tur'cet
-трето лице множина:	tork-e-'a-Ø > turce'a-Ø > tur'cea > tur'ce

Кај третата конјугација се случува нешто слично како и кај втората. Тука од контактот на **i** и **a** се добил дифтонгот **ea** кој потоа преминал во **e**. Кај глаголите со основен вокал на **ǎ** (добиено од **i**), од контракцијата на **ǎ** и **a** се добило **a** (avzǎ-'a-m > av'zam).

-прво лице еднина:	fug-i-'a-mu > fuži'a-mØ > fu'zea-m > fu'zem
-второ лице еднина:	fug-i-'a-i > fuži'a-i > fu'zea-i > fu'zej
-трето лице еднина:	fug-i-'a--Ø > fuži'a-Ø > fu'zea > fu'ze
-прво лице множина:	fug-i-'a-mu > fuži'a-mØ > fu'zea-m > fu'zem
-второ лице множина:	fug-i-'a-t > fuži'a-t > fu'zea-t > fu'zet
-трето лице множина:	fug-i-'a--Ø > fuži'a-Ø > fu'zea > fu'ze

Кај неправилните глаголи имперфектот се гради на истиот начин:

1л.едн.през.	ʔau, š'tiu, 'ʔau, 'dau
1л.едн.импф.	lam, šti'em, ʔom, dǎ'dem

Имперфектот во **македонскиот охридски говор** се образува така што на општиот дел на глаголот се додава основен вокал и личните наставки за имперфект.

Наставките за имперфект се следниве:

-прво лице еднина:	-ф
-второ лице еднина:	-ше
-трето лице еднина:	-ше
-прво лице множина:	-фме
-второ лице множина:	-фте
-трето лице множина:	-ја

Наставката за прво лице еднина потекнува од старословенската наставка за имперфект чиј конечен облик **-x** бил добиен по контракциите и асимилациите што настанувале меѓу вокалите кои биле пред **-x** и кои биле составен дел на таа наставка. Исто така, и наставките за прво и второ лице множина потекнуваат од наставките **-xme** и **-xīe**. Старата наставка за трето лице множина **-*xa** се јавува во повеќе разновидности во македонските говори, додека во охридскиот говор по отпаѓањето на **-x** се јавува **-j** меѓу двата вокала.

Кај **a**-групата, основниот вокал кој се јавува во презентот останува и во имперфектот. Па така ќе биде: *вик-a-ф, вик-a-ше,...*

Кај **u**-групата, основниот вокал е изменет и наместо **-u** се јавува **-e**. Според тоа, на општот дел се додава **e**, а потоа личните наставки за имперфект: *нос-e-ф, нос-e-ше,...* Имперфектот од свршените глаголи се образува на истиот начин: *...сѝан-e-ф, ...сѝан-e-ше, ...; ...исѝи-(j)-a-ф, ...исѝи-(j)-a-ше.*

3.2.3. Аорист

Во **ароманскиот охридски говор**, личните наставки за аорист се следниве:

-прво лице еднина:	- i	<	- iu
-второ лице еднина:	- š	<	- šī
-трето лице еднина:	- Ø	<	- Ø
-прво лице множина:	- m	<	- mu
-второ лице множина:	- t	<	- tu
-трето лице множина:	- řă	<	- řă

Кај првата конјугација аористот се образува така што на презентската основа се додаваат личните наставки за аорист. Треба да се напомене дека кај оваа конјугација во трето лице еднина и во прво лице множина вокалот од основата **-a-** преминува во **-ă-**. Тоа е најверојатно за да се избегне истоветноста со формите на имперфектот.

-прво лице еднина:	por't-a-i > pur'ta-i > pur'taj
-второ лице еднина:	por't-a-ši > pur'ta-šØ > pur'taš
-трето лице еднина:	por't-a-Ø > pur'ta-Ø > pur'tă
-прво лице множина:	por't-a-mu > pur'ta-mØ > pur'tăm

-второ лице множина:	por't-a-tu > pur'ta-tØ > pur'tat
-трето лице множина:	por't-a-ră > pur'ta-ră > pur'tară

Кај втората конјугација аористот се образува така што на аористната основа се додаваат личните наставки за аорист. Аористната основа е составена од коренот на глаголот и карактеристичниот суфикс за аорист (за втората конјугација тоа е **-u-**). Голем број на глаголи од оваа конјугација имаат таканаречен "силен" аорист, односно аористната основа се образува од глаголскиот корен и суфиксот **-s-** кој редовно предизвикува консонантски и вокалски алтернации.

Форми со регуларен аорист:

-прво лице еднина:	umpl-'u-i > ump'lu-i > ump'luĭ
-второ лице еднина:	umpl-'u-ši > ump'lu -šØ > ump'luš
-трето лице еднина:	umpl-'u-Ø > ump'lu-Ø > ump'lu
-прво лице множина:	umpl-'u-mu > ump'lu-mØ > ump'lum
-второ лице множина:	umpl-'u-tu > ump'lu-tØ > ump'lut
-трето лице множина:	umpl-'u-ră > ump'lu-ră > ump'lură

Форми со "силен" аорист:

Зл.едн.през.	st'razi	'faci	'herbi	s'puni
		аорист		
-1 лице еднина:	st'rapš	feč	herš	spuš
-2 лице еднина:	străp'seš	fă'ceš	her'seš	spu'seš
-3 лице еднина:	st'rapsi	'feci	'hersi	s'pusi
-1 лице множина:	st'rapsu	'fecu	'hersu	s'pusu
-2 лице множина:	st'rapsut	'fecut	'hersut	s'pusut
-3 лице множина:	st'rapsără	'fecără	'hersără	s'pusără

Кај третата конјугација аористот се образува така што на презентската основа се додаваат личните наставки за аорист. Во аористот основниот вокал **-i-** секогаш е под акцент и поради тоа настануваат алтернации во коренската морфема.

-прво лице еднина:	dorm-'i-i > dur'ni-i > dur'niĭ
-второ лице еднина:	dorm-'i-ši > dur'ni-šØ > dur'niš
-трето лице еднина:	dorm-'i-Ø > dur'ni-Ø > dur'ni

-прво лице множина:	dorm-'i-mu > dur'ni-mØ > dur'nim
-второ лице множина:	dorm-'i-tu > dur'ni-tØ > dur'nit
-трето лице множина:	dorm-'i-ră > dur'ni-ră > dur'niră

Кај оние глаголи на кои основниот вокал *-i-* им поминал во *-ă-*, аористот се образува на истиот начин. Основниот вокал *-ă-* е под акцент низ целата парадигма.

in'săj,	in'săš,	in'să,	in'săm,	in'săt,	in'sără
av'zăj,	av'zăš,	av'ză,	av'zăm,	av'zăt,	av'zără

Во македонскиот охридски говор наставките за аорист се исти (освен во второ и трето лице еднина) со наставките за имперфект. Тоа настанало со мешање на некои форми од аористот и имперфектот, а потоа и самите наставки во извесна мера се изедначиле (Конески, 1982).

-прво лице еднина:	-ф
-второ лице еднина:	-Ø
-трето лице еднина:	-Ø
-прво лице множина:	-фме
-второ лице множина:	-фте
-трето лице множина:	-ја

Кај *a*-групата основниот вокал останува ист и во аористот: *иској-а-ф*, *иској-а-Ø*. Глаголите од *a*-група кои потекнуваат од старата *e*-група и кои во презент завршуваат на вокал (*-u-*, *-y-*), во аорист немаат основен вокал, туку личните наставки се додаваат директно на општиот дел.

3л.едн.през.	пијат,	се мијат,	...чујат,	...надујат,
1л.едн.аор.	пиф,	(из)миф,	чуф,	надуф,

Кај *u*-групата во аорист се јавуваат повеќе основни вокали. Основниот вокал *-u-* се јавува кај најголем дел на глаголите од оваа група (со исклучок на оние глаголи кои потекнуваат од старата *e*-група).

3л.едн.през.	учит,	вадит,	делит,
1л.едн.аор.	(на)учиф,	(на,из)вадиф,	(по)делиф,

Основниот вокал **-e-** се јавува кај неколку глаголи, а и кај дел од оние што потекнуваат од старата **e**-група.

3л.едн.през.	...оздравит,	горит,	умрит,	...спрострит,
1л.едн.аор.	оздравеф(-иф),	(из)гореф,	умреф,	спростреф,

Основниот вокал **-a-** се јавува кај оние глаголи кои завршуваат на **-ои**, а и кај оние кои потекнуваат од старата **e**-група и чијшто општ дел завршува на **-н**, **-ш**, **-ж**, и на вокалите **-е** и **-а**.

3л.едн.през.	...паднит,	пишит,	кажит,	пејт,	ткајт,
1л.едн.аор.	паднаф,	пишаф,	кажаф,	ис)пејаф,	ис)ткајаф,

Основниот вокал **-o-** се јавува кај оние глаголи кои потекнуваат од старата **e**-група и на кои општиот дел им завршува на **-ч**, **-з**, **-џ** - **Ѣ**. Овој основен вокал се јавува и кај неколку други глаголи. Во второ и трето лице еднина кај овие глаголи се јавува основниот вокал **-e-**.

3л.едн.през.	...речит,	...слезит,	...исплетит,	... клајт,
1л.едн.аор.	рекоф,	слегоф,	исплетоф,	кладоф,
3л.едн.аор.	рече,	слезе,	испете,	кладе,

3.2.4. Императив

Посебни форми за императив постојат само во второ лице еднина и множина како во ароманскиот, така и во македонскиот охридски говор.

Во **ароманскиот охридски говор** императивот не поседува посебни суфикси, туку се користат постојните презентски форми.

Кај првата конјугација императивот се образува така што за второ лице еднина императив се користат формите на третото лице еднина на презентот, а за второ лице множина се користат формите на второ лице множина на презентот.

Пр.: 2л.едн.импер.= 3л.едн.през.	´toră, tu'šejă, 'tal'ă, 'măkă
2л.мн.импер.= 2л.мн.през.	tu'rac, tu'šac, tă'rac, mă'cac

Кај втората конјугација поголемиот дел на глаголи образуваат императив на истиот начин (2л.едн.импер.=3л.едн.през), (2л.мн.импер.=2л.мн.през.).

Пр.: 'torci, tur'cec; frãnzi, frãn'zec; s'puni, spu'nec

Постојат глаголи кај кои второто лице на императив им е исто со второ лице презент (и еднина и множина).

Пр.: 'šãz, šã'dec; st'raz, strã'zec; 'vez, vã'dec

Кај третата конјугација формите на глаголите во второ лице еднина императив се еднакви или со формите на трето лице еднина презент, или со формите на второ лице еднина презент, додека во второ лице множина императив, тие без исклучок се идентични со формите на второ лице множина презент.

Пр.: 'avz, av'zãc; 'dorn, dur'níc; 'eš, in'sãc; 'fuz, fu'zic;

Глаголите со суфикс (-'esk- / -'ãsk-) во второ лице еднина имаат скратени форми во однос на презентските форми, додека во второ лице множина не отстапуваат од правилата.

Пр.:	3л.едн.през.	pul'tešti	zbu'rãšti
	2л.едн.импер.	pul'te	zbu'rã
	2л.едн.импер.	pul'tic	zbu'rãc

Постојат и глаголи кои имаат нерегуларни форми за императив (во второ лице еднина).

Пр.:	2л.едн.през.	'fac	'duc	'zãc
	2л.едн.импер.	'fã	'du	'zã
	2л.едн.импер.	fã'cec	du'cec	zã'cec

Овие форми се всушност формите од второ лице еднина презент со отфрлен краен консонант. Сп. латински: fac, duc, dic. (Голомб 1984)

Забелешка: Според Matilda Caragiu-Marioteanu (1968), преодните глаголи градат императив од трето лице еднина презент, додека непреодните од второ лице еднина презент. Ова правило постоело и

во охридскиот аромански говор, но во сегашната етапа тоа е во голема мера расколебано што веќе не може да се смета за правило. Така, глаголите **avdi** и **vedi** кои имале двојни форми (во зависност од тоа дали се употребувале со преодно или непреодно значење) сега имаат само една форма на императив која е еднаква на формата на второ лице еднина презент. Исто така, постојат и глаголи кои иако се непреодни (или се употребуваат со непреодно значење), образуваат императив со трето лице еднина презент (s'puni, tu'sezǎ), а постојат и преодни (или со преодно значење) кои образуваат императив со второ лице еднина презент (st'raz, 'šǎz-u).

Во македонскиот охридски говор императивот се гради така што на глаголската основа се додаваат одредени суфикси.

Кај **a**-групата се додава наставката **-j** за второ лице еднина и **-j̄īe** за второ лице множина. Кај оваа глаголска група наставките се додаваат кон основата на глаголот (општ дел + основен вокал).

Пр.: викат : *вика-j, вика-j̄īe*.

Кај оние глаголи кои потекнуваат од старата **e**-група, а кои завршуваат на **-u** (*с̄ија̄ӣ, мија̄ӣ, њија̄ӣ*), се јавуваат двојни форми за императив (*с̄ија̄j/с̄и, с̄ија̄j̄īe/с̄ӣӣe*). Глаголите од **a**-група кои завршуваат на **-u**, имаат регуларни форми за императив (*обуј, обуј̄īe*).

Кај **u**-групата глаголите со општ дел на консонант ја добиваат наставката **-u** за второ лице еднина и **-ūīe** за второ лице множина, вклучувајќи ги и глаголите кои потекнуваат од старата **e**-група.

Пр.: *сечи, сечӣīe; носи, носӣīe; с̄ӣани, с̄ӣанӣīe*

Глаголите од оваа група на кои општиот дел им завршува на вокал: **-o** (*с̄ио̄j̄ī, кро̄j̄ī*), **-e** (*ње̄j̄ī, се̄j̄ī*), **-a** (*њка̄j̄ī, зна̄j̄ī*), имаат наставка **-j** која се додава директно на општиот дел.

Пр.: *с̄ио̄j, с̄ио̄j̄īe; ње̄j, ње̄j̄īe; њка̄j, њка̄j̄īe;*
Заб. императив од **оде** *ој, о̄j̄īe*

Треба да се спомене дека кај наставките **-j, -j̄īe**, кои се јавуваат кај глаголите од **a**-група и кај оние глаголи со општ дел на вокал, **-j** е добиено од **-u** во позиција по вокал.

3.2.5. Прохибитив

Во ароманскиот охридски, прохибитивот се образува со негацијата **ni** и формата за императив.

Во македонскиот охридски прохибитивот се образува со негацијата **ne** и со формата за императив. Ваквото образување е пообично за несвршените глаголи, додека за свршените е многу ретко и со друго значење (Конески 1982). Прохибитивот исто така се образува и со конструкцијата **немој/немојѝе да** и формата за презент.

3.2.6. Партицип

Во ароманскиот охридски говор постои само една форма за партицип, а тоа е формата на минатиот партицип. Овој партицип се образува врз аористната основа. Кај повеќето глаголи се јавува карактеристичниот суфикс **-t-**, додека кај одреден број на глаголи формата на партиципот е непредвидлива (според формите на т.н.р. "силен" аорист).

Пр.:

	I конјугација	II конјугација	III конјугација
1л.едн.аор.	ta'l'ai stri'gai	ša'zui ump'luı	fu'ziı av'zai
партицип	ta'l'atā stri'gatā	ša'zutā ump'lutā	fu'zitā av'zātā

Постојат и форми со нерегуларен партицип:

1л.едн.аор.	mulš	strimš	neš	strapš	feč	spuš	frāmš	herš
партицип	mulsā	strimtā	nesā	straptā	faptā	spusā	frāmtā	hertā

Формите за партицип прикажани во примериве се во женски род кој е немаркиран во ароманскиот. Кога формите за партицип влегуваат во конструкции со **esk** (сум) и кога се во функција на глаголска придавка, тие се менуваат по род и број.

Во македонскиот охридски говор постојат два типа на партицип: **л**-партицип и **н/ӣ**-партицип. **Л**-партиципот потекнува од старословенскиот минат активен партицип II, односно од таканаречената активна глаголска придавка. Сега тој е сведен само како партицип во сложените минати времиња и кај конструкциите со **би**, **ќе** и **да**. Од заедничките нешта со глаголска придавка останала само родовската

поделеност. Имено, *л*-партиципот ги чува сите три рода во еднина (*носел, носела, носело*) и еднинствената форма за множина (*носеле*). *Л*-партиципот се гради така што суфиксот *-л-* се додава на имперфектната или на аористната основа на глаголот. Постојат глаголи кои образуваат *л*-партицип и од двете основи (*ӣијал/ӣил, броел/бројал*). Исто така, и свршените глаголи имаат по две форми - една градена врз аористната основа, а друга врз имперфектната (*с̄ӣанал/...с̄ӣанел, ошол/...ојдел, рекол/...речел*). Кај глаголите од *а*-група постои само една форма за *л*-партицип бидејќи нивната основа (и основниот вокал) е иста низ минатите времиња.

Н/Т-партиципот потекнува од стариот пасивен партицип на перфектот или таканаречената пасивна глаголска придавка. Од денешен аспект, овој партицип не претставува само пасивна глаголска придавка, туку може да биде и партицип и глаголска придавка. Како партицип се употребува во конструкциите со *имам* и *сум* (*имам дојдено, сум дојден*) и во некои други сложени конструкции (*ќе имам с̄ӣанай̄о, да имав кӯено*). Опозицијата преодност-непреодност во голема мерка се изгубила и тоа влијаело оваа форма да се употребува и со преодни и со непреодни глаголи и според нивното значење добива улога на активна или пасивна глаголска придавка.

Суфиксот *-н-* се додава кај оние глаголи чиј што општ дел не завршува на *-н* (*викан, јаден, оден, носен*). Суфиксот *-(а)ӣн-* се додава кај оние глаголи чијшто општ дел завршува на *-н-* (*с̄ӣанай̄, женай̄, ӣурнай̄*). Постојат и глаголи со двојни форми, по ист образец како и кај *л*-партиципот, (*с̄ӣијан/с̄ӣан, берен/бран, ӣерен/ӣран*). Кога *н/ӣн-* формата е во функција на глаголска придавка и кога влегува во конструкции со *сум*, тогаш таа се менува по род (*ӣерен, ӣерена, ӣерено, ӣерени; јас сум ојден/ојдена/ојдено, ние сме ојдени*). Кога пак *н/ӣн-* партиципот влегува во конструкции со *имам*, тогаш не се менува ниту по број и род, туку низ целата парадигма е присутна формата на средниот род како најнемаркиран (*ӣој/ӣиаа/ӣоа имай̄ ојдено, ӣие имей̄ ојдено*).

3.2.7. Глаголска именка

Во **ароманскиот охридски говор**, глаголската именка (која потекнува од стариот инфинитив) се гради со наставката **-ri** која се додава на презентската основа на глаголите.

Кај првата и кај втората конјугација вокалот од презентската основа не се менува и така имаме: pur'tari, mǎ'kari, luk'tari, strǎ'zeri, šǎ'deri, fǎ'ceri, nǎ'zeri, du'ceri...

Кај третата конјугација вокалот од презентската основа **-i** преминал во **-e**, па така имаме: fu'zeri, dur'neri, pul'teri...

Оние глаголи од четвртата конјугација со **-ǎ** како вокал во презентската основа, глаголска именка образуваат регуларно: av'zǎri, amru'cǎri, zbu'rarǎi...

Што се однесува до овој премин од **-i** во **-e**, во ароманскиот охридски говор тој е завршен, додека во крушевскиот (Голомб 1984) сè уште постојат некои глаголи со двојни форми и некои со зачуван вокал: fu'zire - fuze'are, pǎl'tire, mut'fire, in'šire...

Глаголската именка во **македонскиот охридски говор** се образува со наставката **-ње** и тоа само од несвршени глаголи.

Кај **a**-групата основниот вокал останува ист, па така ќе имаме: *ӣрчање, викање, с̄ијање/с̄иање, ко̄иање, ӣијање...*

Кај **u**-групата основниот вокал кај глаголите кои образуваат глаголска именка **e -e**.

Пр.: *одење, влеѓвење, ӣеење, молење, носење...*

3.2.8. Глаголски прилог

Посебни форми за глаголски прилог во македонскиот охридски говор не се забележани во рамките на теренските испитувања. Според Видоески (1984), во македонскиот охридски говор се среќаваат форми на глаголскиот прилог кои завршуваат на **-ешчем**: *викаешчем, ӣлачешчем, носеешчем...*

Исто така, и во ароманскиот охридски говор не се забележани форми за глаголски прилог, иако во некои аромански говори оваа категорија сè уште живее.

3.2.9. Сложени глаголски конструкции

Во **ароманскиот охридски** постојат голем број сложени глаголски конструкции. Сложените минати времиња се градат со формите на помошниот глагол **имам/сум** и минатиот партицип. Перфектот (тип **а**) се гради со формите за презент на помошниот глагол **ам(имам)** и минатиот партицип кој не се менува, односно се наоѓа во женски род кој е најнемаркиран. Перфектот од типот **б** се гради со формите за презент на помошниот глагол **esk(сум)** и минатиот партицип кој се менува по род и број. Плусквамперфектот I (тип **а** и **б**) се гради на истиот начин како перфектот (**а** и **б**) со тоа што формите на **ам(имам)**, односно **esk(сум)** се наоѓаат во имперфект. Кај плусквамперфектот II, тип **а** и **б**, формите на помошниот глагол **ам/esk** се наоѓаат во аорист, додека партиципот останува како и кај перфектот и плускавамперфектот. Плусквамперфектот III (тип **а**) се гради со формите за перфект на помошниот глагол **ам(имам)** и неменливиот партицип, додека типот **б** се гради со формите за перфект на помошниот глагол **esk(сум)** и менливиот партицип. Плусквамперфектот IV се гради со формите за плусквамперфект I на помошниот глагол **ам/esk** и со минатиот партицип. Плусквамперфектот V се гради со формите за плусквамперфект II на помошниот глагол **ам/esk** и со минатиот партицип.

Конструкциите со **сă** се образуваат со неменливата частица **сă** и со глаголите во презент, имперфект, перфект и плусквамперфект. Частичата **сă** може да се јави во повеќе варијанти во зависност од гласот кој ѝ следува. Така, кога се наоѓа пред **s, ŝ, z, ž**, таа се реализира како **сă** (să-spun, să-șuc, să-zburessk). Кога се наоѓа пред вокали, сонанти и безвучни согласки, се реализира како **s** (s-avd, s-neg, s-pot, s-tork). Кога, пак, се наоѓа пред звучни согласки, таа се озвучува и преминаува во **z** (z-bat, z-ved, z-dorm). Кога **сă** влегува во конструкции со формите на презентот, во втората и третата конјугација настануваат промени. Имено, формите за трето лице еднина и множина завршуваат на **-ă**, наместо на **-i** (Зл.едн.), односно на **-∅** (Зл.мн.). Исто така, и помошните глаголи **ам(имам)** и **esk(сум)** кога стапуваат во комбинација со **сă** имаат посебни форми (в. глава I, точка 1.1.).

Конструкциите со **va** односно со варијантата **u** стапуваат во комбинации со истите форми како и конструкциите со **сă**, односно **va/u** се додава на системите на конструкциите со **сă** (u s-neg, u s-nă'zet, u s-am 'nesă, u s-a'vem 'nesă,).

Конструкциите со **-ска/-ска** имаат и прости форми, но исто така влегуваат и во сложени конструкции. Простите форми се

образуваат така што на имперфектната основа се додава суфиксот **-cka/-ska** (tu'racka, vǎ'necka, adu'ceska, becka, luk'racka, nǎ'zecka). Само формите со **-cka/-ska** од помошните глаголи се образуваат од аористната основа: am(имам)-**avuska**, esk(сум)-**fuska**.

Сите овие форми се неменливи и остануваат непроменети и кога влегуваат во сложени конструкции. Можат да влегуваат во комбинација со **va/u** (u s-tu'racka) и да сочинуваат перфектни конструкции со **-ska**-формата на помошниот глагол **am/esk** и партиципот на глаголот (a'vuska tu'ratǎ, 'fuska vǎ'nit). Формите **-ska** и **-cka** претставуваат само варијанти во изговорот. Претпоставуваме дека меѓу основата и суфиксот **-ka** се вметнува суфиксот **-ts-** за разграничување и избегнување на алтернации. Исто така, вокалот **a** од суфиксот **-ka** не подлежи на правилата за премин на неакцентирано **a** во **ǎ**. Инаку, суфиксот **-ka** потекнува од формата за трето лице еднина сегашно време на албанскиот помошен глагол **kam**(имам) која во овој аромански говор е скаменета и неменлива.

Во македонскиот охридски исто така постојат неколку временски и модални сложени конструкции. Сложените минати времиња се градат со помошниот глагол **имам** или **сум** и **л-** односно **н/ӣ-** партиципот. Перфектот I се гради со формите за сегашно време на помошниот глагол **сум** и со **л-** партиципот кој се менува по род и број. Перфектот IIa се гради со формите за сегашно време на помошниот глагол **имам** и со **н/ӣ-** партиципот кој не се менува, односно се наоѓа во среден род како најнемаркиран. Перфектот IIб се гради со формите за сегашно време на помошниот глагол **сум** и со **н/ӣ-** партиципот кој се менува по род и број. Плусквамперфектот I се гради со формите за имперфект на помошниот глагол **сум** и со **л-** партиципот кој се менува по род и број. Плусквамперфектот IIa и IIб се градат исто како и перфектот IIa и IIб со тоа што формите на помошниот глагол (**имам/сум**) се наоѓаат во имперфект.

Сложените конструкции со **ќе** се распространети во македонскиот охридски говор и се образуваат со помош на неменливата частица **ќе** која може да влезе во конструкции со глаголски форми во презент, имперфект, перфект I и II, плусквамперфект I и II. Исто така и конструкциите со **да** влегуваат во комбинации со истите временски и модални конструкции како и оние со **ќе**.

Конструкциите со **би** се градат со неменливата частица **би** и со **л-** партиципот кој се менува по род и број.

3.3. Семантичко-функционална анализа

Вовед

Во оваа глава ќе се обидам да ги протолкувам најпрвин придружните предикативни категории кои се јавуваат кај глаголот како што се родот, бројот и лицето. Потоа низ категоријата дијатеза ќе се обидам да укажам на основните поделби на пасивна и активна дијатеза и на поделбата на преодни, непреодни и повратни глаголи во рамките на активната дијатеза. Исто така, ќе биде разгледана и категоријата вид. Потоа во рамките на основните предикативни категории на глаголот ќе ги разгледам категориите начин и време. На крајот ќе ги прикажам непредикативните категории - глаголски прилог и глаголска именка. Глаголската придавка(партиципот) ја прикажувам во оние глаголски категории и времиња каде најчесто се јавува или е дел од сложени конструкции. Нејзината атрибуциска функција не ја опишувам бидејќи сметам дека тоа не спаѓа во доменот на глаголскиот систем.

3.3.1. Придружни предикативни категории

Лице, род и број

По однос на категоријата **лице**, ароманскиот и македонскиот охридски говор воопшто не се разликуваат од соодветните стандардни јазици (за ароманскиот го претпоставувам романскиот како најблизок стандарден јазик). И во едината и во множината постојат по три лични форми кои се согласуваат со личните заменки. Формални показатели на лицето се личните наставки (тука спаѓа и формантот - Ø). Има и случаи кога за две лица постои една иста лична наставка, така што лицето се одредува или со лична заменка, или преку кон-

вратни форми од преодните глаголи (...s-a'dusi, ...s-ǎn'kuprǎ). Треба да кажам дека понекогаш во ароманскиот повратната замена се јавува и во формата sǎs. Тоа е најверојатно за да се избегне хомонимија со формата sǎ која претставува аромански пандан на сврзникот **да** кој се употребува во субјунктивот и во други конструкции.

Во рамките на дијалектот **македонскиот охридски говор** не се разликува од стандардниот јазик. За означување на пасивната дијалект-за најчесто се употребуваат конструкциите со формите на помошниот глагол **сум** и глаголска придавка од преодни глаголи (...e носен, ...e удрен.), а исто така се употребуваат и конструкции со повратната замена **се** и личните глаголски форми со преодно значење (...се гради, ...се носи).

Најпрвин ќе ги споменам конструкциите со повратни глаголски форми, кои се јавуваат почесто и кои го означуваат пасивот како процес. Сепак, да споменам дека и во ароманскиот и во македонскиот охридски постои тенденција за избегнување на пасивните конструкции и употреба на конструкции со активно значење на нивна сметка. Ќе наведам неколку примери за употребата на пасивните конструкции објазувани со повратни глаголски форми.

Примери:

Сирењето се клават на полицата.

'Kašu z-'bagǎ pi š'tratu.

Се слушаше само викање.

S-av'de 'numǎ au'rari.

Лебот се сечеше со нож.

'Rǎne sǎs tǎ'l'a ku kǎ'cutu.

Портата не се отвори.

'Porta nu sǎ zdǎ'feci.

Кај ваквите конструкции понекогаш пасивното значење може да се одреди само во контекстот:

Хартијата лесно се кинеше. - пасив

Hǎr'tia s-aru'pe ku l'ǎ'sora.

Срцето ми се кинеше. - повратност

'Inǎmǎ nǎ s-aru'pe.

Кај пасивните конструкции со повратна глаголска форма најчесто не се јавува агенсот на површината на текстот. Но како генерален агенс секогаш стои "човек" во длабинската структура на текстот. Во случаите кога се јавува агенсот на површината, на него најчесто се укажува со предлогот *od*(di).

Пр.:

Се слушаја врисоци од селаните.

Zgi'l'ari s-av'za di 'omǎn'a.

Што се однесува до вториот начин за изразување на пасивната дијатеза, може да се каже дека конструкциите со формите на помошниот глагол *сум/esk* + *парципий* со придавско значење од преодни глаголи не побудуваат вистинско пасивно значење. Со овие конструкции не се изразува процес, туку состојба. Со други зборови може да се каже дека овие конструкции не покажуваат дека субјектот подлежи на нечија акција, туку дека субјектот се наоѓа во состојба која е резултат на некоја веќе извршена акција. Така, во преден план избива резултатот, а извршителот (агенсот) е небитен, дури и кога ќе се појави на површината на текстот тој битно не го менува значењето.

Примери:

Црквата во Горна Белица е изградена во XVIII век.

Va'serkǎ tu Bela di Sus 'esti adǎ'ratǎ ti se'kulǎ XVIII.

Сирењето е клаено на полицата (од овчарот).

'Kašu 'esti bǎ'gat pit štrat (di kǎ'saru).

Москополе беше запалено од Али Паша Јанински.

Moskopole a're ap'resǎ di Ali Paša di Janina.

Треба да се спомене дека вакви конструкции најчесто се образдуваат од свршени глаголи (во македонскиот охридски), односно од глаголи кои во себе носат лексички признак за свршеност (во ароманскиот охридски). Кај конструкциите од вакви глаголи резултативноста е најизразена. Кај несвршените глаголи, до поголем израз доаѓа процесуалното значење отколку резултативното.

Примери:

Тој е носен на раце од другарите.

Nǎs 'esti pur'tat pi mǎn di 'socl'a.

Кај ваквиот тип на конструкции не е вообичаена употреба на пасивната конструкција без некаква определба.

Примери:

Црквата е градена - три години - на ритчето - од селаните.

Va'serkă 'esti adă'rată (значи - 'црквата е изградена')

Кај ароманскиот, пак, ваквите значења можат да се согледаат само од контекст, бидејќи не постои опозицијата свршеност-несвршеност (барем не од македонски тип).

Исто така, треба да споменам дека во ароманскиот и во македонскиот охридски говор постојат вакви конструкции (*сум/esk + ѝарѝициѝ* од предони глаголи) кои имаат активно значење. Сметам дека ова се должи на големата употреба на конструкциите со *имам(am)* и *сум(esk) + ѝарѝициѝ*. Иако за овие конструкции ќе стане збор понатаму (во делот за сложените минати времиња), сепак ќе наведам неколку карактеристични примери каде што се јавуваат овие конструкции со активно значење.

Примери:

Слушнат сум со Дона.

Av'zăt esk ku Ndonă.

Тома е виден со Виктор.

Toma 'esti vă'zut ku Viktor.

Пијан сум три пива.

Esk bit trej 'piva.

Наведениве примери не означуваат пасив, односно не значат дека 'некој ме слушнал, или некој ги видел Тома и Виктор', туку дека 'јас сум се слушнал со Дона', одн. дека 'Тома се видел со Виктор'.

Во рамките на **активната дијатеза**, глаголите се генерално поделени на повратни, преодни и непреодни.

Повратните глаголи се придружувани од повратната замена **се** и не мора секогаш да покажуваат дека дејството се враќа на субјектот, на пр. *се мијам*, *се бричам* (себе си) наспрема *се смеам*, *се радувам* (Конески, 1982, стр.361). Тоа значи дека дејството останува во доменот на субјектот (како и кај непреодните глаголи), а во одреден број на случаи може и да се врати на субјектот. Ќе ги споменам неколкуте основни значења на овие глаголи. За употребата на

овие глаголи со пасивно значење веќе стана збор погоре. Овие глаголи често се јавуваат во безсубјектни конструкции.

Примери:

Во Белица се спијат убо:.

Tu Beala z-'dormi bună.

Ми се гледат телевизија.

N'ă să 'vedi tele'vizie.

Тука ќе ги споменам и таканаречените заемно-повратни глаголи кај кои дејството го вршат различни субјекти еден врз друг.

Примери:

Се гледаме секој ден.

Noi nă vă'dem 'kafi 'ziă.

Детето се карат со мајка му.

Fi'çoru să n'kaça ku 'măşă.

Според Конески (1982, стр. 363), не може во строга смисла да се зборува за заемно-повратни глаголи туку за заемно-повратно значење, бидејќи тие глаголи може да се јават и со друго значење освен со заемно-повратното.

Примери:

Од Горна Белица се гледат Охридското Езеро.

Din Bela di Sus z-'vedi 'gole.

Детето се карат ако не е мирно.

Fi'çoru să n'kaça ka să nu 'hibă bun.

Што се однесува до односот меѓу повратните глаголи во ароманскиот и во македонскиот охридски говор, може да се каже дека во ароманскиот постојат извесен број глаголи кои се повратни, а чии еквиваленти во македонскиот не се. Истото може да се каже и во обратна насока, но во помал степен.

Ќе наведам неколку аромански повратни глаголи и нивните македонски еквиваленти, бидејќи сметам дека тоа има извесна улога во расколебувањето на опозицијата преодност-непреодност во македонскиот и во ароманскиот охридски говор.

повратен	преоден	првобитно непреоден	преоден
mi bag	u bag pi fičoru	легнувам	го легнувам детето
mi skol	u skol pi fičoru	станувам	го станувам детето
mi šād	u šād pi fičoru	седнувам	го седнувам детето

Оваа претпоставка се базира на фактот дека многу често повратните глаголи (кои се со непреодно значење) имаат преодни парници (без повратната замена). Тоа доаѓа оттаму што дејството кое субјектот го врши врз самиот себе, може да го врши и врз друг (*се мие-мие некоѓо, се чешила-чешила некоѓо, ...*), односно да направи внатрешната состојба во која се наоѓа да му ја пренесе и на некој друг (*се смее-(на)смее некоѓо, се радува-(из)радува некоѓо, ...*). Инаку, во ароманскиот охридски говор, повратната замена **šā** (**šā** за датив) се јавува само во трето лице еднина и множина, додека за другите лица се употребуваат личните замени (кратките форми) за акузатив, одн. за датив.

Примери:

<u>асс. аром.</u>	<u>макед.</u>	буквално значење:
Mi lau	Се мијам	(Ме мијам)
Ti laj	Се миеш	(Те миеш)
Šā la	Се мие	(Се мие)
Nā lām	Се миеме	(Нè миеме)
Vā lac	Се миете	(Ве миете)
Šā la	Се мијат	(Се мијат)

<u>дат. аром.</u>	<u>макед.</u>	буквално значење:
N'ā li lau māñli	Си ги мијам рацете	(Ми ги мијам рацете)
Cā li laj māñli	Си ги миеш рацете	(Ти ги миеш рацете)
Šā li la māñli	Си ги мие рацете	(Си ги мие рацете)
Nā li lām māñli	Си ги миеме рацете	(Ни ги миеме рацете)
Vā li lac māñli	Си ги миете рацете	(Ви ги миете рацете)
Šā li la māñli	Си ги мијат рацете	(Си ги мијат рацете)

Секако дека ваквиот начин на изразување на повратноста во ароманскиот имал улога во расколебувањето на опозицијата преод-

ност-непреодност во македонскиот охридски говор. Покрај ова, постоеле и други процеси и појави во двата јазика кои исто така имаат придонес во расколебувањето на споменатата опозиција. Ќе наведем неколку примери сосема обични за ароманскиот, а кои порано во македонскиот биле необични, бидејќи се образувани од глаголи со првично непреодно значење:

Го *седнаа* на стол.   Го *умреа* човекот.   Го *одам* полето.
 U šǎ'zurǎ pi s'kamnu.   U mu'riǎ omu.   U imn 'kampu.

Опозицијата преодност-непреодност во македонскиот јазик на извесен начин може да се поврзе со опозицијата свршеност-несвршеност, и тоа по начинот на образување. Имено, и покрај тоа што во македонскиот, како и во ароманскиот јазик постојат глаголи кои лексички се маркирани по однос на оваа опозиција, голем број глаголи во македонскиот јазик со помош на морфолошки средства влегуваат во групата на преодни, одн. непреодни. Ќе наведем неколку од нив:

непреодни: (несвршени)

спие
 се радува
 плива
 оди
 трча
 станува
 седнува
 се смее
 плаче
 пее
јаде
руча, вечера, ужина.....

преодни:

успие, преспие (заспие)
 израдува
 преплива
 изоди, дооди
 истрча, претрча
 стане^{+/-} (крева)
 седне (поседнува, наседнува)
 насмее, засмее
 расплаче, оплакува
 опејува, препејува
изеде, дојаде

Ваков зборообразувачки механизам не постои во ароманскиот. Таму исто така постојат глаголи кои во себе го носат приznakот преодност, одн. непреодност, но исто така постои и голем број глаголи кај кои преодното одн. непреодното значење може да се открие само во контекст.

Примери:

Dur'ńem trej šă'hăc.

U dur'ńij zuă.

A'rem la 'tini šă šă'dem ku Tomă.

A'rem la 'tini šă mi šă'zura pi s'kamnu.

A'sera im'nam pi 'munti.

A'sera u im'naj 'munte.

Спиев три саати.

Го преспав денот.

Бев кај тебе и седев со Тома.

Бев кај тебе и ме седнаа на стол.

Вчера одев по планина.

Вчера ја изодив планината.

Во голема мерка се поклопуваат глаголите во македонскиот кај кои тоа е решено со морфолошки средства, со оние глаголи во ароманскиот кај кои опозицијата преодност-непреодност е од контекстуална природа.

Како и во други случаи, патот до некој приближен заеднички модел доведува до извесни приспособувања на едниот или другиот јазик. Како пример може да се земе мегленороманскиот кој ги прифатил морфолошките средства за вид од македонскиот во рамките на патот до тој заеднички модел или заедничко поимање на таа категорија (Атанасов, 1990). Сметам дека и во овој случај се случило нешто слично, со тоа што овде македонскиот во извесна мерка го прифатил ароманскиот модел што довело до расколебување на границата меѓу преодните и непреодните глаголи.

Секако дека не може да се тврди дека ароманскиот е токму тој јазик кој ја условил таа промена во македонскиот јазик, но во секој случај бил преносник на силните балкански тенденции во тој правец. Поимањето за опозицијата преодност-непреодност од типот на ароманскиот јазик постои и во романскиот, грчкиот и во албанскиот јазик. Со други зборови, може да се каже дека расколебувањето на опозицијата преодност-непреодност во македонскиот јазик било под балканско влијание, а еден од најсилините медијатори бил ароманскиот.

Пред да ги наведем примерите, ќе напомам и некои од останатите битни елементи кои можеле да придонесат за оваа појава во македонскиот. Тоа е пред сè формирањето на општата партиципна форма која може да се образува не само од преодни и повратни глаголи, туку и од непреодни глаголи (*сїанай̄, сїиен, ле̄гнай̄, умрен, оден, ѿиен, јаден, биден*). Како една од етапите на развојот на општата партиципна форма е и нејзиното излегување од пасивната дијатеза, одн. преминот од пасивен партицип во општа партиципна форма. Ова е во тесна врска и со глаголските конструкции со *сум + ѿарїициї̄*.

Како друг елемент кој имал извесна улога во расколебувањето на оваа опозиција, е и модалната категорија на готовност која е присутна во балканските јазици за чии конструкции се смета дека се калкирани од балканските јазици (балканскиот турски и грчкиот).

Примери:

ar. U ăm'patur 'kampu ti 'ună 'zuă.
U măk 'păne ti 'ună mi'nuta.
U imnaj munte.

alb. E ha bukën për një orë.
E pij gjithë poçen (B.K.172)
E kaloj fushën për një orë.

ромски Me hav o ma'ro jekhe minu'take.

мак. Го јадам лебов за една минута.
Го одам полето за еден ден.

Секако дека и наведените елементи имаат улога во расколебувањето на опозицијата преодност-непреодност во македонскиот јазик, но сепак сметам дека најголема улога има приспособувањето на македонскиот јазик кон различното поимање на наведената опозиција во ароманскиот одн. другите балкански јазици. Поточно кажано, онаму каде што во македонскиот постојат два глагола (еден преоден и еден непреоден), во ароманскиот постои еден глагол кој може да има и преодна и непреодна употреба. Поради тоа сметам дека и македонските примарно непреодни глаголи го презеле и преодното значење од соодветните аромански (балкански) глаголи.

Оваа претпоставка ќе ја илустрирам со неколку примери од ароманскиот и албанскиот јазик.

Примери:

1.
ar. ... šă akă'că sə li p'lăngă 'tuti 'halili...
al. I qan hallet.
ромски Rov'arol po halii.
макед. Ги плаче (оплакува) маките.

- 2.**
ar. 'Omăńl'a u 'kăntă pi Krali Marko.
alb. Njerëzit e këndojnë Skenderbeun.
ромски O gilav'do gilabela e Krali Marko.
макед. Луѓето го пеат (опејуваат) Крале Марко.
- 3.**
ar. U hără'sij pi 'hil'u řu.
alb. E gëzuan me një dhuratë.
макед. Го радував (израдував) ....детето...со еден подарок.
- 4.**
ar. U šă'zură pi s'kamnu.
 U bă'gară pi kăr'vet.
 U sku'lară di s'kamnu.
alb. E ulën në karrike.
 E shtrinë në dyshe'me.
 E ngritën nga karrigja.
ромски Bešal'de e manu'se ki sandali'a.
макед. Го седнаа на столот.
 Го легнаа на кревет.
 Го станаа од столот.

Од погоре изложеното и од примерите може да се види како македонското поимање на опозицијата преодност-непреодност морало во извесна смисла да се доближи до балканското. Секако дека во живиот, говорен јазик доближувањето било поголемо, бидејќи билингвалните говорители (кои се и столб на сите јазични интерференции) во вакви ситуации најпрво го употребувале примарниот глагол како адекватен на оној во нивниот јазик и тоа со сите значења кои се јавуваат. Така, на *kant*, *këndoj* му одговара и 'пеам' (покривајќи го и 'опеам'), на *plăng*, *qaj*, - 'плачам' (покривајќи го и 'оплакувам'). Исто така, и глаголите кои во македонскиот биле само непреодни (*седна*, *сїана*, *умре*, *леѓна*,...) се приклониле кон ароманското поимање на соодветните глаголи (кои можат да бидат и со преодно и со непреодно значење):

U sə mor. Ќе умрам. **U s-u mu'rec 'omu.** Ќе го умрете човекот.

Сето ова доведува до констатација дека кон патот до тој "заеднички модел", македонскиот охридски говор се приклонил кон тенденциите кои постоеле во балканските јазици и прифатил нивното поимање на опозицијата преодност-непреодност, секако со цел за олеснување на меѓусебната комуникација и доближување до едно заедничко поимање на јазикот.

3.3.3. Вид

Овде накратко ќе ги изложам основните поимања на категоријата вид во ароманскиот и во македонскиот охридски говор. Инаку, поподробно објаснување на оваа категорија ќе биде прикажувано во рамките на анализата на глаголските предикативни конструкции во коишто категоријата вид најчесто доаѓа до израз.

За сите словенски јазици е типично разликувањето на свршени и несвршени глаголи. Во македонскиот јазик формите на оваа категорија имаат тенденција на постојан развој, пред сè поради продуктивноста на морфолошките средства (префиксите и суфиксите) со кои се образуваат свршени одн. несвршени глаголи. Според Конески (1982, стр. 169), засилувањето на продуктивноста на префиксите е најизразено во подрачјата каде што се најсилни контактите со останатите балкански јазици. Несловенското население при употребата на ваквите форми, најверојатно употребувало префикси и во такви форми за кои било необично префиксирањето. Како изразит случај на таква зголемена префиксација, Конески го наведува мегленороманскиот, кој не само што го прифатил македонското (словенското) поимање на категоријата вид, туку и пројавил поголема продуктивност и во случаи необични за македонскиот.

Примери:

kănt-prukănt	vcađi-puvecađi	să bukur-să zabukur
пее-пропее	гледа-прогледа	се весели-се завесели*
		*(необична форма за македонскиот)

Што се однесува до односот меѓу ароманскиот и македонскиот охридски говор, во рамките на категоријата вид се јавува најголемиот проблем во меѓусебната комуникација. Од една страна, во македонскиот постои тенденција за доразвивање на јазичните средства за изразување на соодветната категорија, а од друга страна, со тоа само

се продлабочува јазот што постои меѓу македонското (словенското) и ароманското (балканско и романско) поимање на категоријата вид. Со други зборови, во македонскиот се засилува граматичката (морфолошката) диференцијација на опозицијата свршеност-несвршеност, додека во ароманскиот не постои граматичка маркираност спрема соодветната опозиција. Но сето тоа не значи дека македонскиот и ароманскиот охридски говор не барале начини за доближување на поимањата за категоријата вид, притоа користејќи ги не само своите јазични средства, туку и средствата и тенденциите кои постоеле во другите балкански јазици. Во понатамошната анализа ќе бидат прикажани некои од тие приспособувања на ароманскиот и на македонскиот охридски говор во однос на категоријата вид.

Основни предикативни категории

Како што беше спомнато погоре, овде ќе бидат разгледани категориите време и начин. Најпрвин ќе го прикажам исказниот начин (индикатив) и времињата кои можат да се јават во овој начин. Тука го вбројувам и футурот иако кај него е изразита модалната значенска компонента и би можело да се издвои од исказниот начин. Потоа ќе ги разгледам и другите начини: императивот, субјунктивот и кондиционалот.

1. Исказен начин (индикатив)

1.1. Изразување на сегашност

1.1.1 Презент

Сегашното време ја зазема централната позиција на оската на категоријата време. Најчестото значење на презентот е да покажува акција која се одвива истовремено со моментот на зборувањето. Во македонскиот јазик презентот се образува и од свршени и од несвршени глаголи, но само несвршените (трајни) можат да се употребуваат за означување на сегашност. Бидејќи македонскиот охридски говор воопшто не се разликува од стандардниот јазик во однос на ова време, овде ќе ги наведам само основните начини за изразување на сегашност. Истото се однесува и на ароманскиот охридски говор за кој ќе наведам неколку примери (со македонски паралели) кои ги

покажуваат основните начини за образување на сегашност со формите на презентот.

Примери:

Означување на актуелна сегашност

Шо прајш? Гледам телевизија.

Ci fac? Munt'resc (ved) tele'vizije.

Гога ојт секој ден на работа.

Goga 'nezi 'kafi 'zuă la 'lukur.

Од сабота ја копат бавчата.

Di 'sămbătă u a'rămă băv'čău.

Три години ја градит куќана.

Treĵ ań u a'dară 'kasa.

Означување на вонвременска сегашност :

Четири мрдаат, четири одат. (Јавач и коњ) - (Б. Настев, 1988)

Patru n'îška, patru imna. (Kălăreclu ši kalu)

Долга кокошка, само се протева, врви, а назад не гледа. (Река)

Kukot lungu š-tut s-lundzecašti, fudzi š-nipoj nu muntreašti. (Arăulu)

Кругот е тркалезен.

Cirku esti rotund.

Како што се гледа од примериве, сегашноста скоро редовно се изразува со формите на презентот. И во примерите каде има актуелна употреба на сегашното време, може да се каже дека во моментот на зборувањето ние гледаме еден временски отсек на дејството кое всушност ги засега сите три временски плана.

1.2. Изразување на минатост

Минатоста најчесто се изразува со формите на минатите определени времиња (аорист и имперфект) и со минатите неопределени времиња (перфектот и плусквамперфектот). Иако поретко, минатоста може да се изразува и со формите на презентот.

1.2.1. Прости минати времиња/определени минати времиња

1.2.1.1. Имперфект

Имперфектот во македонскиот може да се образува и од свршени и од несвршени глаголи, но исто како и кај презентот, само несвршените глаголи се употребуваат за означување на минато опре-

делено несвршено време. Инаку, генералното значење на имперфектот е да покажува продолжително дејство кое се одвивало истовремено со некој момент во минатото (кој може а не мора да биде покажан на површината) во однос на моментот на зборување. Исто така имперфектот, како и аористот, означува засведочено дејство. Не мора да значи дека имперфектот не означува дејство кое се смета за извршено во однос на моментот на зборувањето, но ние го гледаме тоа дејство во неговото одвивање, а информацијата дали дејството завршило не е толку битна.

Примери:

Чера Кочи носеше дрва два саати.

A'sera Koči pur'ta 'lemi doj s̄ac.

Кога идаше први мај, го клававме бачилото на планина.

Kān vā'ne p'rota maj, u bā'gam tu'rāšte tu 'muntī.

Бачот го правеше сирењето. Го цедеше сирењето, цвиката ја клаваше во друга кофа, а сирењето го клаваше на полица.

Kā'saru u fā'ce 'kašu. U stā'kura 'kašu, 'zāru u bā'ga tu alt 'talor, 'kašu u bā'ga pi rat.

До 1945 година тие живеела во Горна Белица.

Pān 'anu 1945 nāš bā'na tu Beala din Sus.

1.2.1.2. Аорист

Основното значење на аористот е да покажува засведочено дејство кое е извршено во одреден момент на минатото. Секако дека најчесто за означување на минато свршено определено време се употребуваат свршените глаголи. Тенденцијата за блокирање на образување на аорист од несвршени глаголи е присутна и во македонскиот охридски говор. Тука се задржале само уште неколку форми на аорист од несвршени глаголи (*īīīīаф, īīиф, сīаф*; тука спаѓаат и двовидските глаголи со признак **јадам**: *јадоф, ручаф,...*), додека сите други форми се од свршени глаголи. Со оваа тенденција во голема мерка се олеснила меѓусебната комуникација на македонскиот и ароманскиот. Со ваквата тенденција во извесна мерка се упростуваат сфаќањата за опозицијата свршеност-несвршеност наспрема опозицијата аорист-имперфект и се доближуваат до ароманското сфаќање на соодветните опозиции каде опозицијата свршеност-несвршеност е најизразена преку односот аорист-имперфект. Како

што спомнав погоре, во ароманскиот не постои граматички маркирана видска разлика и за категоријата вид може единствено да се зборува во рамките на опозицијата аорист - имперфект.

Примери:

Вчера дојдоф и никој не излезе од куќата.

A'sera viŋ šă nŋci'un (kăj'văr) nu in'šă di 'kasa.

Му пишаф на Виктор за Божиќ.

L'ă ski'raj al Victor ti Kărčun.

Убо: спаф сношти.

'Buna dur'nŋj astă'nopti.

Тоа значи дека сите глаголи во ароманскиот охридски можат да образуваат и имперфект и аорист. Тука спаѓаат и глаголите *am*(*имаам*) и *esk*(*сум*) кои не само што имаат и аористни форми, туку тие форми се употребуваат и во сложени временски конструкции. Тука ќе ги разгледам само основните аористни форми на помошните глаголи, додека за сложените конструкции ќе стане збор понатаму. Во ароманскиот охридски говор овие форми се сè уште живи, за што сметам дека најголема улога имал албанскиот со кој овој охридски говор бил во непосреден контакт. Но иако постојат, овие форми целосно ја изгубиле разликата аорист-имперфект, односно во исти контексти можат да се употребат и формите на аористот и формите на имперфектот од помошните глаголи. Сметам дека за изедначувањето на значењата на имперфектните и аористните **am** и **esk** голем удел имал македонскиот охридски говор каде постојат само имперфектните форми на овие глаголи.

Примери:

A'sera 'mini fuĵ la Ndonā. (aor.)

A'sera 'mini a'rem la Ndonā. (imp.)

Вчера јас беф кај Дона.

'Mini fuĵ la 'tini treĵ să'hăc šă šă'dem ku mu'l'eră tă. (aor.)

'Mini a'rem la 'tini treĵ să'hăc šă šă'dem ku mu'l'eră tă. (imp.)

Јас беф кај тебе три саати и седеф со жена ти.

A'vuĵ v'lora kaĵ. (aor.)

A'vem v'lora kaĵ. (imp.)

Порано имаф коњ.

1.2.2. Сложени минати времиња

1.2.2.1. Перфект

1.2.2.1.1. Л-перфект

Ароманскиот охридски говор и тука настојувал да му се доближи на македонскиот, но не поседувал сопствени средства со кои ќе можел да ја искажува прекажаноста како што е во македонскиот. Секако дека во извесна смисла можел тоа да го стори со перфектот од *am+īarīiiciij*, но сакајќи што повеќе да се доближи до македонскиот охридски говор, тој употребил такви средства со кои можел поизразито да ја искажува прекажаноста. Така ароманскиот охридски говор за изразување на прекажаност најчесто ги употребува адмиративните форми кои (во извесна смисла) ги има преземено од албанскиот.

Л-īерфектiоiī означува незасведочено минато дејство, без информација за моментот на одвивањето. *Л-īерфектiоiī* се јавува со повеќе значења, но во македонскиот охридски до најголем израз доаѓаат две - прекажаноста и адмиративното значење. Иако неопределеноста и прекажаноста не се исклучуваат, во македонскиот охридски говор тие две значења се во извесна смисла изделени. Така, кај *л-īерфектiоiī* најсилно е значењето на прекажаност (*Мајка му на Димо ми кажа дека ошол на ѓлажа*), додека кај *има-īерфектiоiī* најсилно е неопределеното значење (и е почесто засведочено) (*Ова леио имам бидено Горица два ѓаиѓи*). Како трет конституент на оваа низа се јавува *сум-īерфектiоiī* кај кој до најголем израз доаѓа резултативното значење (*Виктор е дојден Охрид ѓред два дена*).

Примери:

Кај комши:те имало кука, што била многу сиромашна.

Tu kum'šac a've 'unā 'kasā, ci 'fuska 'multu 'orfānā.

Дедо ми порано имал илјада овци.

Rari ŋu a'meu v'lora a'vuska 'unā 'ŋil'a di oј.

Тој поминал многу време во затвор.

Nās tār'kucka mult 'k'irou tu hāpsā'nā.

Имам слушнато дека Наси за ништо ја запалил куката.

Am av'zatā ka Nasi ti nkot o aprin'zeska 'kasa.

Сега поподробно ќе ги објаснам ароманските адмиративни форми, бидејќи такви форми не се јавуваат во другите аромански говори. Оваа појава до скоро беше непозната и неа ја откри

професорот на Универзитетот во Чикаго Виктор Фридман за време на нашите заеднички теренски истражувања меѓу Ароманците Фаршероти од охридско-струшкиот крај во 1992 год. Неколку негови статии во врска со оваа проблематика веќе се објавени (Friedman 1994, 1996). Ароманскиот охридски говор го презел адмиративот од албанскиот јазик и го приспособил кон својот јазичен систем. Адмиративот во албанскиот јазик претставува посебен глаголски начин. Тој се образува од основата на партиципот на глаголот на кој се додава помошниот глагол "kam" - *имам* (во сегашно време и во имперфект). Со адмиративните форми на помошниот глагол **kam** се градат сложени конструкции - адмиративен перфект и адмиративен плусквамперфект.

Адмиративни форми на глаголот **kam**(*имам*) во албанскиот. (3л.едн.)

praes.	paska
impf.	paskësh
perf.	paska pasur
plu-perf.	paskësh pasur

arom. Tini **fuska** a'vut om!?
 alb. Ti **genke** njeri i pasur!?
 (Ти си бил богат човек!?)

arom. Tini **a'vuska** 'mari 'kasă!?
 alb. Ti **paske** shtepi të madhë!?
 (Ти си имал голема куќа!?)

Во ароманскиот охридски говор адмиративот се гради така што на партиципот на основниот глагол се додава частицата "**ka**", која всушност ја претставува формата на 3 л. сегашно време од албанскиот помошен глагол "**kam**". Оваа частица во ароманскиот е скаменета и не се менува ни по лице ни по број. Исто така треба да споменам дека само кај помошните глаголи **am** и **esk** частицата **ka** се додава на партиципот од аористната основа, додека кај повеќето глаголи кои ги истражувавме частицата **ka** се додава на партицип кој најверојатно е образуван од имперфектната основа. Претпоставувам дека тоа има врска со албанскиот бидејќи таму адмиративот нема форми за аорист.

Примери:

Абе, Тома имал две жени!?

Abe, Toma a'vuska dao mu'eri!?

Мислев дека Сиља бил помлад!?

Mundu'em ka Sil'a 'fuska 'kama 'tinur!?

Абе, таа работа носела многу пари!?

Abe, a'ceu 'lukur adu'ceska mult praz!?

Како да не, се знаел Виктор со Киро Глигоров!?

Kum di nu. u ští'eska Viktor pi Kiro Gligorov!?

Абе, тој можел многу да трчат!?

Abe, nās pu'tecka mult sǎ šm'patrǎ!?

1.2.2.1.2. имам/сум перфект

Перфектот образуван од помошниот глагол **имам** + *н/ӣ ӣар-ӣицӣӣ*, одн. **am** + *ӣар-ӣицӣӣ* е најчест во ароманскиот и во македонскиот охридски говор. Во македонскиот охридски говор овој перфект може да се образува и од свршени и од несвршени глаголи. Кога се употребува со свршени глаголи, до поголем израз доаѓа резултативното значење. **Сум**(esk) перфектот се употребува најчесто од свршени глаголи и поистакнато е резултативното значење.

Примери:

Порано имам дојдено тука. (неопределен)

V'lorā am vǎ'nitǎ a'cia.

Имам дојдено и не си одам. (резултативен)

Am vǎ'nitǎ i nu mi duk.

Кај тебе сум дојден двапати оваа недела. (неопределен)

Vǎ'nit esk la 'tini 'dao or a'istǎ stǎ'mǎnǎ.

Денес сум дојден и ќе седам до четврток. (резултативен)

Vǎ'nit esk as'tazi i u sǎ šǎd pǎn 'luncdi.

Во понатамошниот текст ќе се обидам да укажам со кои глаголи или секвенци на глаголи се сврзуваат помошните глаголи **имам** и **сум**, односно **am** и **esk** во сложени перфектни конструкции и ќе се обидам да ги определам разликите меѓу тие две конструкции.

Во македонскиот охридски говор, овие конструкции се застапени во голема мерка и се со поголема фреквенција од конструкциите со **сум** + *л-ӣар-ӣицӣӣ*. Во овие движења и поместувања во

глаголскиот систем голема улога одиграл ароманскиот охридски говор во кој конструкциите со *am(имам)+īарīициј* одамна постоеле (перфект), а оние со *esk(сум)+īарīициј* се развиле подоцна (со денешно значење и функции).

Од денешен аспект, може да се каже дека и во македонскиот и во ароманскиот постои скоро идентична употреба на овие конструкции, така што македонскиот претрпел поголемо влијание отфрлајќи ги во извесна мерка конструкциите со *сум + л-īарīициј* и прифаќајќи го ароманскиот модел, додека ароманскиот морал да се приспособува кон некои македонски карактеристики, а пред сè кон македонскиот глаголски вид. Исто така, не би требало да се отфрлат влијанијата на грчкиот (повеќе индиректно) и на албанскиот. Голем број на охридските Власи припаѓаат на родот Фаршероти кои се дојдени пред релативно краток период (150 год.) од југозападна и централна Албанија. Поради тоа говорот на охридските Власи има претрпено големо влијание од албанскиот јазик.

Сега ќе ја прикажам класификацијата на глаголите кои се јавуваат напоредно во двете конструкции (и со *имам* и со *сум*):

1. непреодни глаголи,

1.1. глаголи на движење и глаголи на промена на позиција

а) *am vā'nitā* - имам дојдено/доаѓано

esk vā'nit - сум дојден

б) *mi am 'dusā* -си имам отидено/ојдено

esk dus - сум отиден (ојден)

в) *am fu'zitā* - имам заминато/заминувано

esk fu'zit - сум заминат

г) *mi am tu'ratā* -си се имам вратено/враќано

esk tu'rat - сум вратен

д) *am int'ratā* - имам влезено/влегувано

esk intrat - сум влезен

ѓ) *am in'satā* - имам излежено/излегувано

esk in'sat - сум излезен

е) mi am bǎ'gatǎ - имам легнато/легнувано
esk bǎ'gat - сум легнат

ж) mi am sku'latǎ - имам станато/станувано
esk sku'lat - сум станат

з) am ša'zuta - имам седнато/седнувано
esk šǎ'zut - сум седнат

с) am dur'nitǎ - имам спано/спиено
esk dur'nit - сум спан

и) am gǎ'zuta - имам паднато/паѓано
esk gǎ'zut - сум паднат

1.2.1. "класични" повратни

а) mi am 'latǎ - се имам измиено/миено
esk lat - сум измиен

б) mi am sur'sitǎ - се имам избричено/бричено
esk sur'sit - сум избричен

1.2.2. заемно повратни

а) mi am vǎ'zuta (ku) - се имам видено/гледано (со)
esk vǎ'zut (ku) - сум виден (со)

б) mi am av'zata (ku) - се имам слушнато/слушано (со)
esk av'zat (ku) - сум слушнат (со)

2. преодни глаголи со признак "јадам"

а) am mǎ'kata - имам јадено
esk mǎ'kat - сум јаден

б) am ažu'nata - имам доручкувано
esk ažu'nat - сум доручкуван

в) am prǎn'zata - имам ручано
esk prǎn'zat - сум ручан

г) am ci'nata - имам вечерано

esk ci'nat - сум вечеран

д) am 'bită - имам пиено
esk bit - сум пиен

3. помошни глаголи *имам* и *сум*

а) am 'fută - имам бидено
esk fut - сум биден

б) am a'vută - имам имано

Ќе наведем неколку примери преку кои до одреден степен може да се објасни мотивот за употребата на овие конструкции.

I група - непреодни

1.a) Mult 'ora am vă'nită la 'tini, ama nu te am af'lată.

Многу пати имам доаѓано кај тебе, ама не те имам најдено.

1.b) Năs 'esti vă'nit la Toma.

Тој е дојден кај Тома.

2.a) La 'anu tre'kut Sil'a s-'ari 'dusă tu Gorica.

Минатата година Сиља имат ојдено Горица.

Sil'a s-'ari 'dusă trej să'xăc tu Gorica.

Сиља имат одено три сати до Горица.

2.b) Sil'a 'esti dus tu Gorica.

Силја е ојден Горица.

3.a) Trej 'zăli am im'nată pid 'muntî.

Три дена имам одено по планина.

3.b) Esk im'nat - Сум оден.

4.a) Am int'rată tu bă'serkă.

Имам влегувано/влезено во црква.

4.b) Int'rat esk tu bă'serkă.

Влезен сум во црква.

5.a) 'Kafi 'zuă mi am bă'gată la trej 'sate.

Секој ден имам легнувано во три саатот.

5.b) Vă'gat esk di azdām'necă šă nu pot s-mi skol.
Легнат сум од сабајле и не можам да станам.

6.a) 'Patru 'zăli mi am tu'rată di Bituli.
Четири дена се имам враќано од Битола.

6.b) 'Tora esk tu'rat di Bituli.
Сега сум вратен од Битола.

7.a) Am dur'nită doḷ-treḷ să'xăc.
Имам спиено два-три саати.

7.b) Dur'nit esk.
Спан сум.
Не може да се јави определбата - doḷ-treḷ să'xăc/ два-три саати

8.a) Mi am sur'sită.
Се имам бричено/избричено.

8.b) Sur'sit esk.
Избричен сум.

9.o) U am vă'zută a'ceu om.
Го имам видено тој човек.

9.a) Mi am vă'zută ku Toma.
Се имам видено со Тома.

9.b) Vă'zut esk ku Toma.
Виден сум со Тома. (*јас сум го видел и њој ме видел*) -актив-
(значи дека јас сум го видел и дека њој ме видел, а не дека некој нè
видел мене и Тома)

II група - преодни

1.a) Am mă'kată treḷ să'xăc.
Имам јадено три саати.

1.b) Vreḷ s-măc?

видот, предизвикал потреба за извесно усогласување на ароманскиот и македонскиот во тој поглед. Затоа претпоставувам дека основниот мотив за постоењето и развојот на конструкциите со *esk (сум)* во ароманскиот била потребата за прецизно искажување на видот во сложените времиња за да се овозможи тие конструкции да бидат разбрани на ист начин и во ароманскиот и во македонскиот. Овој процес се движел во неколку насоки. Основната насока била кон оние глаголи кои носат извесен лексички признак за свршеност (моментност, почеток, крај, промена на состојба). Тоа се глаголите од типот: *доаѓа, си оди, влеѓува, излеѓува, седнува, сѝанува, леѓнува* итн. Уште во латинскиот перифрастичен перфект кај глаголите од тој тип се забележуваат двојни толкувања (свршено-несвршено) во зависност од контекстот. Ситуацијата во романскиот "perfect compris" е слична, како што веќе спомнавм понапред. Тоа што овие глаголи (во македонскиот) се непреодни, само го олеснило процесот на сврзување во конструкции со *сум*. Нешто слично се случило и со глаголите со признак "јадам". Во македонскиот јазик опозицијата свршеност-несвршеност кај овие глаголи е од контекстуална природа, односно овие глаголи се двовидски. Исто така, во зависност од контекстот, тие можат да бидат и преодни и непреодни бидејќи во себе носат објект (вечерам 'јадам вечера').

Втората насока за образување на конструкциите со *сум* била кон повратните глаголи, кај кои со самата повратност се блокира преодноста. Кај овие глаголи опозицијата преодност-непреодност (повратност) во конструкциите со *сум* е видлива исто така само во контекст. Од формален аспект формите на глаголската придавка кај повратните глаголи и кај нивните преодни парници се сосема исти. Поради тоа само од контекст може да се одреди дали се работи за пасивно значење или не. И во албанскиот јазик постои нешто слично. Перфектот од повратни глаголи во албанскиот се гради со помошниот глагол *jam(сум) + ѝарѝициѝ*.

Така на пример:

Kam larë имам миено (некого),
Jam larë сум миен,
од некого (пасив)
сам (актив)

Опозицијата перфект актив - перфект пасив (кај повратните глаголи) во албанскиот јазик е од контекстуална природа. Кај ароманските и македонските конструкции со *сум+ѝарѝициѝ* од

повратен глагол, поради значењето на состојба како резултат на извршено дејство, не е битно кој го извршил дејството, со што пасивноста паѓа во втор план. Така, битно е дека 'сум избричен', а не 'кој ме избричил'. Што се однесува до конструкциите *имам бидено* и *имам имано*, тие постојат и во романскиот (*am fost; am avut*) и во албанскиот јазик: (*kam qenë; kam pasur*). Но, за конструкцијата *сум биден* претпоставувам дека е македонски продукт никнат по аналогија, бидејќи во ароманскиот охридски конструкцијата *esk fut* (*сум биден*) многу ретко се употребува, додека, пак, во македонскиот охридски нејзината употреба е многу честа.

Пр.: Перо е биден до три саатот кај Малезана.

Како заклучок може да се каже дека ароманскиот јазик, барајќи начини за приспособување кон македонскиот тип на вид, не само што се послужил, туку и ги доразвил тенденциите кои постоеле уште од минатото на индоевропските јазици. Ароманскиот ги користи сите можности и така сега може да се зборува за скоро граматикализирана опозиција свршеност-несвршеност во сложените минати времиња.

1.2.2.2. Плусквамперфект

Основното значење на плусквамперфектот е да покажува некое дејство кое се случило пред некое друго минато дејство или до некој минат момент. Овде ќе ги наведем сите конструкции кои се јавуваат во таква функција.

Што се однесува до конструкциите со имперфект од *сум + л-йарйициј*, тие многу ретко се употребуваат во македонскиот охридски говор и затоа тука нема да дадам примери од овие конструкции. Најчесто се употребуваат конструкциите со имперфект од *имам* и *сум + н/ӣ йарйициј*, а во случаи на прекажување или адмиратив се употребуваат *л-формите* на помошните глаголи *имам* и *сум + н/ӣ йарйициј*.

Во ароманскиот охридски говор нема останато траги од романскиот тип на синтетичен плусквамперфект. Како основни форми за изразување на предминатоста ароманскиот охридски говор ги употребува имперфектните форми на помошните глаголи *ам* и *esk + йарйициј*, додека за прекажување и адмиратив ги користи формите за адмиратив на помошните глаголи *+ йарйициј*, а исто така и аористните форми на помошните глаголи *+ йарйициј*. Само да спомнам дека ваков аористен плусквамперфект не постои во другите

аромански говори. Ситуацијата во ароманскиот охридски во однос на плусквамперфектот е многу сложена што се должи на албанскиот јазик кој исто така има многу сложен систем кај минатите времиња. Ароманскиот охридски говор, кој трпел силни влијанија од албанскиот јазик, ги презел албанските форми и потоа ги употребил со приближно македонско значење. На таков начин ароманскиот охридски говор со албански средства образува паралели со македонската парадигма.

Промена на помошниот глагол **am/kam**

	индикатив		адмиратив	
	албански	аромански	албански	аромански
present	ka	ari	paska	avuska
perfect	ka pasur	ari avută	paska pasur	avuska avută
imperfect	kishte	ave	paskësh	---
imp.pluperfect	kish pasur	ave avută	paskësh pasur	---
perf-pluperfect	ka pasë pasur	ari avută avută	paska pasë pasur	ari avuska avută
imp.perf- pluperfect	kish pasë pasur	ave avută avută	paskësh pasë pasur	ave avuska avută
aorist	pati	avu	---	---
aor. pluperfect	pat pasur	avu avută	---	---
aor. perf.- pluperfect	pat pasë pasur	avu avută avută	---	---

Ќе наведем неколку примери со кои ќе ги покажам основните значења на плусквамперфектот.

Примери:

їредминаїосї:

(имперф. од помошните глаголи *имам(am)* и *сум(esk) + їарїїїїїїї*)

Вчера имав дојдено кај тебе, ама не те најдов.

Вчера бев дојден кај тебе, ...

A'sera a'vem vă'nită la 'tini, ama nu te aflaj.

A'sera a'rem vă'nită la 'tini, ...

Пред да одам Скопје, тој имаше бидено дома.

'Ninti să neg Skopja, năş a've 'fută a'kasă.

їрекажаносї:

(во макед. - *л-форма* од пом. гл. **имам** и **сум** + *̄ар̄ӣицӣӣ*)

(во аром. - **аорис̄ӣ** од пом. гл. **am** и **esk** + *̄ар̄ӣицӣӣ*)

Тој имал носено дрва од планина.

Nās a'vu pur'tatā 'lemi di 'muntī.

Имав слушнато дека Гога имал ојдено во црква.

A'vem av'zātā ka Goga a'vu 'nesā la bā'serkā.

адмира̄ӣивнос̄ӣ:

(во макед. - *л-форма* од пом. гл. **имам** и **сум** + *̄ар̄ӣицӣӣ*)

(во аром. - адмиратив перфект)

Абе, тој ја имал вратено колата!?

Abe, nās o a'vuska tu'ratā 'k'gā!?

Абе, Виктор бил вратен од Америка!?

Abe, Viktor 'fuska tu'rat di Amerikā!?

Во мал број примери може да постои и видска разлика меѓу конструкциите каде што во ароманскиот се јавуваат имперфектните односно аористните форми на помошните глаголи **am** и **esk**.

Примери:

Додека работев, јадењете се **имаше варено**.

Pān luk'ram, 'g'ela s-**a've** 'hertā.

Додека работев, јадењето се **имаше сварено**.

Pān luk'ram, 'g'ela s-**a'vu** 'hertā.

За да може да се согледаат сите форми кои се јавуваат (или можат да се јават) во сложените минати времиња, ќе ги прикажам формите на ароманскиот и македонскиот охридски, а и на албанскиот јазик. Ќе ги прикажам само формите со помошниот глагол **имам**, бидејќи формите со **сум** се јавуваат само со одреден број глаголи (како што спомнавм во делот за перфект).

сложени минати времиња:

македонски	аромански	албански
↓	↓	↓
имат работено	ari lukrată	ka punuar
имаше работено	ave lukrată	kish punuar
имал работено	avu lukrată	pat punuar
*имат имано работено	ari avută lukrată	ka pasë punuar
*имаше имано работено	ave avută lukrată	kish pasë punuar
*имал имано работено	avu avută lukrată	pat pasë punuar

Од сето ова произлегува дека кај сложените минати времиња се настојувало да се дојде до некој заеднички систем, притоа користејќи ги своите, а и преземајќи туѓојазични средства, како што е случај со ароманското преземање на албанските форми. Македонскиот охридски ја искористил разлабавената позиција на *л-иер-фекциои* и го искористил покрај за прекажување и за адмиратив. Ароманскиот охридски, пак, директно ги презел од албанскиот формите за адмиратив (иако делумно) и формите за аористен плусквам-перфект и ги искористил за да се доближи до македонскиот систем. Така сега имаме еден албанско-ароманско-македонски систем кај сложените минати времиња за кој може да се каже дека е скоро идентичен.

1.2.3. Презент

За означување на минатост можат да се употребат и формите на презентот и тоа најчесто во зависни реченици или во такви ситуации кога се искажуваат факти или се настојува да се доближи дејството до слушателот (во експресивна смисла).

Примери:

а) минајџосџ (во однос на некој друџ минајџ моменџ):

Го видов Тома како доаѓа по мене.

U vǎ'zuǰ pi Toma kum 'ini 'dupǎ 'mini.

б) *минајосѝ (во однос на моменѝоѝ на зборување - исѝориски ѝрезенѝ):*

По палењето на Москополе во 1769 год. многу Ароманци бегаат и се населуваат по целиот Балкански Полуостров, а некои одат и во големите европски градови, каде што најчесто се занимаваат со трговија.

'După aprăn'deri pi Moskopole, tu 1769 di ań, mult Ră'măń fug șă a'kăc șă bă'neză pi tut pe'ninsulă Balkanikă, a văr di năș săz duk tu 'mari kasă'bac di Evropi, ju luk'reză kă parma'tefc (ku trgo'via).

1.3. Изразување на идност

1.3.1. Футур

И во ароманскиот охридски и во македонскиот охридски, начините за изразување на идност се слични. Во тој поглед македонскиот е потполно балканизирани и отстапува од другите словенски јазици (со исклучок на српскојот и бугарскиот). Што се однесува до основниот начин за изразување на идност, сите балкански јазици поседуваат сличен модел за градење на оваа временско-модална категорија, и сите го градат со свои средства. Моделот е *verbum voluntatis* + глагол (во инфинитив, индикатив, субјунктив), а секој јазик си го приспособил кон своите карактеристики (целиот тој процес бил поврзан и со судбината на инфинитивот во балканските јазици). Помошниот глагол *velle* постепено се скратувал во сите балкански јазици и дошол до степенот кога претставува само морфолошки знак за идност.

Таков знак во македонскиот е **ќе**, а во ароманскиот **va** (покрај **va** во ароманскиот охридски се јавува и **u**). Во македонскиот јазик основниот начин за изразување на идност се образува со помош на **ќе** + глагол во индикатив, а во ароманскиот тоа е **va (u)** + глагол во субјунктив. Македонското **ќе** доаѓа од **хѣтѣти**, додека, пак, ароманското **va** доаѓа од формата за трето лице еднина сегашно време од глаголот **voi**. Тука ни македонскиот охридски, а ни ароманскиот охридски не отстапуваат од начините и формите со кои се образува футурот во соодветните дијалектни и географски подрачја. Сепак треба да ја спомнам конструкцијата со **u** (место со **va**) која не се јавува во другите аромански дијалекти. Конструкција со **o** (за кое се

смета дека е скратување од **va**) се јавува во разговорниот романски јазик. Според тоа, може да се смета дека **u** во ароманскиот охридски говор е скратување на **va**. Но, да споменам дека некои научници (Илиевски: 1988, 210-225) сметаат дека романското **o** е остаток од скратување од *habere*, ром. *a avea* (во романскиот покрај футурот со **voi**, постои и футур со **am** од лат. *habere*). Романскиот футур од *velle* се образува со *voi, vei, va,...* + инфинитив. Како подваријанта на овој футур се и формите без почетно **v**, па така имаме: *oi scie, ei scie, a scie*. Романскиот футур од *habere* се образува со *am, ai, are* + субјунктив (*am sa scriu,...*). Поради тоа што конструкцијата со **o** во романскиот се јавува само со субјунктив, а не со инфинитив, не смее да се исклучи можноста дека **o** потекнува од *a avea*. На тој начин можеби може да се објасни постоењето на **u** во охридскиот аромански говор, бидејќи следејќи ги фонетските законитости, многу е полесно **u** да се изведе од **o**, отколку од **a**. Со ова не сакам да наметнувам решенија, туку да укажам на патот по кој би можело да се дојде до некое веродостојно толкување на оваа појава.

Примери:

Утре ќе ти ја вратам колата.
 'Măni u s-ti u tor 'k'era.
 Никола ќе го сечит лебот.
 Nikola u s-u 'tal'ă 'răne.

Од примериве може да се забележи дека глаголскиот вид не влијае врз формата на конструкциите. Инаку, во ароманскиот јазик не постои видска разлика, барем не од таков тип како во македонскиот и другите словенски јазици.

Што се однесува до негираната форма на овие конструкции, почесто е образувањето со *нема* + субјунктив, отколку со негација на *ќе*. Ова е балканска црта, настаната најверојатно по грчко влијание, слично како во конструкциите за прохибитив со *немој*.

Примери:

Тој нема да ми ја вратит колата.
 Năș 'nori să n'u 'toră 'k'era. (nori < nu ari)
 Тој не ќе ми ја вратит колата.
 Năș nu u să n'u 'toră 'k'era.

Една од конструкциите за изразување на идност со помош на **ќе** е и онаа каде како втор член се јавува минатото неопределено време, односно *ќе+сум+л-йарийициј*. Оваа конструкција има функција на идно прекажано време, но во охридскиот македонски говор сè почесто се забележува употребата со адмиративно значење на сметка на прекажаното.

Примери:

Како да не, Виктор ќе му ги врател парите на Тома!
 Kum di nu, Viktor u sã l'u tu'racka p'razl'a al Toma!
 Како да не, ќе дошол тој во Охрид!
 Kum di nu, u z-vã'necka nãš Ohãrda!

*Во досегашната научна литература вакви конструкции во ароманскиот воопшто не се сјомнуваат.

Ќе споменам уште една конструкција со **ќе** која носи информација за идност. Конструкциите со *има+йарийициј* во охридскиот говор сè повеќе се зацврстуваат и ја прошируваат својата употреба. Така, овие конструкции влегуваат и во комбинација со **ќе**. Тука имаме резултативна нијанса, односно говорителот изразува цврста увереност дека до одреден момент во идноста ќе бидат познати резултатите на дејството кое ќе се изврши до тој момент. Во одредени контексти скоро истиот ефект може да се постигне со примарниот начин за образување идност (*ќе+глагол* во презент индикатив), но веројатноста дека дејството ќе се оствари е поголема кај конструкциите од типот *ќе има направиено*, отколку кај оние од типот *ќе направи*.

Примери:

До сабота ќе ти ја имам вратено колата.
 'Pisti sãm'bãtã u s-ti u am tu'ratã 'k'era.
 До сабота ќе ти ја вратам колата.
 'Pisti sãm'bãtã u s-ti u tor 'k'era.
 До недела ќе го имам напишано писмото.
 'Pisti du'mãnãkã u sã o am ski'ratã 'karte.

Што се однесува до конструкциите со **ќе+глагол** во имперфект, односно таканаречено минато-идно време, може да се каже дека тие конструкции во таква функција многу малку се

употребуваат. За означување на дејство кое требало да се оствари по некое друго минато дејство, се употребуваат други конструкции, поточно најмногу се употребуваат конструкциите со **за да** (tǎ sǎ). Можеби постојат некои нијанси кои во извесна мера ги разграничуваат неколкуте типа на конструкции за означување на идност во однос на некој минат момент, но сепак некоја голема разлика не успеав да забележам. Така, конструкцијата од типот - *се собираа, ќе одеа в град* -, може успешно да се замени со - *се собираа за да одаи в град* -, или со - *се собираа за одење в град* -. Ниедна од овие конструкции не носи некоја информација која би ја зголемила или намалила шансата за остварување на дејството.

Инаку, конструкциите со *ке+имперфект од глаголот*, во македонскиот и ароманскиот охридски говор најмногу се употребуваат за изразување на кондиционал (irealis).

Пример:

Ако имав пари, ќе купев куќа.

'Makǎ s-a'vem praz, u s-ǎkup'ram 'kasǎ.

Интересно е тоа што ароманскиот јазик има посебни форми за образување на кондиционалот, но ароманскиот охридски ги отфрлил сите овие форми и го прифатил гореспоменатиот модел, па така може да се каже дека иако и македонскиот и ароманскиот имале посебни конструкции за образување на кондиционалот, денес се дојдени до степен кога овие конструкции се скоро идентични.

Освен конструкциите со **ќе**, кои претставуваат примарен начин за изразување на идност, постојат и други начини за изразување на идноста. Тоа се пред сè конструкциите со **има** и конструкциите со **да**. Познато е дека покрај *velle* футурот, во одредени јазици се развил и *habere* футурот.

Иако во романскиот јазик и во тоскискиот дијалект на албанскиот постои *habere* футурот, во ароманскиот охридски оваа конструкција не се употребува за означување на идност (барем не со немаркирано значење). Сепак, тука не смее сосема да се отфрли конструкцијата со **и** за кое зборував погоре.

Кај конструкциите со *има+субјунктив* постои една разлика и тоа во однос на тоа дали **има** стои во трето лице еднина (и не се менува), или пак се менува по лице и број. Во првиот случај (*има да одиш*) се забележува поголема доза на задолжителност за испол-

нување на дејството (тука **има** му е блиско на **мора**). Во другиот случај (*имам да одам*) значењето се доближува на она кое би се постигнало со **џреба** (*да одам*). Тука би можело да се каже дека станува збор за внатрешна (*имам да одам*), односно надворешна (*има да одиш*) обврска. Во ароманскиот охридски особено се чести и конструкциите со *имам*+глаголска именка: Am ti nã'zeri Skorja. (*Имам за одење Скопје*), а исто така може да се употребат и конструкции со *сум*+глаголска именка: Mini esk ti nã'zeri la ba'serkã. (*Јас сум за одење в црква. = сакам да...*).

Еден од начините за изразување на идност се и конструкциите со **да**. Секако дека ова е само една од функциите кои се остваруваат со помош на **да** конструкциите и тоа не е многу распространета во македонскиот јазик. Овие конструкции најмногу се употребуваат во условно значење. Но сепак се употребуваат и за означување на идност. Во македонскиот охридски постојат овие конструкции, но не во толку ситуации како во ароманскиот.

Пример:

Kãn s-'fugã a'kasã, Toma u z-'dormã.

Кога ќе си ојт дома, Тома ќе спијат. (во буквален превод: Кога да си ојт дома,...)

Ваков тип реченица немаме забележано во македонскиот охридски говор. Инаку, ваквите конструкции постојат во македонските југозападни говори (Мазон, 1936) каде што конструкциите *-коџа ќе-* им го отстапиле местото на оние од типот *-коџа да-*. Исто така и оптативните конструкции на некој начин ја изразуваат идноста.

1.3.2. Презент

За означување на идност можат да се употребуваат и формите на презентот. Овие конструкции означуваат поголема сигурност за остварување на дејството и честопати се придружени со временска определба како маркер кога точно ќе се изврши дејството. Ако таква определба не е присутна, се побудува претстава дека дејството ќе биде извршено веднаш по моментот на зборувањето. За такво изразување во македонскиот најпогодни се итеративните глаголи кои во вакви случаи означуваат еден момент од секвенцата на

повторливост и се доближуваат до свршените глаголи. Тука да ја спомнам и балканската категорија на готовност за која стана збор во делот за преодност-непреодност.

Примери:

Ќе си ојш дома со мене? Ево, станвам.

U s-nez a'kasă ku 'mini? 'Toga, mi skol.

Идам за пет минути.

In 'dură 'cinci mi'nuti.

Утре идат Виктор од Америка.

'Măni 'ini Viktor di Amerikă.

Го одам полево за еден ден. *

U imn 'kampu ti 'ună 'ziă.

*во значење - ќе го изодам, можам да го изодам,....

Сето изложено претставува само скица на основните начини за изразување на идност од кои секој за себе содржи уште многу подваријанти со свои значенски нијанси кои ќе можат да се согледаат преку една поопсежна компаративна функционална анализа. Се обидов да укажам на некои појави кои сè уште не се доволно објаснети, а за кои може да се претпостави дека се резултат на интензивните меѓујазични контакти.

2. Императив и прохибитив

Со императивот најчесто се искажува некаква заповед, а со прохибитивот забрана. Бидејќи овие категории во македонскиот и во ароманскиот говор не се разликуваат од македонскиот одн. ароманскиот јазик, тука ќе наведем само неколку примери.

Примери:

Врати ми ги парите!

'Togaŋ ŋă li p'razl'a!

Не влегувај!

Ni 'intră!

Немој да бегате!

Nu fu'zec!

3. Субјунктив

Овде се служам со терминот субјунктив бидејќи во ароманскиот постои таква категорија, додека во македонскиот таа функција ја вршат конструкциите со **да** кои се во широка употреба. Овде ќе се ограничам на субјунктивната употреба на тие конструкции која е скоро иста и во ароманскиот. Во македонскиот охридски не постојат посебни форми за субјунктив, но во ароманскиот тие постојат (само во трето лице еднина). Значењата и функциите кои ги имаат конструкциите со **да** во македонскиот се скоро идентични со конструкциите со *să + субјунктив* во ароманскиот охридски говор. Ќе ги споменам најважните функции кои се јавуваат кај овие конструкции:

Примери:

Покажување на цел/намера:

Тој дојде да ме видит.

Năs 'vini s-mi 'vedi.

Туна влезе за да купит нешто.

Tuna int'ră ta s-ăn'kupră să'va.

Искажување на услов:

Да имаш пари, ќе мојш да ојш Скопје.

S-aј pгаз, u s-рос să nez Skorја.

Да идав секој ден, ќе направевме голема работа.

S-i'nem 'kafi zuă, u s-fă'cem 'mari 'lukur.

Да имав дојдено вчера во шест, ќе ја видев жена ти.

S-a'vem vă'nit a'sera la 'šasi, u s-o vă'dem mul'era tă.

Ако (да) одам сега дома, треба да спијам.

'Makă s-neg 'toră a'kasă, l'ăr'sești z-dorm.

Самостојна употреба во испрашања:

Каде да одам? Да одам кај Дона или да седам дома?

Ju s-neg? S-mi duk la Ndonga, šă să šăd akasă?

Искажување на описив/императив:

Да живејт 1 Мај!

Z-bă'neză p'rotă maj!

Да те мочет Гупците!

S-ti 'kišă 'gifc'a!

Да те изејт гаволот!

S-ti 'mäkä d'raku!
Сите да дојдат ваму!
'Tuti sä vin a'cia!

Секако дека постојат многу нијанси каде може да се согледа употребата на овие конструкции, но ние ги наведовме само овие, бидејќи ни ароманскиот охридски, а ни македонскиот охридски не отстапуваат од соодветните стандардни јазици. За овие конструкции може да се каже дека во извесна смисла спаѓаат во доменот на структурните балканизми и се многу подробно опишани во соодветните описи.

4. Кондиционал

Гледано од денешен аспект во ароманскиот и во македонскиот охридски говор постојат идентични форми за образување на кондиционалот. Кај ароманскиот охридски ситуацијата во минатото била многу посложена. Од многубројните форми на кондиционалот не се останати никакви траги во овој говор, додека во некои други аромански говори сè уште се чуваат. Тенденцијата за губење на формите за кондиционалот е забележана и во крушевскиот аромански говор (Голомб, 1984, стр. 107). Инаку, ароманскиот поседувал посебни форми за кондиционал презент (sä kăntarim, sä kăntariš, sä kăntari,...), кондиционал перфект (vrea sä kăntarim,... vrea sä avem kăntată,...). Партикулата vrea (која е неменлива и потекнува од имперфектната форма на глаголот va - 'сака') е всушност нешто слично со македонската форма 'кеше' од кондиционалните конструкции од типот 'кеше да дојде' кои претставуваат преодна фаза до сегашните кондиционални конструкции од типот 'ке дојдеше'. Ароманскиот ги загубил сите овие конструкции и сега го поседува моделот 'u/va sä purtam' кој е идентичен со македонскиот 'ке (да) носев'. Во македонскиот кондиционалот може да се образува и од несвршени и од свршени глаголи. Значи, заедничкиот модел е - идно време од личните глаголски форми во имперфект. Со овие конструкции најчесто се изразува кондиционал (irealis).

Примери:

Да имав пари, ќе купев куќа.
S-a'vem praz, u s-ănkup'ram 'kasă.

Ако бев сега дома, ќе седев со жена ми.

Ka s-a'rem 'tora a'kasă, u s-šă'dem ku mu'l'er me.

Ќе дојдеше, ако го викневме.

Va z-vă'ne, ma s-u grem.

Непродикативни глаголски категории

1. Глаголски прилог

Во овој дел ќе се обидам да укажам на губењето на глаголскиот прилог во ароманскиот и во македонскиот охридски говор и да ги одредам јазичните средства со кои сега се изразува оваа функционална глаголска категорија.

Во ароманскиот јазик активниот партицип на презентот (во ароманската терминологија "gerundivlu") се образува со наставките -ănda и -inda кои се додаваат на коренот на глаголот: kăntănda, lukrănda, durănda, skriinda. Најчесто се јавува со прилошко значење.

Во ароманскиот охридски говор оваа глаголска категорија е сосема исчезната и не се сретнува дури ни кај постарата генерација.

Во македонскиот јазик активниот партицип на презентот доста рано (уште во XI-XII век) се ограничил на прилошка форма. Според Конески (1982, стр. 181), во текстовите од тој период се среќаваат примери со прилошка употреба на активниот партицип на презентот. Глаголскиот прилог со форма на -јќи е прифатен во стандардниот јазик, додека во дијалектниот се јавуваат повеќе варијанти: *викајќи* - *викајќим*, *викајќум*, *викаќе*, *викаешчем* и др. Најчестото значење и употреба на глаголскиот прилог во македонскиот јазик е да покажува дејство кое се врши едновременно со дејството изразено со личната глаголска форма. Карактеристично е и тоа што двете дејства најчесто се сврзуваат со еден субјект.

Во македонскиот охридски говор глаголскиот прилог се јавувал со формата на *-ешчем*: *викаешчем*, *џлачешчем*, *носешчем* (Видоески, 1984). Од денешен аспект, а и во рамките на нашите теренски истражувања, може да се каже дека глаголскиот прилог во македонскиот охридски говор се употребува многу ретко.

Тешко е да се одреди причината за губењето на глаголскиот прилог во ароманскиот и во македонскиот охридски говор, но ќе се обидам да укажам на некои од можните услови кои придонеле за губењето на оваа категорија.

Ако се погледне романскиот јазик како најблизок литературен јазик на ароманскиот, ќе се забележи дека таму герундивот е

мошне комплексна глаголска категорија. Тој се јавува со повеќе значења, меѓу кои и адјективното: *om citind*. Исто така герундивот не мора да се однесува на истиот субјект на кој се однесува личната глаголска форма:

Примери:

Am văzut-o venind spre casă.

Ја видов доаѓајќи дома.

Am văzut-o venind spre casă când plecăm eu.

Ја видов како доаѓа дома (доаѓајќи) кога јас тргнував.

Според тоа, може да се претпостави дека таква или слична ситуација постоела и во ароманскиот. Тоа значи дека во одреден период на меѓусебната комуникација постоела таква глаголска категорија (глаголскиот прилог, одн. герундивот) која во секој од двата система имала делумно различни значења и функции и со тоа ја отежнувала комуникацијата меѓу билингвалните говорители. Од моите досегашни проучувања на глаголските системи на македонскиот и на ароманскиот охридски говор произлегува дека овие два говора настојувале што повеќе да се доближат до еден модел кој би овозможил јасна и непречена комуникација. Впрочем, тоа бил и мотивот и на повеќето јазични процеси и појави кои се јавувале кај јазиците од Балканската јазична заедница. Така, може само да се спомене заедничкиот начин на изразувањето на кондиционалот (иако ароманскиот поседувал посебни форми за образување на кондиционал, тој ги отфрлил), расколебувањето на опозицијата преодност-непреодност и многу други заеднички структурни црти.

Во полза на причините за губењето на глаголскиот прилог оди и тоа што и во македонскиот и во ароманскиот постојат многу други начини за изразување на едновременост на глаголското дејство. Како пример за обратна тенденција може да се земе мегленороманскиот каде герундивот се зачувал. Но тој ги редуцирал значењата до оние кои постоеле во македонскиот јазик, односно ги свел само на прилошко значење. Со цел што повеќе да се доближи до македонскиот, мегленороманскиот отишол уште подалеку. Имено, покрај мегленороманските форми од типот - *plângondăra*, тој има и македонски форми од типот - *șideajki* (мегл. корен + мак. наст.) в. Matilda Saragiu Marioteanu, (1968).

Во најголем број на случаи, функциите на глаголскиот прилог во ароманскиот и во македонскиот охридски говор ги презела глаголската именка. Ќе наведат неколку примери.

Примери:

л. именка со предложо̄и во/ту:

Tu munt'teri tele'vizie, me akã'cã somu.

Во гледање телевизија заспав.

(Гледајќи телевизија, заспав.)

Tu ump'leri 'arã, ñã sã frãmsi 'roçu.

Во турвење вода, ми се скрши стомната.

(Туривајќи вода, ми се скрши стомната.)

л. именка со предложо̄и со/ку:

Nãs fu'zi ku kãn'tari.

Тој си ојде со пеење.

(Тој си отиде пеејќи.)

л. именка со предложо̄и од/ди:

N'ã sã mur'zi di šã'deri.

Ми омрзна од седење.

(Ми здосади седејќи.)

л. именка без предложо̄

Im'narì pi 'kale, gã'zuj.

Одење по пат, паднав.

(Одејќи по пат, паднав.)

на месѝо̄ио на сѝарио̄ӣ гѝерундиѝ:

Ku vã'neri prãm'vera, kir'ou zgãl'zã. (Vanindã prãmvera, kirou zgãl'zã)

Со доаѓањето на пролетта, времето се поправи.

(Доаѓајќи пролетта, времето се поправи.)*

*(Вакви примери се среќаваат во народниѝ приказни; в. Конески, (1982, сѝр. 447); може да се смейа дека има ароманско влијание пред да се изгуби глаголскио̄ӣ прилоѝ)

Како што е познато, во македонскиот јазик и глаголскиот прилог и глаголската именка се градат најчесто од несвршени глаголи. Но со формите за гл. прилог или гл. именка образувани од глаголи со итеративно значење се определува еден момент од низата на таа повторливост. Со тоа тие форми се доближуваат до свршеното значење. Истото важи и за некои трајни форми на -ува.

Во ароманскиот пак не постои граматички маркирана опозиција свршеност-несвршеност. Поради тоа, кога постои потреба да се потенцира моментноста на дејството, се прибегнува кон други средства. Така, ароманскиот повлијаел врз македонскиот во однос на конструкциите каде што не се јавуваа едновременост во буквална смисла на зборот. Тоа се примерите од типот : *седнувајќи, скокнувајќи, пошрчувајќи, влегувајќи, насмевнувајќи се*, и др. Примерот - *Седејќи ѝадна од сѝолоѝ*. може да се протолкува како *Седеше на сѝолоѝ и ѝадна.*, додека примерот - *Седнувајќи, ѝадна од сѝолоѝ*. може да се протолкува како - *Шѝом седна, ѝадна од сѝолоѝ*. Во ваквите случаи македонскиот охридски говор го прифатил ароманскиот модел од кој ќе прикажам неколку примери:

'Ună šă'deri, gă'zuĭ.

Едно седвење, паднав.

'Ună int'raĭ, u vă'zuĭ Silja.

Едно влегрење, го видов Сиља.

'Ună vă'neri, să bă'gă pi kăr'vet.

Едно дојдвење(идање), легна на креветот.

Покрај глаголската именка како најчеста замена на изгубениот глаголски прилог, во ароманскиот и во македонскиот охридски говор се јавуваат и лични глаголски форми во разни временски и модални конструкции.

Примери:

Kum nă'zem 'kale, gă'zuĭ.

Како што одев по пат, паднав.

Kăn nă'zem 'kale, gă'zuĭ.

Кога одев по пат, паднав.

Păn nă'zem 'kale, gă'zuĭ.

Дур одев по пат, паднав.

Во погоре искажаното се обидов да укажам на можните причини за губењето на глаголскиот прилог во македонскиот и во ароманскиот охридски говор, а исто така и да покажам и со кои јазични средства се изразуваат значењата на глаголскиот прилог по неговото губење.

Сето тоа ни покажува колку била силна интерференцијата меѓу македонскиот и ароманскиот и колкава била потребата за полесна меѓусебна комуникација.

2. Глаголска именка

Како што веќе спомнав, глаголската именка во ароманскиот охридски говор потекнува од долгата форма на инфинитивот. Во романскиот јазик таа е многу повеќе супстантивизирана. Во ароманскиот охридски говор глаголската именка ги има истите значења како во македонскиот и нејзината употреба е многу широка. За употребата на глаголската именка како замена за глаголскиот прилог стана збор во претходната глава.

Глаголската именка во македонскиот охридски говор се образува најчесто од несвршени глаголи. Но, кога глаголската именка се образува од итеративни глаголи, таа најчесто побудува свршено значење. Тоа се глаголските именки од типот: *леѓвење, сџанвење, седвење, ѓадвење, ѓројвење, ...*, кај кои е присутно свршеното значење, односно изделен е еден момент од секвенците на повторливост. Кај глаголските именки изведени од нивните трајни парници (*лежење, седење, ѓројање, ...*) се побудува претстава за одвивање на дејството. Во извесни случаи глаголската именка се супстантивизирала и може да означува предмет: *јадење, ѓшење*; апстрактен поим: *кришѓење, венчање, ...*

Ќе наведем неколку примери каде глаголската именка се јавува во такви случаи за кои може да се смета дека се директен резултат на меѓусебната интерференција.

Примери:

Замена на инфинитивот:

Не треба седење, треба работење.

Nu l'ăp'sești șă'deri, l'ăp'sești luk'rari.

Сака многу одење до Битола.

Va 'multu im'nari 'rănă Bituli.

Конструкци со сум:

Не можам да дојдам, сум за одење Скопје.

Nu pot z-in, esk ti nǎ'zeri Skorja.
Благодарам, не сум за седење.
Naris'to, nu esk ti šǎ'deri.

Конструкци со имам:

Имам за гледање телевизја.
Am ti vǎ'deri tele'vizije.
Имат многу одење до Битола.
'Ari 'multǎ im'nari 'rǎnǎ Bituli.

Конструкци со засилена експресивносќ:

Бре трчање!
Вре, ǎprǎ'trari!
Ама играње!
Ама жо'kari!

Конструкци со засилена експресивносќ со оцределба на еден:

Ко му дадов едно бијање!
Kǎn l'u ded 'unǎ bǎ'teri!
Едно плачење шо му удри!
'Unǎ plǎn'zeri si l'ǎ 'dedi!
Ко удри едно пеење, сите си си ојдоја!
Kǎn 'dedi 'unǎ kǎn'tari, 'tuti fu'zirǎ!

Секако дека глаголската именка се употребува и во многу други случаи, но тука ги издвоив покарактеристичните случаи за кои, како што спомнав, сметам дека се директен резултат на меѓусебните влијанија.

ПРАЗНА

ЗАКЛУЧОК

Меѓусебната интерференција на ароманскиот и македонскиот охридски говор оставила длабоки траги врз нивните системи. Резултатите на таа интерференција се разгледуваат во монографијата при што во центарот на вниманието е анализата на говорот на Ароманците Фаршероти од охридско-струшкиот регион кој досега не бил предмет на посебна лингвистичка анализа.

Тој говор се опишува во споредба со македонските охридско-струшки говори со посебен осврт кон нивните взаемни интерференции врз балкански фон. Со тој пристап, појасно се истакнуваат паралелите и разликите меѓу овие говори и се добива поширока слика за процесите типични за Балканската јазична заедница.

Како што е познато, на македонската јазична територија живеат две главни групи романско население: Мегленороманци и Ароманци. Мегленороманците дури и пред настаните од почетокот на XX век претставувале една помала и покомпактна етничка група, додека Ароманците се распрснати низ Балканот стотици години и во врска со тоа претставуваат една многу покомплицирана слика од дијалектолошка гледна точка, дури ако ја земеме предвид само територијата на денешна Р. Македонија. Мегленороманскиот дијалект во Гевгелиско се здоби во последно време со исцрпна монографија од д-р Петар Атанасов, додека крушевскиот аромански говор го има опишано д-р Збигњев Голомб. Предмет на опис во оваа монографија е ароманскиот говор на таканаречените Ароманци-Фаршероти (по потекло од градот Фрашери во Албанија), кои во неколку бранови, почнувајќи од крајот на осумнаестиот век, се преселувале од албанската јазична територија во охридско-струшкиот регион и чиј говор суштествено се разликува од ароманскиот крушевски. Говорот на Ароманците-Фаршероти во минатото долго време се развивал во

албанска јазична средина, а последните двесте години е во непосреден допир со македонските говори во Охридско и Струшко. Сето тоа го прави опишуваниот говор посебно интересен како од гледна точка на општите механизми на јазичната интерференција на балканско тло, така и со оглед на ароманскиот придонес кон диференцијацијата на македонските говори по должината на југозападниот дел на јазичната граница.

За оваа цел консултирана е обемна литература посветена на ароманските дијалекти, македонскиот дијалектен систем, посебно западните периферни говори, литература од поширока балканистичка проблематика, а сето тоа е поткрепено со скоро десетгодишна теренска работа врз овие микросистеми. Основна платформа на однесување претставува Голomboвата монографија на крушевскиот аромански говор. Од обработката на материјалите се покажува дека фонолошката и морфолошката еволуција на фаршеротскиот говор е понапредната во однос на крушевскиот. Располагајќи со две слики прецизно лоцирани во простор и во време, се овозможува подлабоко проникнување во генезата и правецот на многу еволутивни процеси.

Монографијата донесува опис на фонолошката и морфолошката структура на говорот, со многу екскурзии во правец на морфолошката перифрастика и на синтаксата. Зборообразувањето и организацијата на лексичкиот фонд не се засеegnати. Во центарот на вниманието се наоѓа функционирањето на граматичкиот систем гледан од перспектива на одделни граматички категории. Значи, се истражува обемот на граматикализираната информација и показателите на таа информација на морфолошко и на синтаксичко ниво. Текстот е поделен на три дела: фонологија, именски (номинален) систем и глаголски (вербален) систем. Во описот на именскиот и на глаголскиот систем се издвојуваат а) инвентар на морфолошките форми и анализа на нивната структура, и б) опис на функционирањето на формите.

Во воведот се објаснува местото на говорот на Фаршеротите меѓу другите аромански дијалекти и се даваат исцрпни информации за условите на живеење на неговите говорители во последните неколку векови. Говорот на Фаршеротите, кој до крајот на осумнаесетиот век се наоѓал во албанската јазична средина, а и сега е сместен на територија каде што се преплетуваат македонските и албанските јазични влијанија, покажува голем број паралелизми со југозападните периферни македонски говори и токму тие паралелизми, нивната можна генеза, статусот на соодветните конструкции во маке-

донскиот систем, се во центарот на вниманието при описот на фаршеротскиот аромански говор.

Во делот посветен на сегменталната фонологија и на прозодијата, врз фонот на вкласичниотг опис, т.е. инвентар и дистрибуција на фонемите и алофоните, местото на акцентот и сл. , посебно внимание им е посветено на процесите коишто а) ја докажуваат понапредната еволуција на фаршеротскиот говор во однос на крушевскиот, и б) фрапантните паралели во однос на периферните македонски говори. Посебно привлекуваат внимание фонолошките процеси кои директно ги засегнуваат односите меѓу фонолошката и морфолошката структура на говорот. Тука се покажува како фонолошката еволуција на говорот влијае врз мрежата морфонолошки опозиции и, следствено, врз системот на показатели на граматичките морфолошки категории. На тој тип процеси се надоврзува и морфолошкиот дел од монографијата покажувајќи, на пр., нова серија функционални дистинкции настанати на границата меѓу морфолошката основа на именката и постпозитивниот член, и сл.

Во морфолошкиот дел од монографијата како носител на номиналните граматички категории се претставува именската синтагма, а како носител на глаголските категории - реченицата. Со тоа се покажува дека на функционален план не е можно одделувањето на морфологијата од синтаксата.

На таков начин може подлабоко да проникне во генезата и правецот на многу еволутивни процеси. Заменките отвораат низа мошне интересни прашања кои заслужуваат продлабочување на релација: аромански - македонски. Тука спаѓаат: условите на употреба на кратки и долги форми на личните зменки, хомонимијата на номинативните и на долгите акузативни форми кај сите заменки кои ги чуваат морфолошките падежни форми, синтаксичката конкуренција на формите на *lās* и *aceu*, морфолошкиот статус и синтаксичката дистрибуција на посесивните заменки, категоријалниот статус на предлогот *a*, и др. Делот посветен на структурата и функционирањето на именската синтагма ги објаснува основните правила на линеаризација и на синтаксичката зависност меѓу компонентите на синтагмата и ги опишува показателите на зависноста на синтагмата како целост од глаголскиот израз. Посебно интересни се механизмите на изразување на директен и индиректен објект (меѓу другото употребата на предлозите *a* и *pi*) и на широкосфатената посесивност.

Настојувањата за доближување до еден заеднички модел за овозможување на полесна и непречена комуникација биле најсилни

кај оние јазични црти и категории кои биле во извесна мерка најоддалечени или сосема различни. И ароманскиот и македонскиот охридски говор се приспособувале еден кон друг притоа користејќи ги сите расположиви јазични средства и тоа не само од својот јазик. Така на пример, ароманскиот охридски ги елиминирал падежните наставки за генитив / датив и со тоа многу се доближил до аналитичката дефлекција каква што е во македонскиот.

Речиси половината од трудот е посветена на анализата на глаголскиот систем на фаршеротскиот говор. Ова не изненадува со оглед на фактот дека тој е најдинамичен и најразграден дел од граматичкиот систем на говорот. Покрај тоа, токму тука најдобро можат да се здогледаат патиштата на двонасочната ароманско-македонска интерференција.

Прикажани се паралелите меѓу ароманскиот фаршеротски и македонскиот охридски говор во доменот на глаголската морфологија при што е дадена прегледна и изедначена терминологија за сите разгледани системи (аромански, македонски, албански), што овозможува директна споредба, незатемнета со разликите меѓу одделните локални термилошки традиции.

Во делот посветен на употребата на одделните глаголски парадигми најмногу внимание привлекува дискусијата за тоа како, под македонско влијание, ароманскиот систем ја пренесува информацијата за глаголскиот вид, и како, под албанско влијание, во ароманскиот систем се појавуваат нукулци на категоријата адмиративност и прекажаност.

Исто така, и за сложените минати времиња од денешен аспект можеме да зборуваме за еден скоро заеднички албанско-ароманско-македонски модел. Ароманскиот охридски говор, користејќи ги своите и преземените албански јазични средства создал таков модел, а македонскиот охридски, од друга страна, преземајќи ги конструкциите со *имам* и *сум*, ги пополнил празнините во својот глаголски временски систем. Како карактеристични можеме да ги земеме и адмиративните конструкции кои ароманскиот ги презел од албанскиот, а ги вклопил во македонскиот систем. Исто така, големи доближувања постојат и кај модалните категории; имено, тука спаѓаат и конструкциите со *ќе* како структурен балканизам, потоа субјунктивот и кондиционалот, од кои последниов е доведен до потполна идентичност, иако во ароманскиот постоеле посебни конструкции и за презент и за минатите времиња во однос на овој начин. Големо доближување на двата система гледаме и кај непредикативните категории:

губењето на инфинитивот (како општобалканска црта), замената на глаголскиот прилог со глаголска именка, и идентичната употреба на глаголската именка во одредени карактеристични конструкции. Секако дека најголем проблем во постигнувањето на приближен заеднички модел во глаголскиот систем претставувало различното поимање на категоријата вид во македонскиот (како словенски) и ароманскиот (како романски). Но и тука двата говора настојувале што повеќе да се доближат. Како резултат на тоа може да го видиме блокирањето на образување на аорист од несвршени глаголи во македонскиот, па така сега слободно може да се рече дека постои слично сфаќање на опозицијата несвршеност-свршеност во однос на опозицијата имперфект-аорист. Така во македонскиот и во ароманскиот охридски се формира сличен систем: несвршени глаголи-имперфект, свршени глаголи-аорист, односно несвршеност (дуративност)-имперфект, свршеност (моментност)-аорист. Што се однесува до категоријата вид кај сложените минати времиња, се обидовме да укажеме дека меѓу конструкциите со *имам* и *сум* постои и видска разлика. Конструкциите со *сум* во македонскиот охридски редовно се сврзуваат со партицип од свршени глаголи, а исто така и во ароманскиот имаат само свршено значење. Тоа го покажува фактот дека конструкциите со *имам* можат да се здобијат со определба за времетраење на дејството (*имам ручано ѝпри сааѝѝ/am mākātā trej sǎhǎc*), додека конструкциите со *сум* и во македонскиот и во ароманскиот охридски говор не допуштаат сврзување со таква определба (не е можна конструкцијата од типот - *Ручан сум ѝпри сааѝѝ/Esk mākāt trej sǎhǎc*). Сето ова покажува дека интерференцијата меѓу македонскиот и ароманскиот охридски говор била многу силна и навлегла длабоко во структурата на овие говори. Со тоа всушност се покажува големината на потребата за заедничко поимање на светот кое произлегува од потребата за полесна меѓусебна комуникација.

Во заклучоците се анализираат прагматичките услови кои довеле до сожителство и меѓусебните интерференции меѓу одделните балкански јазици и дијалекти со што се скицира нивниот пат кон меѓусебно разбирање преку анализирање на изразот и збогатување на показателите на комуникациски најважните граматикализирани содржини.

Оваа монографија претставува еден скроман придонес за унапредување на балканистиката и македонистиката. Таа претставува дополнување и проширување на знаењата за ароманските дијалекти преку опис и анализа на еден многу значаен и досега научно

необработен говор, а дава и подлабок увид во развитокот и во денешните состојби на македонските говори во односниот регион и ги посочува можните извори и развојните етапи на бројни досега недоизјаснети појави. Од теоретска гледна точка монографијата претставува чекор напред во разбирањето на суштината на балканскиот јазичен сојуз.

CONCLUSION

The mutual contact of the Aromanian and Macedonian Ohrid dialects has had profound effects on their respective systems. This monograph studies the results of such contact with a focus on the analysis of the Aromanian Farsherot dialect of the Ohrid-Struga region, which has never been a subject of a separate linguistic study.

This dialect is described in comparison to the Macedonian Ohrid-Struga dialects and special emphasis is given to their shared contact-induced phenomena in the Balkan context. Using such an approach, the resulting parallel structures and the differences between these dialects are more clearly indicated, thus giving a broader and more detailed picture of the processes typical of the Balkan linguistic league.

As is known, there are two major groups of Romance-speakers living on Macedonian linguistic territory: Megleno-Romanians and Aromanians. The Megleno-Romanians were a smaller and a more compact ethnic group even before the events at the beginning of the twentieth century. On the other hand, the Aromanians have been dispersed throughout the southern Balkans for hundreds of years, and as a result they present a more complex problem from a dialectological point of view even if we only take into consideration the territory of the present Republic of Macedonia. The Megleno-Romanian dialects of the Gevgelija region have been described in a detailed monograph by prof. Petar Atanasov, while the Aromanian dialect of Krushevo was described by prof. Zbigniew Gołąb. The present monograph describes the Aromanian dialect of the Aromanian Farsherots (from the city of Frasher in Albania), who, beginning at the end of the eighteenth century, moved in several waves from Albanian linguistic territory to the Ohrid-Struga region and whose dialect differs in many important respects from the Aromanian dialect of Krushevo. The dialect of the Aromanian Farsherots developed for a long period of time in

an Albanian linguistic environment. In the past two hundred years it has been in direct contact with the Macedonian dialects of the Ohrid-Struga region. All of these circumstances make this dialect especially interesting not only from the point of view of the general mechanisms of contact-induced change found on Balkan territory but also from a point of view of the Aromanian contribution to the process of the differentiation of the Macedonian dialects along the southwestern part of the language border.

For the purposes of the present study, the considerable literature related to Aromanian dialectology, that concerned with the Macedonian dialectal system with special reference to the western peripheral dialects, as well as literature referring to the broader field of Balkan linguistics in general were all consulted, and all data were collected and corroborated in the course of ten years of fieldwork on the microsystems in question. Golab's monograph of the Aromanian dialect of Krushevo served as the basic model. The analysis shows that phonological and morphological change in the Farsherot dialect has gone further than in the dialect of Krushevo. Having two descriptions located precisely in space and time enables us to give a thorough examination of the origins and directions of many processes of linguistic change.

The monograph gives a description of the phonological and morphological structure of the dialect with many excursions into the morphological periphrasis and syntax. Word formation and the organization of the lexical corpus are not taken into consideration. The way the grammatical system functions with regard to individual grammatical categories is the focus of our attention. In other words, it is the scope of grammaticalized information and the markers of such information on the morphological and syntactic levels that are investigated. The text is divided into three parts: phonology, nominal system and verbal system. The descriptions of the nominal and verbal systems are each further divided into a) an inventory of the morphological forms and analysis of their structure, and b) a description of the way these forms function.

In the introduction, the place of the Farsherot dialect among other Aromanian dialects is explained and detailed information is given about the living conditions of its speakers in the past few centuries. The Farsherot dialect, which evolved in an Albanian linguistic environment until the end of the 18th century and is still located in a region where Macedonian and Albanian language influences intersect, shows a large number of structures with parallel s in the southwestern peripheral Macedonian dialects, and it is these parallel structures, their possible genesis, and the status of the relevant constructions in the

Macedonian system that are in the focus of our interest in describing the Aromanian Farsherot dialect.

In the section discussing segmental phonology and prosody, in the context of a conventional description of the inventory and distribution of phonemes and allophones, the position of the accent etc., special attention is given to a) the processes that demonstrate the more significant change of the Farsherot dialect compared to the Krushevo dialect, and b) the striking structural parallels with the peripheral Macedonian dialects. The phonological processes that directly influence the relations between the phonological and morphological structure of the dialect are given special attention. Thus, it is shown how the phonological evolution of the dialect influences the network of morphophonological oppositions and, as a result, it also influences the system of grammatical markers of morphological categories. The morphological part of the monograph alludes to these types of processes showing, for instance, a new series of functional distinctions formed at the morphological boundary between nominal stems and the postposed definite article, etc.

In the morphological part of the monograph, the noun phrase is presented as the carrier of nominal grammatical categories whereas the sentence is presented as the carrier of verbal grammatical categories. Such an approach demonstrates that it is impossible to separate morphology from syntax at the functional level.

This approach gives us deeper insight into the origins and the directions of many processes of linguistic change. The pronominal system raises a series of very interesting questions that deserve further investigation concerning the relation between Farsherot Aromanian and Ohrid Macedonian dialects. This includes the conditions for use of the short and long forms of personal pronouns, homonymy between nominative forms and the long accusative forms of all pronouns that have kept their morphological case forms, the syntactic opposition of the forms *nās* and *aceu*, the morphological status and the syntactic distribution of the possessive pronouns, the status of the preposition *a*, etc. The part dedicated to the structure and the function of the noun phrase explains the basic rules of linearization and of the syntactic dependency among the components of the syntagm and describes the dependency markers of the syntagm as a whole in relation to the verbal expression. The mechanisms for expressing direct and indirect objects (including the use of the prepositions *a* and *pi*) and those for expressing possessiveness are of particular interest.

The tendency to create a common pattern enabling easier and more direct communication was most powerful in those linguistic features and categories that were in some way more distinct or even completely different from one another. Both the Aromanian and the Macedonian Ohrid dialects adjusted to each other by using all the available linguistic means. For instance, the Aromanian Ohrid dialect has eliminated genitive/dative case inflections, thus coming closer to the analytical declension characteristic of the Macedonian language. On the other hand, developments in the Macedonian Ohrid verbal system bring it closer to the Aromanian Ohrid one.

Almost half of the monograph is dedicated to the analysis of the verbal system of the Farsherot dialect in comparison with Macedonian Ohrid dialect. This is hardly a surprise when we keep in mind the fact that this is the most dynamic and the most developed part of the grammatical system in both dialects. Moreover, the verbal system demonstrates most clearly the directions of Aromanian-Macedonian two-way interference.

The parallel structures between Aromanian Farsherot and Macedonian Ohrid dialect in the domain of the verbal morphology are presented with a clear and consistent terminology that is identical for all the relevant systems (Aromanian, Macedonian, Albanian). This enables a direct comparison and clear perception of all the relevant similarities and differences untrammled by different terminological traditions specific to the study of the individual languages.

In the section discussing the use of individual verbal paradigms, the greatest attention is given to a discussion of the manner in which the Aromanian system, under Macedonian influence, communicates information concerning the verbal category of aspect and how, under Albanian influence, it shows the beginnings of the categories admirativity and evidentiality.

With regard to the current analytic past tenses, we can speak of an almost completely unified Albanian-Aromanian-Macedonian model. The Aromanian Ohrid dialect, using its inherited and some borrowed Albanian linguistic characteristics, has created such a model, whereas the Macedonian Ohrid dialect, by adopting constructions with *умам* (*have*) and *сум* (*be*), has filled in gaps in its own verbal tense system. The constructions showing admirativity are another typical feature that Aromanian has borrowed from Albanian and has incorporated into the Macedonian system. Furthermore, modal categories also show significant convergences such as constructions with *ќе* (*will*), which is a Balkan structural feature. We can also mention here the subjunctive and the

conditional moods, of which the latter has reached a completely identical state in the two systems, although Aromanian had its own constructions for the present and past tenses of this mood. Considerable convergence between the two systems is evident in non-predicate categories, e.g. the loss of the infinitive (a general Balkan feature), the replacement of the verbal adverb by the verbal noun, and the identical use of the verbal noun in certain typical constructions.

Perhaps the biggest problem in achieving a convergent common model in the verbal system was presented by the different conceptions of the category of aspect in Macedonian (as a Slavic language) and Aromanian (as a Romance language). Nevertheless, even in this matter the two dialects show signs of convergence. As a result of this tendency, it is impossible to form the aorist from imperfective verbs in Macedonian. We can thus say that the concept of the opposition imperfect-aorist has come to resemble the opposition imperfective-perfective resulting in similar systems in the Macedonian and Aromanian Ohrid dialects: imperfective verbs - imperfect, perfective verbs - aorist, i.e. imperfective aspect = durative-imperfect, perfective aspect = punctative-aorist. With regard to the category of aspect in the complex past tenses, we have tried to demonstrate that there is also such an aspectual distinction among the constructions with **има** (*have*) and **сум** (*be*). Constructions with **сум** (*be*) in the Macedonian Ohrid dialect are regularly linked with the verbal adjective derived from perfective verbs, which parallels the Aromanian system, where corresponding forms only have a perfective meaning. This can be illustrated by the fact that constructions with **има** (*have*) can express temporal duration of the action (*има ручано ўпу сааўу / am măkată trej săhăc*), whereas the constructions with **сум** (*be*) both in the Macedonian and Aromanian Ohrid dialects do not permit co-occurrence with the specification of duration (it is impossible to make the construction *Ручан сум ўпу сааўу / Esk măkăt trej săhăc*). All these examples show that the contact between the Macedonian and Aromanian Ohrid dialects was very intimate, and the resulting changes penetrated deeply into the structures of the two systems. This is another demonstration of the great need for a shared conception of the world resulting from the need for easier mutual communication.

In the conclusion parts, the pragmatic circumstances that conditioned coexistence and contact-induced phenomena among the different Balkan languages and dialects are analyzed thus outlining their path to mutual understanding through the acquisition of analytic expressions and the enrichment of markers of those grammaticalized concepts that are the most important for communication.

This monograph represents a modest contribution to the advancement of Balkan, Macedonian, Slavic, and Romance linguistics. It supplements and expands our knowledge of Aromanian dialects by describing and analyzing a very significant dialect that has never been elaborated before. It also gives a more profound insight into the development and current status of the Macedonian dialects in the region, and it points out the possible sources and the developmental stages of numerous heretofore unexplained phenomena. From a theoretical point of view, this monograph represents a step forward in our understanding of the mechanisms of contact-induced change and the distinguishing features of the Balkan linguistic league.

Користена литература

Балканская филологија, отв. редактор А. В. Десницкая, Ленинград **1970**.

Видоески Божидар, *Југозападниите македонски дијалекти со посебен осврт на биолскојо говорно подрачје*, посебен отпечаток, МАНУ, Скопје **1988**.

Видоески Божидар, *Македонските дијалекти во Албанија*, Литературен збор, год. XXXII, Скопје **1985**.

Видоески Божидар, *Меѓујазичниот контакт (на дијалектно рамниште) како фактор за дијалектна диференцијација на македонскиот јазик*, Реферати на македонските слависти за XI меѓународен славистички конгрес во Братислава, посебен отпечаток, Скопје **1993**.

Видоески Божидар, *Местото на охридскиот говор во западнојо наречје*, Предавања на XVII семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид, 3-24 VII 1984, Скопје **1985**.

Видоески Божидар, *Охридско-стирушкиите говори*, Прилози IX 1, МАНУ, Скопје **1984**.

Видоески Божидар, *Тенденции во развојот на македонскиот дијалектен јазик во XIX и XX век*, Прилози II 1-2, МАНУ, Скопје **1977**.

Видоески Божидар, *Дијалектите на македонскиот јазик*, Том I, МАНУ, Скопје **1998**.

Видоески Божидар, *Дијалектите на македонскиот јазик*, Том II и III, МАНУ, Скопје **1999**.

Видоески Божидар, *Дијалектната диференцијација на македонскиот јазик*, Пристапни предавања на новите членови на МАНУ, Скопје **1970**.

- Видоески Божидар**, *Основни дијалектни групи во Македонија*, Македонски јазик, год. XI-XII, кн. 1-2, Скопје **1960/61**.
- Weigand Gustav**, *Die Aromunen I, II*, Leipzig **1895**.
- Weigand Gustav**, *Vlacho-Meglen*, Johann Ambrosius Barth, Leipzig **1891**.
- Weinreich Uriel**, *Languages in Contact*, Mouton, The Hague **1970**.
- Winnifrith T. J.**, *The Vlachs, The History of a Balkan People*, Duckworth, London **1987**.
- Galton Herbert**, *The main functions of the Slavic verbal Aspect*, MANU, Skopje **1976**.
- Галтон Херберт**, *Крайка теорија за македонскиот глаголки вид*, Прилози V 1-2, МАНУ, Скопје **1974**.
- Гавранек Богуслав**, *К проблематике смешения языков*, Новое в лингвистике, выпуск VI, Москва **1972**.
- Георгиев В.**, *К вопросу о балканском языковом союзе*, Новое в лингвистике, выпуск VI, Москва **1972**.
- Голомб Збигњев**, *За „механизмот“ на словенско-романските односи на Балканскиот полуостров*, Македонски јазик, год. XXI, Скопје **1970**.
- Голомб Збигњев**, *Значењето на македонскиот јазик за балканистичките студии*, Пристапни предавања на новите членови на МАНУ, Скопје **1974**.
- Gołab Zbigniew**, *Conditionalis typu bałkańskiego w językach południowosłowiańskich*, PAN, Krakow **1964**.
- Gołab Zbigniew**, *Szkic dialektu Arumunów macedońskich*, Prace językoznawcze-zeszyt 4, Kraków **1961**.
- Gołab Zbigniew**, *The Arumanian dialect of Kruševo in SR Macedonia SFR Yugoslavia*, MANU, Skopje **1984**.
- Демирај Шабан**, *Балканска лингвистика*, Скопје **1994**.
- Demiraj Shaban**, *Morfologjia historike e gjuhës shqipe*, Pjesa I, Univerziteti i Tiranës, Fakulteti i historisë dhe i filologisë, Tiranë **1973**.
- Ianachieschi-Vlahu Iancu**, *Gramatica armaneasca*, Crushuva **1993**.
- Илиевски Хр. Петар**, *Балканолошки лингвистички студии*, Скопје **1988**.
- Јашар-Настева Оливера**, *Македонскиот јазик и другиите балкански јазици*, Предавања на IV семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид **1971**.
- Јашар-Настева Оливера**, *Месито на македонскиот јазик во Балканската јазична заедница*, Предавања на XXII семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид **1989**.

- Кънчов Васил**, *Избрани произведения*, том II, Софија 1974.
- Koneski B., Vidoeski B., Jasar-Nasteva O.**, *Distribution des Balkanismes en Macédonien*, Actes du premier congrès international des études Balkaniques et sud-est européennes, VI, Académie Bulgare des Sciences, Sofia 1968.
- Конески Блаже**, *Грамаџика на македонскиот јазик*, Култура, Скопје 1981.
- Конески Блаже**, *Историја на македонскиот јазик*, Култура, Скопје 1982.
- Конески Блаже**, *Еден охридски шексџ од XIX век*, Македонски јазик, год. II, Скопје 1951.
- Конески Блаже**, *Културна улога на Охрид*, Зборник на трудови, Народен музеј, Охрид 1961.
- Корончевски Анђеј**, *Македонската конструкција имам+participium praeteriti како балканизам*, Македонски јазик, год XXX, Скопје 1979.
- Kravar Milivoj**, *Pitanja glagolskog vida u latinskom jeziku*, Živa antika 6, Skopje 1980.
- Мемети Кани**, *Албански јазик*, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје 1998.
- Mindak Jolanda, Sawicka Irena**, *Zarys gramatyki języka macedońskiego*, PAN, Instytut Slawistyki, Warszawa, 1993.
- Mioara Avram**, *Gramatica pentru toți*, Bucuresti 1986.
- Настев Божидар**, *Аромански сџудии*, Огледало, Скопје 1988.
- ΠΑΔΙΩΤΗ Αλ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ**, *Cântiți Fărșerotești*, Τραγούδια Φαρσαριотου – Αρβανιτοβλαχου, ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΑΡΟΜΑΝΙΚΟ Υ (ΒΛΑΧΙΚΟΥ) ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, ΑΘΗΝΑ 1991.
- Parahagi Tache**, *Dicționarul dialectului aroman*, Bucuresti 1974.
- Радовановић С. Војислав**, *Горња и Доња Белица у сџрушкој Дримколу*, Гласник географског друштва XXII, Београд 1936.
- Rosetti Alexandru**, *Istoria limbii Romine*, vol. II i III, București 1962.
- Снегаровъ Иван**, *Градъ Охридъ*, Софија 1943.
- Topolińska Zuzanna**, *Zarys gramatyki języka macedońskiego*, Instytut Filologii Słowiańskiej, Krakow, 1995.
- Тополињска Зузана**, *За праџмаџичнаџа и семантичнаџа моџивација на морфосинтаксички балканизми*, Прилози XVI, МАНУ, Скопје 1992.
- Трајановски Тодор**, *Народниџе обичаи кај Власиџе од сџрушко*, Друштво за наука и уметност „Браќа Миладиновци“ – Струга, Струга 1998.

- Трајановски Тодор**, *Влашкиите родови во Сџрушко*, НИО „Просветен работник“, Скопје **1979**.
- Трајановски Тодор**, *Власиите во Охрид*, Влашко друштво „Светлост“ – Охрид, Охрид, **1999**.
- Trifunski Jovan**, *Die Arumunen in Mazedonien*, Balcanica II, Beograd **1971**.
- Трпкоски Вангел – Трпку**, *Власиите на Балканот*, РО „Напредок“-Тетово, Скопје **1986**.
- Fiedler Wilfried, Bucholz Oda**, *Albanische Gramatik*, Leipzig **1987**.
- Fiedler Wilfried**, *Das aromunische Verbalsystem in balkanologischer Sicht*, Beitrage zur rumanischen Philologie, Berlin **1968**.
- Fiedler Wilfried**, *Zu einigen problemen des admirativs in den Balkansprachen*, Actes du premier congrès international des études Balkaniques et sud-est européennes, VI, Académie Bulgare des Sciences, Sofia **1968**.
- Filipović Rudolf**, *Teorija jezika u kontaktu*, JAZU, Zagreb **1986**.
- Фридман А. Виктор**, *Адмирајивој во балканскиите јазици: категорија ѝројив ујојреба*, Македонски јазик XXXI, Скопје **1980**.
- Фридман А. Виктор**, *Диференцијација на македонскиот и буџарскиот јазик во балкански контекст*, Пристапни предавања на новите членови на МАНУ, МАНУ, Скопје **1997**.
- Фридман А. Виктор**, *Глаголскиите категоории, морфолошкиите парадигми и определувањето на изоглосиите на македонската јазична иерихорија*, Studia linguistica Polono-Jugoslavica, poseban otisak, Sarajevo **1991**.
- Фридман А. Виктор**, *Типологијата на ујојребајта на да во балканскиите јазици*, Прилози XII 1, МАНУ, Скопје **1987**.
- Фридман Виктор**, Граматикализацијата на балканизмите во македонскиот јазик *Македонски јазик*, бр. 51-52, **2000-2001**. 31-38.
- Friedman A. Victor**, *Gramatical Categories and a Comparative Balcan Grammar*, Ziele und Wege der Balkanlinguistik, Band 8, Berlin **1983**.
- Friedman A. Victor**, *The Vlah Minority in Macedonia: Language, Identity, Dialectology, and Standardization. Selected Papers in Slavic, Balkan, and Balkan Studies*, ed. by Juhani Nuorluoto, Martii Leiwo, Jussi Halla-aho, (*Slavica Helsingiensis* 21). Helsinki: University of Helsinki. **2001**. 26-50.
- Friedman A. Victor**, *A newly discovered gramatical form in the Arumanian dialect of Beala de Sus*, The Newsletter of the Society Farsarotul, Volume X, Issue 2, Trumbull CT, **1996**.
- Friedman A. Victor**, Peirce, Albanians, and Vlachs: Semiotics and Status in the Balkan Sprachbund. *The Peirce Seminar Papers*, Vol. 4, ed. by Michael Shapiro. New York: Berghahn. **1999**. 515-529.

Friedman A. Victor, *Surprise! Surprise! Arumanian has had an Admirative!*, Indiana Slavic Studies, vol. 7, pp. 79-89, **1994**.

Friedman A. Victor, *The Gramatical Categories of the Macedonian Indicative*, Slavica Publishers, Inc., Columbus, Ohio **1977**.

Friedman A. Victor, *The Pluperfect in Albanian and Macedonian*, Folia Slavica, vol. 4, 2-3, **1981**.

Hendriks Peter, *The Radozhda-Vevchani Dialect of Macedonian*. Lisse **1976**.

Capidan Theodor, *Aromâni, Dialectul aromân*, Axademia romanâ, București **1932**.

Caragiu–Marioteanu Matilda, *Fono-morfologie aromânâ*, Academia romanâ, București **1968**.

Comrie Bernard, *Aspect*, Cambridge **1976**.

Cristo-Loveanu Elie, *The Romanian Language*, Columbia University, **1962**.

Черняк А. Б., *Арумьинский язык, Основы балканского языкознания*, Ленинград **1990**.

II Научна дискусија, Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид, 19-21 август 1975, Скопје **1983**.

празна

Издавач

МАКЕДОНСКА АКАДЕМИЈА НА НАУКИТЕ И УМЕТНОСТИТЕ

Техничка и компјутерска обработка

Марјан Марковиќ

Корица

Кочо Фидановски

Печат

Графотисок - Скопје

Тираж

400 примероци

ISBN 978-9989-101-73-1